

EESTI KOOL

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 1

Jaanuar 1936

II aasta

SISU:

Uuel aastal.

A. Oengo-Johanson: Raamat mu lapse sõbrana ja vaenlasena.

M. Püüman: Kooli tervishoiulisi küsimusi.

P. Johansen: Küsimusi Eesti asustusajaloo alalt.

A. Lepp: Alg- ja keskkoolid 1934/35 õ/a.

A. Martin: Soome kodumajandusliku hariduse korraldusest.

A. Varma: Kooli käsitöö Rootsis.

J. Grüntal: J. Käis — Individuaalne õppeviis.

V. Orav: E. Asson — Vana-aeg.

J. Aavik: A. V. Kõrv — Õpilase võõrsõnastik.

V. Orav: Ed. Laaman — Jaan Poska.

Mitmesugust.

TALLINN

Haridus- ja sotsiaalministeeriumi väljaanne

Ilmus:

Suurmeeste elulood nr. 29

JAAN POSKA

Eesti riigitegelase elukäik. 157 lk. Hind 150 s.
10 illustratsiooniga. Kirjutanud Ed. Laaman

See on lugu eesti mehest, kes olles eraelus advokaat, võttis enda kätte eesti rahva kaitsmise suure Vene riigi vastu, alates juba maailmasõja päevist

Tallinna linnapeana, Eesti Ajutise Valitsuse liikmena, rahu-delegatsiooni juhina jõudis ta õnneliku lahenduseni — Eesti sai iseseisvaks. Tema elukäiguga on kõige lähemalt seotud põnevaim ajajärk Eesti iseseisvuse arengus. Tema isik on kujukaks näiteks tolle ajastu sangarlikkusest, kus unustati isiklikud hüved ja taotleti ainult üht — eesti rahva head käekäiku

Seni teada olnud andmeile on toonud autor uusi, mis lisandavad teosele erilise tähtsuse. Autori huvitav ja elav esitusviis teeb raamatu loetavaks igale eestlasele

EESTI KIRJANDUSE SELTS

TARTUS. TEL. 601. POSTI JOOKSEV ARVE 20-36

Õppetöö alguseks soovitame

koolidele ja koolide kooperatiividele

oma rikkalikust laost

**igasuguseid koolitarbeid ja
õpperaamatuid**

RAAMATUKOGUDELE

KIRJANDUS SUURIMAS VALIKUS NING RAKENDUSMATERJAL

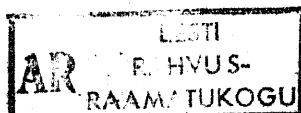
K./Ü. „RAHVAÜLIKOOLI“

KAUPLUSTES TALLINNAS

HARJU TN. 48, OMAS MAJAS, TEL. 444-39

JAANI TN. 6, PANGA MAJAS, TEL. 446-67

Ar 936.P
Eesti

EESTI KOOL

HARIDUS - JA SOTSIAALMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE AJAKIRI

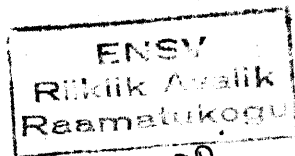
Nr. 1 Tallinn, 20. jaanuaril 1936 II aasta

Uuel aastal.

Alustades oma uut aastakäiku ei saa „Eesti Kool“ jätta pilku heitmata möödunud aastale, mis nii mõneski suhtes oli tähelepanndav ning viljakas meie kooli ja hariduse alal. Terve rida sündmusi — algatusi, üritusi ja teostusi iseloomustavad seda.

Neist püsib ikka edasi esialal juba 1934. aastal teostatud keskkoolireform, mis arusaadavalt paneb enesest palju rääkima ja kirjutama, olgu poolt või vastu. Kuid neist selle ümber tekkinud vaidlustest (loodetavasti) lõpuks selgub ikkagi vähehaaval tõde, et teatav reform sel alal oli ühel või teisel kujul tarviline ja otse paratamatu meie rahva üldkultuuri seisukohast. Nüüdsel ajal kõik areneb spetsialiseerumise suunas, ja ainult see rahvas on kultuuriliselt tugev, kel valitseb kõige ratsionaalsem tööjaotus ja sellekohane diferentseerumine. See maksab ka hariduse kohta. Seda arenemissuunda on püütud edendada ka meie uue keskkooliga. Et ta on õigesti tabanud aja vaimu, seda näitab suur õpilaste tung keskkooli, mis oli möödunud aastal veel hoogsam kui selle eelmisel.

Keskkoolireform puudutab kahtlemata teataval määral ka algkooli, kuid see oli, nagu öeldud, paratamatu meie rahvuskultuuri üldhüvangu seisukohalt. Kuid loodame, et see uuendus ei jäta avaldamata ka oma head ning elustavat mõju algkoolile. Kuigi algkoolil on üldiselt ja peamiselt oma eriülesanne, on ta siiski ka keskkooli ettevalmistaja ja käesoleval ajal teataval määral ka keskkooli kolmandasse klassi, kui sellest algav keskkooli kolmeklassiline haru — kas kestvam või ajutine, on iseküsimus — peab saama õpilasi, keda ta võimeline on kolme aastaga edasi viima niisama kaugele teadmiste ja oskuste suhtes kui 5-klassilise keskkooli lõpetajad. See kindlasti paneb nii mõndki algkooli end rohkem pingutama kui seni ja võibolla ka üht ja teist natuke ümber hindama oma õppemeetodeis ja õppevaimus.

Keskkooli esimeste ja kolmandate klasside arv — sest need klassid avati ju ühe korraga — oli ta algusaastal (1934/35. õppeaasta) 109; nüüd on see teiste ja neljandate klasside juurdetulekuga suurenenud 243-ni. Ka oli esimestesse klassidesse astujate arv möödunud aastal eelmise aastaga võrreldes 626 võrra suurem (1934/35. õ. a. 1405 õpilast, 1935/36. — 2031 õpilast). See näitab selgesti, et tegelik usaldus ja hinnang keskkooli vastu rahva seas on tõusnud. Teiselt poolt aga ei ole ka algkool selle all nimetamisväärselt kannatanud, nagu seda esialgu mõnelt poolt kardeti, sest algkooli klassikomplektide kogu arv on püsinud peaaegu samana, mis see oli enne keskkoolireformi: 1933/34. õ/a. 3369, 1935/36. õ/a. 3382. Järelikult võivad niihästi keskkool kui ka algkool optimistlikult vaadata tulevikku. Õpilaste arv lähemal aastail ei vähene; 1936/37-ndaks õppeaastaks on ette näha vahest veel õpilaste arvu tõusu. Keskkooli suhtes on selleks kaasa mõjumas ka rahva üldise jõukuse pidev tõus viimasel ajal, mil alles mõne aasta eest valitsenud majanduslikust kriisist on üle saadud. Kui see soodus olukord nii edasi püsib — ja seda tahame loota —, siis ei ole väljavaated halvad. Majanduslik tõus võimaldab vanemal lapsi rohkem koolitada ja seetõttu ei tarvitse koolidel, eriti keskkoolidel niipea õpilaste puudust karta.

Rööbiti uute keskkooliklasside avamisega on elavana päevakorrale tõusnud ka uute kutsekoolide asutamine. Nii on möödunud aastal avatud 14 uut kutsekooli. Kutsehariduse edendamine ja uute kutsekoolide avamine on meile kahes suhtes tähtis: esiteks, Eesti vajab oma tööstusliku, kaubandusliku ja põllumajandusliku elu edendamiseks rohkesti noori, kes on saanud vastava erihariduse; teiseks, on sel ühtlasi ka see praktiline tagajärg, et siis on olemas õppeasutusi, kuhu suunata neid algkooli lõpetanuid, kes oma kalduvuste, võimete laadi või muude põhjuste tõttu ei sobi, ei soovi või ei pääse üldhariduslikku kooli.

Hoopis uus algatus meie hariduselus on möödunud aastal ülesvõetud järelkooli küsimus, milleks on eeltööd käimas ja mis käesoleval aastal ette nähtavasti teostub. Sellega on meie noorsoo valdavale enamikule, kellede kooliharidus peab piirduma ainult algkooli omaga, loodud võimalus seda teataval määral edasi jätkata ja olla ühtlasi ka teatava kasvatusliku järelevalve all neil aastail, kus ei olda enam lapsed, ega ka mitte veel täiskasvanud. Kindlasti seesugune järelkool saavutab meilgi neid kasulikke tulemusi kui paljudes muudes maades, kus see juba on teostatud ühel või teisel kujul.

Nii siis möödunud aastal, samuti kui eelmiselgi, ja üha edasi käesolevalgi elame koolireformide ja uuenduste tähe all.

Tagasi tulles veel kord keskkoolireformi juurde, tähendatagu, et see tõi loomulikult kaasa ka vastavate uute kavade koostamise — suur töö, millest osa võttis terve rida eri komisjone vastavalt igale õppeaineile. Neile esialgseile raamkavadele, mis koostati 1934/35-ndaks õppeaastaks, töötati mainitud komisjonide poolt välja üksikasjalisemad kavad seletuskirjadega, kuigi needki

on esialgu ajutised, sest alles mõneaastane kogemus õpetamisel uues keskkoolis võimaldab anda neile niisuguse kuju, mis võiks jääda stabiilsemalt püsima.

Samasuguse tähtsusega kui otstarbekad koolitüübid ja hästikoostatud õppekavad on ka need puht-ainelised tingimused, milledes õpetajail ja õpilasil tuleb töötada, nimelt koolimajad. Et meil selles suhtes veel kaugetki kõik pole ideaalses korras, on teada ja arusaadav, sest et siin on tegemist olude paratamatusega. Kuid meil püütakse järjest kõrvaldada puudusi, nii et iga aastaga paraneb olukord, ja ka möödunud aastal on selles suunas astunud jällegi mõni samm edasi sellega, et on püstitatud rida uusi koolimaju ja paljudes endistes tehtud põhjalik remont või mõningaid juurdeehitusi. Näiteina mainitagu uusi moodsaid koolimaju, mis on saanud Läänamäe algkool ja E. Lenderi tütarlaste eragümnaasium Tallinnas, Rahumäe algkool Nõmmel ja ligi 20 algkooli maal. Samuti on algus tehtud mitme uue koolimaja ehitamisega, nii Tallinnas naiskutsekoolile, Haapsalus — algkoolile jmt. Need edusammud on saanud võimalikuks ühelt poolt selle tõttu, et koolide ülalpidajad on olnud teadlikud noorsoo kasvatusel olulistest vajadustest ega ole kartnud vaeva ja kulusid tervishoiu nõuetele vastavate ruumide soetamisega koolidele, teiselt poolt on riik kooli ülalpidajaile andnud 1935 aastal 356.000 krooni odavaprotsendilist laenu (0,5% aastas), mis suurel määral soodustas uute koolimajade ehitamist. Loodetavasti võimaldab rahva üldise jõukuse järjekindel tõus, millele eespool viidati, käesoleval ja järgnevatel aastail koolide varustamist uute majadega veelgi hoogsamaks teha.

Ka õppevahendite küsimus on leidnud tähelepanu. Nii koostati möödunud aastal uus algkoolile kohustuslik õppevahendite nimestik, mis aitab kaasa mõjuda, et meie algkoolid selles suhtes oleksid paremini varustatud. Aga ka kõige tähtsama ja olulisema õppevahendi — õpperaamatu alal on äsjamöödunud aasta olnud harukordselt viljakas. Otse üksteise võidu on kirjastused turule lasknud uusi õpikuid, töövihke, lugemikke ja käsiraamatuid mitmesuguste õppeainete alal. Osalt põhjustas seda ka keskkoolireform, mis kaasa tõi vastavate õpperaamatute vajaduse. Aga kindlasti on siin kaasa mõjunud Raamatu-aasta üldine õhkkond ja suund, mis õhutas ja soodustas raamatute koostamist ja kirjastamist. Me elame Raamatu-aasta ja kirjanduse tähe all.

Sellega aga ei ole öeldud, et möödunud aastase ohtra õpperaamatute toodanguga on sel alal täidetud kõik lüngad ja saavutatud kõigiti rahuldav olukord. Ei, just heade õpikute soetamise alal jääb meil ka edaspidi veel palju ära teha, sest mõne aineala jaoks puuduvad need alles täiesti. Metoodiliselt hea ja otstarbekas õpperaamat on nagu tööriist nii õpetajaile kui õpilasele, mis võib suuresti kergendada õppetööd, tehes seda intensiivsemaks, viljakamaks ja koguni — huvitavamaks. Sest peasi koolinduses on ikkagi

tegelik õppe- ja kasvatustöö ning selle tulemused. See on see pedagoogiline peentöö, mida õpetajad, need rahva hariduse pioneerid, oma igapäevase ja igaaastase tegevusena sooritavad niihästi meie suuremais linnades ning hariduselu keskustes kui kõige kaugemais kolgastes maal soode ja metsade taga. Selle pideva ja sageli nägematu töö korralikkusest ning järjekindlusest oleneb meie rahva hariduslik tase. Kavad, koolitüübid, koolimajad, koolisüsteem on vaid need välised tingimused, mis võivad, kui on halvad, aeglustada või, kui head, soodustada ja edendada seda tööd.

Praegu ollakse meil kahjuks alles rohkem nende väliste tingimuste loomise ajajärgus; nendele on paratamatult esialgu suunatud meie hariduselu juhtivate võimude ja asutuste peatahelepanu. Kui ükskord kõik hädatarviline on sooritatud mainitud eeltingimuste loomiseks — koolireform, koolitüübid, õppekavad, koolimajad — ja kui kõik see on meie koolioludes kujunenud enamvähem stabiilseks, siis loomulikult tuleb selle otsese õppe- ja kasvatustöö süvendamine ning tihendamine teravamalt päevakorrale. Töömeetodite parandamisega avaneb võimalus vähendada õpilaste vaimse töö koormust ja suuremal määral hoolitseda õpilaste kehalise kasvatuse eest, mida omakorda soodustab ka uute, tervishoiu nõuetele vastavate kooliruumide soetamine. Möödunud aasta oma saavutustega ja ettenähtavasti ka käesolev, mis eelmise tegevust samas suunas ja loodetavasti veelgi intensiivsemalt jätkab, viib meid sellele taoteldud olukorrale jällegi mõne sammu lähemale.

Ühenduses sellega märgitagu, et mitmeid kooli sisetöösse ja õppemeetodeisse puutuvaid küsimusi on möödunud aastal, samuti kui varem, arutatud õpetajate ja koolinõunike päevadel ja kongressidel, mida läinud aastal on olnud terve rida, andes ka omalt poolt tunnistust meie haridustegevuse huvirohkusest ja pingsusest.

Ühe selle sisetöö intensiivistamise konkreetse edusammuna möödunud aasta koolielus märgitagu eesti keele õpetajate tunninormi vähendamine, mille tulemuseks kindlasti on selle aine taseme tõus lähemal aastail. Selleks virgutab omakorda ka eesti keele iga-aastane gümnaasiumi lõppklassi paremate õpilaste auhinnatavate võistluskirjandite korraldamine, milline korraldus kuulub ka möödunud aasta tähelepandavate uudussündmuste hulka.

★

„Eesti Kool“ on oma läinudaastasel ja ühtlasi esimesel aastakäigul püüdnud tegelda ühelt poolt kõiksugu üldküsimustega, mis on seoses eesti kooliolude ja rahvaharidusega, teiselt poolt ka just kooli otsesesse õppe- ja kasvatustöösse puutuvate nähtustega nii üldisemalt kui üksikute õppeainete alal, koondades enda ümber neist küsimustest huvitatud kaastöölisi ja avaldades neilt sellekohaseid kirjutusi. „Eesti Kool“ loodab ka alanud aastal jätkata seda samas suunas ja vaimus, püüdes oma sisu veelgi rohkem mitmekesistada ja avardada. See aga oleneb suurel määral kaastöötajast ja nende

poolt pakutavast materjalist. Seepärast pöördubki „Eesti Kooli“ toimetus siin lõpuks oma kaastööliste poole, avaldades neile tänu senise tehtud töö eest ja väljendades soovi edasise vaimse toetamise saamiseks. Sest haridus- elusse puutuvate küsimuste arutamine ja selgitamine on samuti kui selle administ- ratiivne juhtimine ja tegelik õppetöö kõik suunatud meie rahva haridusliku taseme tõstmiseks, mis igale nüüdisaegsele kultuurrahvale on üks tähtsamaid eeldusi ja tagatise selleks, et ta areneks, kindlustuks ja püsiks.

Raamat mu lapse sõbrana ja vaenlasena.

Adele Oengo-Johanson.

Kujutelgem ilusat pilti: kaheaastane on kummuli maas vaibal, sü- venenud oma pildiraamatusse. Ta on unustanud kõik muud kannid; ta ei kuule ema, kes kutsub teda einetama. Ta on saanud oma **esimese raamatu** ja teeb nüüd esimesi katseid astuda vahenditust ellusuhtumisest kunstiliste kujutluste valda. Juba leiab ta oma tuttava „aua-aua“, ja teise omataolise „tita“, ja vana „kiisi- miäu“ on ise ka seal.

Mida suuremad, selgemad ja värvikamad on pildid, seda kiiremini ta leiab oma tuttavad, seda hõlpsamini ta „loeb“ oma raamatut.

Säärane raamat on väga suureks sõbraks kaheaastasele. See annab küll veel vahest oma aukoha mõnele teisele kannile, kuid varsti tahetakse jälle „lugeda“, oma pildiraamatut, „titasid“ ja „aua-auasid“ näha.

Kõrgesti kiidetud on kõik onud-tädid, kes toovad kingiks kaheaastasele kireva pildiraamatu. Neid võib ju tuua mitu korraga. Mõistlik ema aga valib neist ühe — tema arvates lapsele kõige kohasema — ja paneb teised tagavaraks. Ühest raamatust korraga on sellevanusele veel täiesti küllalt. Aeg, kus ta hakkab kasutama ja asutama endale raamatukogu, tuleb ka ükskord. Praegu aga ei ole tal kasulik tülpides ühest raamatust, haarata kohe teist ning viimati tõrkumise ja nutuga väsida kõigist.

Kui ema näeb, et sõber-raamat ei paku lapsele enam midagi, paneb ta selle seekord kõrvale ja annab talle paari päeva möödudes uue. Mõne aja pärast võib endine küll veel kord tulla päevavalgele, sest selles vanuses on eriti maksev klassiline väide: „Uus on hästi unustatud vana“.

Võib ka nii olla, et on olemas üks „pühapäeva raamat“, mis teised päevad puhkab ema kapis ja tuuakse nähtavale pühapäeval, kui isa ja teised õed-vennad on kõik kodus, ning emal on rohkem aega lapse jaoks. Siis on lapsel hea „lugeda“ nendega koos oma pühapäeva raamatut, mis nädalase äraoleku tagajärjel tundub nüüd uuena ja huvitavana.

Lapse esimese raamatu käsi ei käi küll enamasti hästi. Selle kurb saatus on vältimatu mitte omaniku armastuse puuduse, vaid just selle ülikülluse tõttu. Kuid ka selles vanuses peab juba siiski hakkama õpe- tama korralikkust raamatu vastu.

Raamatul on oma „koht“; seda ei jäeta põrandale vedelema. Raamatu rebimist ja lõhkumist ei tohi ka nüüd olla. Kuna paber aga siiski väga

kergesti rebeneb pisikeste näppude vahel ja mõnikord võib tujugi tulla seda meelega käristada, on hea, kui raamat on valmistatud paksust papist.

Säärase raamatu võib valmistada ka ise: lõigata värvilisest lõikpaberist pildid ning kleepida need paksule hallile papile; ühest äärest on „raamat“ varustatud aukudega, millest läbipistetud nõor hoiab koos lehed. See oleks ilus kind väikesele. (Valmistaja võib eeskujuna tarvitada näit. F. Schreiberi „Ausschnittarbeiten“, valides neist kujusid, mis last võiksid huvitada).

Kodumaa kaubana ma selliseid raamatuid müügil ei leidnud, papp-raamatuid nimelt. Välismaa omi võiks ju tarvitada. Nende „keel“ on ju rahvusvaheline. Nende hind ei ole aga just odav.

„Tiib pandud aastaile õlale“ ja nende tiivulise käigu tempos areneb ka meie väike lugeja. Juba ei lepi ta enam ainult piltidega. Juba tahab ta emalt jutte ja salmikesi nende juurde. Ema põlve juures tutvub ta kirjan-dusega hulk aega enne, kui ise veel oskab tungida trükitähtede saladusse.

Pildiraamatud salmikestega ja jutukestega on nüüd oma kohal. Salmid olgu lühikesed, kergerütmilised, selgete kõlavate riimidega. Jutukeste keel samuti üsna lihtne, peaaegu lakooniline. Mõlemate sisu olgu pärit väikelapse elamuspiirkonnast. Seal esinegu kõik, mida ta armastab või vihkab; mitte midagi ärgu olgu aga sellest, mille vastu ta on ükskõikne, või mida ta hoopis ei tunne. Ta tahab ikka jälle kuulda sama juttu või salmi täpselt samade sõnadega, kuni see talle kulub pähe — esimesi mälu-harjutusi.

Otsides väikelaste pildiraamatuid, mis salmikestega, jutukestega varus-tatud, sattusin peaaegu söödis põllule. Suurem osa saadaval olevast kaubast ei sobi raamatuaasta numbrile ega selle sajandile, peale mõne erandi, mis puutus silma röömustavalt.

Vana „Punamütsikese“ lugu näiteks on saanud ilusa kehastuse O. Luik'i kirjastusel. Iga lastesõbra süda röömustab, et 25 sendiga saab osta väikesile nii kauni kingituse. Samal kirjastusel leiata teisigi päris häid pildiraamatuid. Nende hulgas K. A. Hindrey uusi väljaandeid. Pildid, nagu alati, väga tore-dad. Keeleline väljendus aga endiselt konarlik, pisut labane. Sündmus ja tendents ka jämedavõitu. („Vanast oli Vaar“, „Nina-Jass ja Näpp-Mall“, „Seene Mikk“. Samalt autorilt varem ilmunud Jaunart Jaurami lugusid on praegugi veel müügil).

Leidsin ka Th. Avendt'i puulõigetega illustreeritud raamatuid P. Grün-feldt'i sõnadega. Raamatute formaat suur, pildid uhked, — kas mitte liiga stiliseeritud? „Isesõitev saanike“ on igatahes üsna huvitav raamat.

Lõviosa praegu kõneall olevast raamatu-turust, nimelt selle vastuyõe-tavast osast — moodustab aga terve rida ilusaid pildiraamatuid, millele kir-jastus märkimata. Pildid — suured, säravad, ilmekad — kuuluvad igatahes ühele välismaa kunstnikule; nende pisut võõrapärane laad on igatahes silmatorkav. Sõnad on J. Oro omad, lõbusarütmilised, autorile omase leid-likkusega riimitud. Kõik on nad pärit sisult primitiivsemast laste-maailmast. („Miisi seiklused“, „Lilled“, „Sinililled“, „Laste elu“, „Nukumajake“, „Töö ja mäng“, „Meie talus“, „Suvitamas“, „Üllatused külas“, „Loomaaed“ jne., ning samas stiilis antud muinaspiltte — „Tuhka-Triinu“, „Ats ja Mall“ jt.). Palju värve, palju röömu. Väga kohased sellele vanusele.

Iga hooaeg toob juurde uut „lektüüri“ väikelaste lauale. Käesoleval talvel ilmunud „Looduse“ lasteraamatute sari täiendab seda tüüpi kirjan-dust suuresti. Raamatud on väliselt nägused. Sisu suhtes tuleks võtta iga

raamatut eraldi, mis selle artikli piiresse ei mahu. Aineliselt kokkuhoidlik oleks nende raamatute projekteerimisel lasta kaasa rääkida kirjanduslik-pedagoogilisil nõuandjail.

Peagi õpib laps tähe tähe järele ja — ühel varem teisel hiljem — avaneb uus maailm: oskus ise lugeda. Ta loeb kiiresti läbi kõik oma endised raamatud. Tark ema, kes need talle alles hoidnud, õpetab teda nüüd asutama väikest raamatukogu, mida ta võib nüüd juba ise valitseda. Raamatukogu saab oma nurga kapis või raamaturiiulil. Värvilise pliiatsiga nummerdatakse raamatud järjekorras, kleebitakse kinni katkised kohad, varustatakse omaniku nimega jne.

Nüüd hakatakse tahtma ikka jälle uusi raamatuid ja õpitakse vahest ka juba laenama neid teistelt. Teadlik korralikkus raamatute vastu on juba võimalik, kui saadakse häid juhiseid selleks kodus ja koolis.

Need **raamatud**, mida jõulumees toob **vast lugemaõppinule**, või mis talle antakse kooli kahe esimese õppeaasta raamatukogudest, on ju sisult samad väikelaste raamatud, vahest ainult pisut pikemate juttudega. Siingi esineb laste mäng, juhtumid perekonnaelust vahelduvate sündmustega välismaailmas vaid niipalju, kui see on huvitav lapse seisukohast.

Muinasjutud loomadest on väga vastuvõetavad sellele vanusele. See vanim liik rahvaloomingut oma lihtsameelses südamlikkuses köidab ikka uuesti iga uue põlve lapsi. Näib nagu peaks kultuurikäigule vaatamata iga inimlaps oma arenemises läbi käima rahvaste vaimu kasvamise algtee.

Neis muinasjutes tegutsevad ju loomad õigupoolest inimestena. Need kõnelevad sõnadega, neil on kodu, on isa ja ema. Need on samad „karujuntsi, karu-mamma ja karu-papa“ lood, mis meil ilmusid omal ajal Karriku võrratute illustatsioonidega. Kahjuks olid need illustatsioonid värvideta. „Pääsukese“ kirjastus saatis need raamatukesed turule hiljuti veelkordselt väga odavate väljaannetena. Nende formaat ja paber jätab soovida. Ka joonised on vähendatud. Sisuline säravus ja lihtsus teeb nad aga siiski lastele väga armsaks. („Kolm karu“, „Õlghärg“, „Kassikuningas“, „Rebane ja rästik“, „Vana-häätegu ei unune“ jt.). I kl. mudilased koolis loevad neid veel meeeldi, samuti nagu teiseigi „Pääsukese“ pildijutte.

Lugemise selgemaks saades jäävad need raamatukesed juba kõik liiga lühikeseks. Neid ei jõua enam tarvilisel määral ei vanemad osta ega õpetaja anda raamatukogust, nii kiiresti loetakse nad läbi. Vajatakse rohkem teksti raamatus. „Pääsukese“ „Laste jututuba“, „Jutu Paun“, A. Maramaa „Sada lugu saja pildiga“ jms. pakuvad tükiks ajaks lugemist. Peale Anderseni muinasjuttude, mis meile on saadaval võrdlemisi odavate väljaannetena, leiata raamatuturul üksikuid Mamin-Sibirjani väikelaste raamatuid; vana lastesõber Topelius esineb siin mitme toredata jutuga. Anni Svani ei tohi me ka unustada vennasrahva lastekirjanikuna. Meie oma lastekirjanikud J. Ollik-Andevei ja J. Oro on samuti silmas pidanud sellevanuseid lapsi. Üksikute raamatutena peale ülaltoodud autorite omade lubatagu veel nimetada A. Kivikase „Lumimemme“, R. Roht'i „Vetepoegi“, ning võõrastest V. Avenarius'e „Muinasjuttu mesilinnust — Karvalullist“.

Rikas see valik just ei ole ka sel juhtumil, kui tuua veel täienduseks siin kahe silma vahele jäänud raamatud. Nende raamatute trükk, mis peaks olema just sellele eale väga suur ja selge, on enamasti võimatult vastupidine. Hinna odavus on sellega saavutatud. Tarvitamise juures selgub

aga, et tehniliselt laitmatuid juturaamatuid vast-lugemaõppinuile meil peaaegu ei ole.

Kahetsedes laste silmi lepime sellega, mis on olemas.

Nüüd võib juba „oma“ raamatukogule teha ise nimestiku, kuhu märgitakse hiljem iga uue raamatu nimi. Ka loetud raamatute nimestiku tegemine ei ole asjata töö — milleks see kirjutamine siis viimati selgeks õpiti! Raamatute selgeid suuri nimesid on ju lõbus ära „trükkida“. Aabit-sast mahakirjutamine pole pooltki nii huvitav; igatahes on sel vähem ots-tarvet. Raamatute puhtalt hoidmise nõue peab nüüd juba astuma jõusse täiel määral. Kahjuks levitavad aga meil mitmel pool just kooli hoo-lekogu raamatukogud praktilisel teel vastupidist tendentsi — kui halvasti võib ka raamatuid kohelda. Raamat esineb niiviisi juba aabitsast alates määrinud nuustikuna, mitte iluasjana. Teisest küljest ei poolda ma sugugi mõnede pedagoogide arvamust, nagu ei tohiks ühe lapse raamat üle minna teisele tarvitamiseks. Mõiste — raamat tuleb hoida puhtana ka teisele tar- vitamiseks ei tohiks igatahes olla välja tõrjutud koolist. Selles vanuses võib olla lastel juba oma ajakiri. Seda on huvitav oodata, huvitav saada postiga, siis avada ja lugeda üllatavalt ikka uusi jutte! Sellele kõlbab kirju- tadagi — vastuseid küsimusile, ülesannete lahendusi jms., kui mitte just midagi pikemat ei õnnestu igatühel. See on jälle midagi muud, mis täiendab hari- likku raamatute lugemist. Ajakirja numbreid on hea järjestada ja alal hoida kuni paari aasta pärast areneb köitmise oskus. Milline kultuuriline saa- vutus — II—III kl. jütsi oma raamatukogu ta enda köidetud raamatutega!

Kui palju tuleks meie koolitööst kõrvaldada iganenud liigset ballasti, et jõuda pisutki lähemale neile tõsisele ning olulisile saavutusile! Tagasi tulles ajakirjade juures tähendaksin veel „Laste Rõõmu“ ja teiste niisuguste ajakirjade toimetajad peaksid kindlasti silmas pidama kirjeldusel olevat are- nemisjärku, kui nad ei taha, et lugemine ei läheks lastele igavaks.

Siin oleks vahest kohane ütelda mõni sõna laste kirjanduselt nõutava kunstilise väärtuse kohta. Ses suhtes on arvamised pedagoogilise mõtte arenedes mitmeti muutunud. Oli aeg, kus arvati, et lastele on kerge kirjutada. Nemad ei oska ju veel avustada. Nemad peavad lugema kõike, mis neile kätte antakse. Selle tõttu on kõigis maailma maades produtseeritud nii lõpmatu palju pahna lastekirjanduse nime all. Seda ei taha lugeda ükski täiskasvanu, kuna kirjutatu on andevaene, ebakunstiline. Vahest ei loeks seda ka ükski laps, kui tal oleks valida paremat. Enamasti ei tunne vanemad ega pedagoogid lastele ostetavaid raamatuid. Vastasel korral ei julgeks ükski trükkida sääraseid, nagu neid leidsin kauplusist, näit., Anton Suurkase poolt toodetud („Laste raamat“, „Sport“, „Kingitus“, „Õpi lugema“, „Kodumetsas“, „Ilu“, „Eesti omapära“, eriti aga „Vagad lapsed“).

Seda laadi raamatutega hävitatakse juba algeos huvi lugemise vastu selle sõna parimas mõttes. Juba aabitsa ajajärgus hakkab mõni mees raa- matut vihkama ja peab olema mõjuvaid tegureid, kui temas hiljem saab kirjanduse sõber. Nii võib mõni raamat esineda vaenlasena juba selles vanu- ses, ta võib nimelt panna lugeja südame lukku teiste eest.

Lastekirjandus muutub tihtipeale kaubaks, mille kvaliteedi suhtes ei tarvitse olla mures, ostjaid leidub ikkagi. Ostjad ei ole ju lugejad. Oste- takse enamasti tarvitajaid küsimata.

Lastele on kirjutatud ja kirjutab praegugi väga palju heatahtlikke inimesi, kes küll soovivad lastele head, aga ei oma andi kunstiteose loomiseks. Nad tahavad lapsi õpetada, näidata neile kätte õige tee headusele, peletada neid eemale kurjast. Need autorid aga ei valitse kunstilise kujutamise meetodi üle. Nende teoste tegelased ei ole elavad inimesed, kelles tundub liha ja verd; need on vaid plakatid, mis kannavad häid või halbu omadusi. Kuna teos ei taotle kunstilist tõde, jääb tema tendents vaid kuivaks õpetuseks, mida võetakse mõistusega; see ei kujune kunstiliseks elamuseks, mis paneb kaasa helisema tundmused, jättes sügavad muljed hinge. Viimati kirjeldatud pahe all kannatab peaaegu erandita kogu meie **vaimulik lastekirjandus**. Kui palju on selles ilusaid mõtteid ja kui vähe see suudab korda saata laste hulgas!

Täiskasvanud inimesed ei armasta ju ka mitte, kui neid õpetatakse. Seda vähem armastab laps, kes ju koolis ja kodus niikuinii kuuleb käsked ja keelde, seda resonanceerivat tooni leida ka oma ajaviites — juturaamatuis. Loomulikus lapses on instinktiivne vastupanu sellele tendentsilisele lastekirjandusele. Halvem on, kui laps hakkab ise kirjanduse mõjul targutama. „Ei ole midagi vastikumat, kui poisike-targutaja, kes käib käed püksitaskus ja arutab moraalist“, ütleb kuulus vene kriitik Belinski.

Pealegi on moraali alused sellises lastekirjanduses sagedasti kasvatuseseisukohast päris valed. Seal saab ikka hea inimene oma tasu. Tal „veab“ jutu lõpus ikka kuidagi. Kohusetruu tütarlaps saab mehele. Tubli noormees saab rikkaks. Usklik laps saab taevasse, kus on kuldsed hooned ja pärlist väravad, hiilgus ja au. Kurjus seevastu kannatab häbi ja alandust, jääb vaeseks, läheb põrgusse.

Laps märkab peagi, et elus see asi toimub vahest koguni teisiti. Vaene ja kohusetruu inimene töötab oma eluaja vaesena; teine seal kõrval võidab õnnestunud spekulatsiooniga miljoneid ning elab toreduses.

Me aga tahaksime lapsi kasvatada head tegema hea enese pärast. Otsima õnne mitte juhuslikus, välises, vaid hinge sügavustes. Otsima õnne vabatahtlikus loobumises väliseist hüvedest. Tundma rõõmu maisest elust nii nagu ta on. Saama, olema, jääma „nagu lapsukesed“, kelle „päralt on taevariik“, mitte heade tegudega ärateenitud taevariik hiilguses ja säras peale surma, vaid süütute, puhtahingeliste, vähem nõudlikkude inimeste taevariik maapealse elu lihtsuses ja vaesuses. Niiviisi mõtles seda vist ka See, kes esmakordselt soovitas inimesile saada laste sarnasteks. Ei ole Tema süü, et teda mõistetakse valesti ja et Tema nimel õpetatakse lapsi hoopis võõriti ka neis paljudes raamatuis, mis kirjutatakse lastele kalliks õpetuseks nende juhtide poolt.

Toon siin näite luuletusest, mis ilmunud ühes 1933. a. (!!!) trükitud lasteraamatus.

Väikese Urvekese laul.

Ma tahan minna taeva
tõepärast tagasi.
Seal inglitele seltsiks
ma jääksin igavest.

Seal kullast mänguasjad,
kuld klaver viiul mul.
Kuldkingad, siidikleidid,
priljandist nõöbid ees.

Ma siia maha jätan
oma tpsid, topsikud;
kõik kolu-kilu asjad,
ei soovi taeva neid. jne.

Vastasleheküljele on leidlik autor paigutanud „ükskord-ühe“ tabeli, nagu tahaks ütelda — õpi see pähe, siis saad kindlamini taevasse, võid oma „tipsid-topsikud“ maha jätta ja siidkleidi saada, mil briljandist nõöbid ees. Kuidas ometi tohib meie päevil välja anda sääraseid asju!

Tähendan eksiarvamiste ärahoidmiseks, et ma ei eita võimalust pakkuda lastele **head vaimulikku kirjandust** suurte tulemustega.

Kuid see nõuab takti ja annet. Sama palju, kui nõutakse iga teise kirjandustoote loomiseks.

Lasteraamat ei tohi olla jutlus, see peab olema pildike puhast kõlblelist õhkkonda.

Jumal universumis on lapsele alles vastuvõtmatu. Temale on arusaadavad ja armastatavad vaid Taevaisa ja Suur Lastesõber, kes ise sündis pisukese lapsena Petlemma laudas ja hiljem silitas õnnistavalt väikeste päid, keelates neile teha ülekohtu. Lihaks peavad saama kõik tõed, mida vaimulikud juhivad tahavad sisendada oma kasvavaile kogodusliikmeile juba lapseas.

Laps tunneb loomusunnilist vastumeelsust kõige vastu, mis on võlts. Peavad raamatud saama tema sõpradeks, ei tohi neis olla teesklemist. Magusat tooni, mida vahest tarvitavad kirjanduselised onud-tädid, püüdes järele aimata lapsi ja pääseda neile seega lähemale, kohtlevad lapsed põlastusega. Et lastele midagi kirjutada ei ole meil tarvis „lapseks saada“ ega lasteni „alla laskuda“. See oleks laste seisukohast naljakas. Nemaški oskavad hinnata tõsist, sisukat ning huvitavat inimest ja eelistavad seda tingimata mõnele teesklevale naljavennale.

Õigusepoolest ei peaks lasteraamatute kirjutaja ise olema nn. raamatuinimene. Seton-Thompson, Mamin-Sibirjak, Aanrud pakuvad toredaid noorsoo raamatuid meile mitte ainult sellepärast, et nad on suured kirjanikud, vaid et nad ka tunnevad ülihästi loodust, mida nad kirjeldavad. Sellest ka nende teoste edu laste hulgas.

„Lastele on ainult kõige parem küllalt hea“, ütleb Goethe. Iga esteetiliselt haritud inimene peab võima naudinguga lugeda head lasteraamatut.

Siin satume teise äärmusse — kas siis üldse on tarvis kirjutada lastele eriraamatuid? Pakutagu neile kunsti samasena, nagu teda toodetakse üldse.

Lähemalt järele mõteldes leiame selle vaatekohale terve rea vastuväiteid. Meile on kõigepealt selge, et laps on midagi hoopis muud kui täiskasvanu vähemas maastaabis. Tal on oma eriline tundeilm, eriline kujutluste vald. Mitmed tundmused on talle alles hoopis võõrad. Ta suudab lugeda ainult lihtsamini tuntud ja lihtsamini sõnastatud elulisi nähteid. Ka ei või temalt nõuda veel puht kunstilist nautimisvõimet; teos peab olema pildirikas, elav, ühe sõnaga põnev, et see võiks teda huvitada. Jõuame seisukohale, et peame lastele ikkagi valima vaimlist toitu, nagu teeme seda selles vanuses veel kehalise toiduga. Selle tõttu jääb alati püsima vajadus erilise lastekirjanduse järele.

Ideaaliks jääb lasteraamat-kunstiteos. Neid on aga kogu maailmas vaid üksikuid. Suurem osa päris heastki lastekirjandusest on nõudlikule valijale vastuvõetav vaid kompromissina ülihea puudumisel.

Pöördume tagasi eluraamatu leheküljele, kuhu jätsime oma väikese järjest areneva lugeja.

Selles vanuses, nagu ütlesin, on muinasjutt aukohal. Alates muinasjutudega loomadest, kui algelisemast rahvakunstist, võiksid tulla arvesse ka mitmed teised muinasjutu liigid.

Pooldan rahva muinasjutte nende kunstilise ehtsuse pärast. Ei soovita aga siiski nendega liialdada ja tarvitada üldse erandita muinasjuttu. Muinasjutumaailma fantastiline õhkkond ei tohiks olla ainuvalitsejaks meie kasvatuses. Ka ei ole muinasjutu moraal mitte igakord vastuvõetav.

9—11-aastasile, s.o. kirjeldatava ajajärgu lõpupoole võib juba anda maailmakirjanduse varaaidast mitmeidki teoseid, mis kujutavad perekonnaelu, on lastele lähedased ja võivad ühtlasi viia neid suure sammu edasi esteetilises ning eetilises kasvatuses, moodustades ilu ja ideede sünteesi. Mõtlen siin eeskätt selliseid teoseid nagu näiteks on F. H. Burnett'i „Väike-Lord Fauntleroy“, „Väike printsess“, „Salaaed“, W. Bonsels'i „Mesilane Maaja“, J. Spyri „Väike Heidi“ ning mitmed Topeliuse, Anni Svani, Kiplingi jt. pikemad lastejutud.

See ajajärk, kus puberteedi häired ei ilmne enamasti veel, on parimaid kasvatuses mõttes. Lõbusad, rahulikud, kasvataja autoriteeti tunnustavad, nagu on sellevanused lapsed, omandavad nad heatahtlikult ning kergesti kõik pakutava. See on parim kõlbeliste ja üldse kultuuriliste harjumuste kasvatuses aeg.

Sügavale langevad selles vanuses ka need kuldsed terad, mis saadud heast lektüürist, kandes hiljem vilja kogu eluaja. Oleme unustanud nii mõndagi, mis meile on õpetatud, kuid kurb juhtumus, vaimustav tegu, kõlbeline pahameel, mis kaasa tuntud kümneaastasena mõnele kooliraamatukogus saadud teose tegelasele, püsib meeles nagu kivisse raiutuna.

Järgneb ajajärk, mida lastekirjanduse tootjad nimetavad seiklusajajärguks. Saabuv ja saabunud puberteet annavad sellele oma värvingu.

Tuntakse, et ei olda enam laps. Aga mis õigupoolest ollakse, ei teata ise ka veel päris hästi. Tuntakse kasvavat kehalist jõudu; tuntakse hingeski midagi ebamäärasest julgustavast, „paisuvat, vallale püüdvat, midagi õrnasti hüüdvat“ nagu märgib V. Ridala tabavalt seda noore kevade meeleolu.

Ümbritsev elu aga kohtleb neid kõikjal vaid lastena. Enesemääramise õigus on alles väike. See jumal, kes asub minus, kes võib sügavalt erutada kogu seesmuse, kes üle kõigi jõudude valitseb, see ei saa väljaspool midagi liigutada (Goethe „Faust“). Selles vanuses otsib noor inimene seda suuremat tegevus- ja sündmusrikkust lektüüris. Lihtne, korrapärane elu „siin meil kodus“ ei huvita enam. Lai maailm, täis seiklusi, merimehe-, sõduri-, misjonärielu paistab kõige veetlevamais värves. Kui ometi saaks välja, vähemalt mõtteski — kaugele, kaugele! Isamaa, — nii väike või suur kui ta ka ei ole, — on neis aastais alati liiga kitsas. Ja kasvataja teeb halvasti, kui ta peale sunnib vastupidiseid tundmusi. „Kentuki lõvidest“ kasvab isamaale kohusetruid kodanikke, ning koolist merele põgenenud noormehed oskavad hiljem tunda palavat armastust kodu ja kodumaa vastu. Ärgem keelakem siis neile ka kirjanduse alal seda, mis neile vaja. Toogem välja parim, mis meil on olemas kogu maailmas **seikluskirjanduse** alal ja laskem neid vabalt lugeda. Muust kirjandusest otsigem ka vaid põnevat, sündmusrikkast, erakordset, jõulist. R. Kipling, R. L. Stevenson, Mark Twain, Jules Verne, D. Defoe, Ch. Dickens, J. Swift, Sven Hedin, Jack London, Mamin-Sibirjak, E. Seton-Thompson, Mayne Reid, F. Cooper, Z. Topelius, V. Rakosi jt. on nimesid, mis kuuluvad kogu maailma sellevanuse noorsoo armsamate autorite hulka, neist mõned kogu oma loominguga, teised üksikute teostega.

Meie oma kirjandusest loetakse selles vanuses meeeldi Saali teoseid, ka Bornhöhet ja osalt Wildet („Mahtsa sõda“), O. Lutsu „Kevadet“ ning uusimaid autoreid Juh. Jaiki, J. Parijõe jt.

Kirjanikel on artusaamist sellele nõudeile. Teoste valik on siin suur, kui võtta kogu maailma ulatuses. Kahjuks ei ole aga kõik pakutu hea kasvataja silmis. Ka ülalmainitud autoreilt ei saa soovitada kõiki teoseid. Rääkimata siis muist seiklusromaanest, mis kõiksugu ajalehtede jutunurkadena ja muul viisil satuvad laste kätte. Püüdes saavutada põnevust, liialdatakse seiklustega, tehes neid võimalikult keerulisiks, erke pingutavaiks, veriseiks.

Raamat võib oma sisu tõttu teha sellealasele lapsele palju kurja. Ei ole kuulmata lugu, et poisid põgenevad kodust mingi seiklusromaaniga mõjul; saavad hakkama isegi roimaga Pinkertoni jutte lugedes.

Me kõik mäletame õnnetut juhtumist Prangli saarel, kus algkooliealine poiss tappis kogemata vanaema ning kõige suurema osavusega ja julgusega viis jäljed oma teost kõrvale. Ajalehe sõnumile oli mäletavasti lisatud, et poiss oli koolis kõigiti korralik poiss ja armastas palju lugeda, sellest see arenenud fantaasia ning ettevõtlikkus.

„Loodus“ oma „Kuldraamatutega“ arvestab suuresti seiklusajajärku. Igas sarjas on kaaluv osa määratud nimelt sellevanuseile poistele. Kahjuks ei ole tõlge igakord hea. Valik, mis üldiselt vastuvõetav, patustab vahel selle „liigseikluse“ mõttes. Näiteks on mulle täiesti arusaamatu, et T. C. Bridges'i „Kadunud saart“ võib keegi soovitada lugeda lastele.

Puberteedi ajajärgu lõpupoole hakkab tütarlaste huvi tunduvalt erineva poiste omast. Osa poiste lemmikromaanid on neile täiesti vastuvõetavad. „Kränzchen'i“ romaanide hulgas, millest on nii rikas saksa noorsoo kirjandus, leidub harva mõni lugemisvääriline. „Looduse“ tütarlaste raamatud on kaunis hästi valitud: „Sala aed“, „Väike printsess“, „Bibi“, „Hõbeuisud“, „Rõõmus pesakond“, „Ullabella“, „Päikesoja Becky“, „Kuus vaprat tütarlast“ jne.

Puht-seikluskirjanduse ja tütarlaste romaanide kõrval esineb noorsoo kirjanduses mõnigi hea raamat, mida käsitleme suure eduga just sellevanuste laste nii hästi poiste kui tüdrukute lektüürina, kuna need avaldavad tasan-davat, südant harivat ja maailmavaadet arendavat mõju. Mõtlen näit. selliseid raamatuid nagu E. Amicis'i „Süda“, Ch. Dickens'i „Nell ja tema vanaisa“, S. Lagerlöfi noorsoo romaanid ja vagajutud, H. Beecher-Stowe „Onu Tomi onnikene“, Porter'i „Polyanna“, A. Svani „Karina suvi“, F. Molnar'i „Pal-tänava poisid“ jms. Ka selle vanuse suhtes ei tohi me unustada tuttavat pedagoogilist tõde — mis meile tähtis, ei ole seda igakord lastele. Mis meile on elamuseks, ei tarvitse veel olla neile. On kahtlemata suur elamus näha maavärisemist või kannatada laeva hukkamist. Murdealised lapsed otsivad raamatuist küll suuri elamusi. Need loevad selliseist sündmusist meelega kujutelles ennast nende teoste tegelaste nahas ning täiendades oma isiklikke väheseid kogemusi sellele vanusele omase kergetiivulise fantaasiaga.

Kuid väga paljudele lastest võib olla kujunenud suurelamuseks esimese rukkilille puhkemine põlluveerul, argliku jänkupoja leidmine võsastikus, hommikuse päikesekiire mängimine kastetilgas aknani ulatava põõsa lehel.

Needki elamused vajavad arvestamist. Mõnikord eriti just need.

Lapsed loevad selles vanuses tõesti väga palju. Loevad kõik, mis kätte juhtub. Loevad ööd kui päevad, kui vähegi silmad veel võtavad. Koolipingi varjul hoitakse salamahti seiklusromaani, et teha huvitavamaks igavat koolitundi.

„Nad loevad enese hulluks“ hädaldavad sagedasti vanemad.

Toetudes kadunud dr. J. Luiga arvamisele, võime väita, et hulluks ei ole küll ennast veel ükski lugenud. (Võib aga juhtuda, et inimene, kellel on kalduvusi nõdrameelsusele, teistest kirglikumalt loeb — selles see eksiarvamine). Küll võib aga mõni mees ennast lugeda verevaeseks, lühinägijaks; võib unustada lugedes muud kohustused enda vastu, jääda nõrgaks õppimises jms. Nii võib saada igast raamatust lapse vaerlane.

Sellepärast on tarvis kodus ja koolis peale raamatute valiku veel silmaspidada kindlat lugemise hügieeni.

Ei loeta iialgi halvas valgustuses, lamades või mõnes muus ebasobivas seisundis, jalutades, söidukis istudes, süües, käsitööd tehes, raadiot kuulates, ka mitte mõnede teisele tööle määratud ajal. Lugemiseks olgu määratud kindlad tunnid pühapäeva ja laupäeva õhtupoolikuil ning tööpäeva õhtuil, kui koolitöö juba tehtud. On „lugemistund“ möödmas, peab suudetama pikema jututa minna päevakorras edasi: minema magama, täitma ema korraldusi, sportima jne., kuidas tööjaotus seda nõuab. „Las' ma loen edasi, nii hirmus huvitav on, ma ei saa kohe raamatu küljest lahti!“ võib ju ütelda, aga raamatuid „neelata“ ööd läbi, puhkepäevad läbi ei tohi ükski laps. „Oh kui kahju, et enam pole võimalik lugeda! Aga selle eest homme, kui tulen jalutamast, on jälle lugemistund! Ja jõuluvaheajal — kui tore! — on mu lugemisetunnid kaks korda nii pikad!“. Nii umbes mõtleb laps, kui ta lugemine on õieti normitud. Lugemine ei vii teda iialgi hingelise väsimiseni. See ei saa ka narkootikumiks, millega ta püüab ennast uimastada, hoidudes kõigest, mis nõuab aktiivsust. Niinimetatud „kirglikud“ lugejad on enamasti kõige passiivsemad inimesed elus.

Ka selles vanuses nauditakse raamatuid veel päris materiaalselt. Pikkamisi võib ju katsuda juhtida lapse tähelepanu raamatule kui kunstiteosele, rääkida autorist, iseloomustada tegelasi, otsida ka ideed. Kuid päris teadlikku kunstilist naudingut selles vanuses ikka veel eeldada ei saa. Kirjandusteooriat ja -lugu me veel õpetama ei hakka, kuigi aegamööda ja kavakindlalt valmistame selleks pinda.

Selles vanuses oleks juba oskusi oma raamatukogu korraldamiseks ja kataloogide koostamiseks. Enamasti aga visatakse nüüd nurka endised „beebi-raamatud“ ja hakatakse „ühest peale“ asutama uut juba — täismehe oma. Tark ema võtab hüljatu oma hoiule, nagu ta hoiab kõike, mis tähistab lehekülgi ja peatükke ta lapse eluraamatus. Uues nimesitikus märgitakse nüüd juba täpselt raamatute autorite nimed, võimalikult ka nende sünnimaa ning mis keelest raamat tõlgitud, kui on tegemist tõlketootega.

Loetud raamatute vihus kirjutatakse nüüd juba iga raamatu lühikene sisu, mispärast see raamat meeldis või ei meeldinud, armsaimate tegelaste nimed jms. Primitiivne köitmise oskus peaks olema nüüd juba selge.

Üle vaadates kogu mu kirjutuse lastekirjanduse osa võiks paista, nagu eelistaksin vaid välismaa kirjanike töid, jättes kõrvale kodumaised. Sellist tendentsi mul aga ei ole. Olen küll toonud võrdlemisi palju tõlkekirjandust. Kuid see ei olene patriootiliste tundmuste puudusest, vaid just vastupidisest

tõigast. Tahaksin kasvatada Eesti noorsugu parima varal, mis on saadaval maailmakirjanduses. See on kogu maailma kuldne varaait, mis aegade jooksul on saanud rahvusvabelliseks. Suurilgi rahvail on vähe head lastekirjandust. Sakslased näit. kaebavad ise, et neil on raamatuid määratul hulgal, aga lastel ei ole ometi midagi lugeda, kui nimestikud lasta läbi kunstilis-pedagoogilise filtri.

Muidugi seisab meie oma kirjanikel ees tänuväärne töö kirjutada noorsoole. Meie — pedagoogid — jätaksime neile vabad käed aine ja meetodi valikus. Ärgu nad unustagu aga oma kõrget missiooni — olla rahva edasiviijad, olla ühtlasi kosutuse ja puhkuse pakujaks noorsoole, kelle elu koolis tihtipeale kahjuks kujuneb küll õpetlikuks, mitte aga naudinguks, täis rõõmu ja päikesepaistet. Seni kui meil oma kirjanduses on aga vähe täiesti sobivat lastele, peame paratamatult veelgi suurendama oma tõlkekirjandust. Milleks õpetada muidu lapsi lugema nii vara, kui ei ole neile anda häid lasteraamatuid? See oleks nagu piduliste kutsumine katmata laua juure.

Asun oma ülesande viimasele osale, nimelt **raamatu** koha selgitamisele **suuremate laste**, „**noorte**“ kasvatuses.

Väikelaste pildiraamatust kuni seikluskirjanduseni saame lülistiku erikirjandust, mis valitud, suuremalt osalt loodudki, kasvava inimese huvides. Lapseest väljajõudnule aga avaneb korraga piiramatul võimalus lugeda kõiki, mis kirjutatud ja trükitud.

Seda vabadust kasutab noorus ohtrasti. Ta täidab innukalt raamatukogude saale, kandes koju mahukaid köiteid, mille kallal veedab õppimisest ja kutsetööst vabad tunnid, hilisõõntunnidki. Osa sellest publikust otsib juhuslike pealkirjade järele, hoopis teadmata, milleks ta loeb seda või teist teost.

Koolinoorsugu on vähem vaba raamatute valikus. Ka tema haarab meeeldi juhusliku köite, mis seltsilise meelest olnud „vahva“. Kuid õpetaja sunnib peale oma kirjandusliku maitse ja see viimane dikteerib teoseid nii ohtrasti, et vaevalt jätkub aega ja silmi nendegi lugemiseks; „oma“ lektüür muutub luksuseks.

Vahetevahel on tulnud kuuldavale hääli meie noorsoo kaitseks just lugemise suhtes. Kuid need häälled on sumbunud iseenesest, nähtavasti hoopis arvestamata kellegi poolt.

Hädasti oleks aga tarvis põhjanevat reformi, väärtuste ümberhindamist kasvatajate eneste poolt ennem kui võime kindlasti ütelda, et raamat on noorsoo sõber. Praegu kujuneb ta sagedasti noorsoole vaenlaseks. Ta häirib mitmelgi juhul noorsoo rahulikku arenemist üldiselt; muutub raskeks komistuskiviks üksikute eritüüpide juures noorsoo keskel.

Rõhutan väga, et ei kavatse kõnelda siinkohal nn. „sopakirjandusest“, s.o. sellisest, mis ei kannata kunsti mõõdupuud. Selle vastu on meil alati võideldud ja vahest mõningaid tagajärgi saadud. Tuleks ainult tähendada, et poliitilised sundmäärused üksinda ei suuda hoida meie noorsugu. Terveloomuline jätkus kõigi inetu vastu peab arenema meie koolides ja kogudes käsikäes õige ilutunde ja kunstiharrastusega.

Tahaksin siin peatuda ainult sellise kirjanduse juures, mis vääril oma nime avaliku arvamise, kunsti-inimeste eneste ja ka pedagoogide silmis.

Kuivõrd lahtiste kätega võime pakkuda kunsti kirjanduse näol lapsekingadest väljajõudnud noortele? Kas noorsugu peabki nii palju lugema ja

kas just seda, mida ta loeb praegu, mida teda isegi sunnitakse lugema? Teoreetiliselt oleks ehk mõeldav ka eetika ilma kunstita, ilma esteetiliste momentideta üldse. Kasvatus annaks noorele mõistuse kaudu kõik, mida ta peab teadma kõlbelise elu saavutamiseks. Ilukirjandus, kui ka muu kunst, jääks hoopis kõrvale.

Nii kaugele ei ole aga tegelikult läinud ükski kasvatuslik vool; isegi rangemadki ususektid ei ole seni jäljetult välja tõrjunud kunsti.

Kunst on ikkagi ülivõimas tegur, sest tundmused juhivad inimesi ja — arvestagem seda! — palju suuremal määral kui mõistuse kaalutlused. See maksab inimeste kohta üldse, eriti aga just väga noorte inimeste kohta. Kuiv arutlus jätaks nad hoopis külmaks, ei suudaks seega neile näidata teed. Kunst, mis ju põhjeneb tundmuste mõjutusel, pääseb meile palju lähemale. Andes kuiva sõna asemele pildi, räägib ta elavat keelt ning on hea, kui see sünnib kõlbluse huvides. Kiskudes kaasa tundmused, rikastab kunst ka intellekti, kuna iga kunstiline kujutamine tugeneb intellektuaalseil elementidel, nii nagu iga tundmus on alati seotud teatavate kujutlustega.

Nii peaks tõeline kunst ikkagi suuresti tulema arvesse kasvatuses ja ilukirjanduse lugemine rikastama noorsugu tundmuslikelt, kõlbeliselt kui ka vaimliselt.

Selle põhimõtte alusel toimivadki meie kirjanduseõpetajad ja õppekavade koostajad. Ja ükski meist ei julgeks neile vastu rääkida, kui nad kindlasti peaksid silmas oma töö lõppeesmärki — kasvava inimese hüvesid. Kirjandus kirjanduse, kunst kunsti pärast — ei ole pedagoogilisi loosungeid.

Sest kunst on oma iseloomult vaba ning autonoomne. „Tema ei ole endast ei kõlbeline ega ebakõlbeline“ (Forell). Temale ei saa me oma töö huvides midagi ette kirjutada.

Otsides harmooniat eeskätt tundmuste liikumise kujutamisel, on kunst algusest peale kasutanud rikkalikult üht tundmuste valda — sugulist armastust. Kunsti arenedes on erootika aukoht temas järjest tõusnud. Primitiivses kunstis on veel vähe erootikat. Primitiivinimese erootikailm on liiga paljas, liiga arusaadav kõigile selleks, et puudutada tundmusi nii sügavalt, kui seda nõuab rafineeritud kultuurinimene.

Erootikast vabana ei esine ükski kunstiharu. Kui skulptuur ja maalikunst alati leiab uusi teemasid sellelt alalt; kui muusikas nutavad ja hõiskavad sugulise armastuse motiivid — pühitseb viimane oma triumfe, sageli orgiaid, eriti ilukirjanduses.

Romaanid ja näidendid, mis ei põhjene sugulisel armastusel on sörmil loetavad.

Kirjandus kujutab silmapaistvaid, peenemaid, ühtlasi aga ka keeruliseid ning raskemaid konflikte inimese sugulus. Ta puudutab sellega kõige sügavamaid, kõige salajasemaid keeli inimese hinges, mida igapäevane isiklik elu ehk kunagi välja ei tootski.

Kuna terve igapäeva-inimese suguline armastus on lihtne, ühetooniline, otsib kirjandus endale sagedasti lisa pataloogiliste nähete hulgast, muutudes ajuti haiglaseks, kus näeb igat liiki väärkalduvusi suguelu alal. (Tuletagem meelde Maupassant'i, Zola'd. Dostojevski't jt.).

Täiskasvanud, oma elusuuna leidnud inimest, ei saa tõeliselt kunsti-pärane kirjanduslik teos kuidagi mõjutada halvasti. Ta võib kaasa elada kaasinimese kannatusi igal kujul, millisest kõlvatusest need ka ei olene; ta võib näha tema röömu, ka kõige ebapuhtamat, rahulikult, ahvatlust tund-

mata. Ka teose sihilikult võrtsitatud maik ei vii roopast küpset lugejat. Ta otsib raamatust ilu, ka õudsuse ilu.

On muidugi ka õnnelikke noori, kes algusest saadik püsivad kindlal, loomusest eneset tasakaalustatud alusel. Neilgi ei ole ehk nii hädasti tarvis kindlat lektüüri valikut.

Enamus noortest on aga neis aastais liiga vastuvõtlikud, painutatavad siia-sinna, et kasvataja tohib olla pealiskaudne, pakkudes neile kirjandust — ka head kirjandust. Selles vanuses paneb maksma suguküpseks saanud keha oma nõuded ning häirib suuresti hinge. Tekib seesmise heitlusi, mis enamasti peavad jääma varjatuna südamesse, kuna iga tegelik samm vast-targanud ihasid rahuldada, viiks kuristiku veerele.

Lugedes kirjanduses ikka ja ikka jälle erootilise iseloomuga asju, loob lugeja endale Tantalose piinu, kruvib üles pinge, mille lahendamiseks puuduvad võimalused. Leides kirjanduses raskeid, süngeid värve, pataloogilist roimani kalduvat suguelu, võib tal kujuneda kujutus — inimese õige elu ongi nii; seda ainult varjatakse tema eest. Tema oma väikesed eksimused sel alal on sellega võrreldes nii tühised, tema rasked võitlused nii mõttetud. Ometi soovime oma lapsele tulevikus lihtsa, terve ja ausa inimese õnne. Kas me ei õõnesta sellele pinda juba õige varakult, lastes teda lugeda nii väga varakult oma ja maailmakirjanduse suurteoseid puht kirjanduse tundmise huvides, arvestamata tema kujunemata isikut neis suhteis?

Ütlete ehk — laske laps loeb, saab üldkujutusi teosest. Kõigest ei saa ta niikuinii aru. Kuid iga mulje jätab jälje hinge. See teeb alateadvuses tööd nagu maa-alune vesi. Mine tea, mil kujul see kord purskab päe- vavalgele ja kus kohas.

Ma ei taha sellega kaugeltki veel ütelda, et lastele — ka neile suurtele lastele — ei tohiks hoopis anda raamatuid, kus käsitellakse elu varjukülgi.

Kunstile peab jääma võimalus kasutada ebakõla (ja seda mitte ainult muusikas), et seda kõrgemale tõsta ilu.

Mitte paljas elutõde ise, vaid autori suhtumine sellesse on mõõduandev. Kui kunstnik, kujutelles elulisi pahasid, lähtub püüdest valguse ja puhtuse poole, mitte aga ei protitueeri oma töös, kerge elu, mustuse ja väljasurevuse teenistuses, võib ta teoseist leida sobivaid noorsoole. Ses mõttes võib küpsemaile noortele anda julgesti kätte kas või Jakobsoni: „Vaeste patuste alevi“, või isegi Kuprini „Mülka“. Sellevastu aga K. Rumori „Saara naerab“, või R. Rohi „Elu on ilus“ ei tohiks kuidagi sattuda inimese lauale, kelle isiklik elujoon veel lõplikult rajamata, olgugi et neis raamatuis on ka ilusaid lehekülgi. Muidugi, leiduks ehk veel drastilisemaid näiteid. Kunst ei kannata moraalivitsa. Kuid tal lasub siiski ülesanne näidata rahvale, kes kuuleb ta häält (eriti noorsoole!) teed kohusetruu, kindlameelse, tööka, õnneliku inimkonna poole. Sellekohaselt käsitelgu ta ka oma igavest teemat — armastust.

Erootikat me ju viimati ei saa täiesti välja lülitada ka kasvatuses nime all pakutavast. Me tahaksime aga seda näha puhtal, kainel ja tervel kujul.

Endastmõistetavalt on siin väga raske tuua üldist nimestikku, mida kõik noored võiksid lugeda. See valik peaks olema väga peen ning individuaalne. Teadlik kodu peaks tulema abiks koolile ning heatahtlik kool abiks kodule koolist väljunute huvides. Valik on ju nüüd väga suur, eriti kui võõrkeelte oskus avardab lugemise võimalused.

Neile on ametlikult ju kõik lubatud, kuid kaugeltki kõik ei ole neile igakord kasulik.

Ennem jäägu mõne raamatu lugemine liiga hiljaks, kui see sünnib liiga vara. Etteruttamine on kardetavamaid edevusi kasvava inimese juhtimisel.

Hoidutagu üldse ka rohkuse eest sügavuse arvel.

Kui nägin 14-aastast tütarlast lugevat noruspäi ja väsinud silmi „Jumalaema kirikut“, „Werteri kannatusi“ ja muid klassilise väärtusega raamatuid, mida ta sunduslikult pidi läbi lugema ühe suve jooksul oma keskkooli emakeele õpetaja käsul, — arvasin esiti siin olevat tegemist mingi eksitusega. Saanud 16-aastaseks pidi aga sama tütarlaps läbi lugema jällegi ühe suve kestes kõik viis „Tõde ja õigust“ (neist pidi just tema refereerima pikemalt IV osa!), peale selle veel „Mäeküla piimamehe“, „Zaratustra“ ja mõningad muud raamatud.

Õnneliku juhuse tõttu sattus minu enda kätte „Jumalaema kirik“ alles minu 32-ndal eluaastal. Mul oli kahju näha last lugevat nähtava vastumeelsusega seda raamatut, mis mulle oli suursündmuseks, paelutades mu tähelepanu terveks suveks. Ei tahaks laita ka Tammsaare taktikat, kes oma „Tõde ja õigust“ edas saatis turule viie aasta jooksul. Vähemast meie täiskasvanud saime need läbi lugeda loomulikes oludes ja oskame nüüd vähemalt kahetseda oma kooliskäivaid lapsi, kes need „võtavad läbi“ kõik korraga. Kas ei oleks jatkunud — arvestades ka puht kirjanduse õppimise meetodi huvisid — kui sellevanune laps oleks lugenud sama suve jooksul ainult nende romaanide seeria I osa, jättes koolis lugemiseks vast ka veel II, kuna ülejäänud kolm osa oleks võinud märkida **kirjanduskavasse, mis saab laps endale koolist kaasa edaspidiseks eluks**. Sain omal ajal keskkoolist väljudes kaasa lugemiskava vene kirjanduse kohta ühelt healt inimeselt, keda armastasin ja usaldas. Vene tähtsamate kirjanikkude teosed olid märgitud kava koostaja teadmiste ja maitse järgi paremuse järjekorras. Teine numeratsioon oli, mis näitas lugemise järjekorda lugeja arenemist arvestades.

Koolis olime vaid lugenud selliseid teoseid nagu „Eugen Onegin“, „Kapteni tütar“, „Taras Bulba“, „Mõisnikkude pesa“ jne., ühtlasi hästi palju head ja ilusat **lüürikat**. Viimasele on hing vastuvõtlik neis aastais. Õieti kätte juhitud annab hea lüürika palju puberteedi ajast väljunud noorele. Varajasemais aastais võib ta aga vastava kõlapinna puudumisel saada tihti tüütavaks koormaks.

Ma ei kasutanud seda kava küll väga täpselt. Suureks abiks oli see mulle siiski. Sellise kavaga käes on igatahes palju kergem orienteeruda kirjanduse valikul, kui omades mälus kiiruga „läbivõetud“ kirjanike nimesid ja nende teoste sisu, mida „ülevaatlikkuse“ huvides anti koolis võimalikult palju, et ikka saaks ka kirjanduslikult haritud inimene. Ühe aasta olen õppinud saksa kirjandust omal ajal meil hästi tuntud metoodiku Berta Fleischhut'i juhatusel. Poole sellest ajast lugesime P. Roseggeri lühijuttu „Das Ereignis in der Schrun“. Olin siis 15-aastane. Ei saa unustada, kui rikkad olid need tunnid selle sama ühe teose käsitlemisel. Õppisime lugema, toonitama, peatuma, arutlema, otsima teoses eneses ja elus, süvendama tundmusi, soetama aateid. Kirjanik ise nihkus meile lähedale oma lihtsas südamlikkuses, olgugi et meil kellelgi polnud tol korral võimalik muretseda rohkem tema raamatuist. See poolaasta on püsinud meeles elava meeletuletusena ja — manitsejana.

Kui juba aabitsapäevist peale maksab juhtpüüe, et me ei õpeta lapsi mitte ainult lugema, vaid õpetame ka, kuidas lugeda, siis lasub see nüüd täies tõsiduses ja raskuses meie õlgadel. Nüüd, kus lapsekingist välja jõudnud noored valmistuvad astuma ellu, ühed hiljem, teised varem, on meie kohus veel viimistella seda, mis puudub õigest lugeda-oskamisest.

Võime esteetiliselt nautida kunstiteost ei ole kellelegi sünnipärane. Igaüks peab seda õppima, harjutama ennast sellega; muidu võtab ta teost ikkagi aineliselt, olgugi tal võimalus olnud lugeda palju kunstitöid. Noored ei ole kuigi soodus publik selleks, et võtta kunstiteost puht-esteetilisest küljest. Nemad anduvad lugemisele tagamõtteita; tahavad elada, liigutatud olla. Noorus rõõmutseb, imestab, kurvastab lugedes. Ta „ei tunne kätt, mis segas kaardid; mäng ise on selleks liiga kaasakiskuv talle“. Noor lugeja, jäetud enda hoolde, ei mõtle, et loetav aine võiks olla ka paremini või halvemini pakutud; ei mõtle üldse, et see on mingi tehtud asi. Talle tuleb ikka jälle meele tuletada, et iga raamatu taga seisab kaasinemine — autor, kelle hingevarana, kelle tööna esineb raamat. Mis ta tahab meile sellega ütelda? Kuidas tal on õnnestunud seda väljendada? Kas ka mina olen midagi sellist näinud või tundnud? Kuidas ütleb selle kohta teine kirjanik oma raamatus? Umbes selliseid küsimusi peab hakkama tekkima noore lugeja mõttesse. Tea peab hakkama oskama tundmustega võetud ainet nihutada objektiivsesse kaugusse, võtma läbi mõistuse kritiseeriva prisma. Sellega ta puhastab tundmusi; teeb nad mõõdukaks.

Seda ei saa aga ükski noor teha esimesel lugemisel. Esmakordselt saades kätte uue raamatu, andub iga noor sellele täielikult; see eesõigus peab talle jääma — nooruse eesõigusena. Alles siis, kui „uudishimu pigi- traat on juba läbi lõigatud“, teis-kolmatkordsel lugemisel tulgu esteetilised normid, rubrikud, skeemid. Pole karta, et noored selle kõige tõttu muutuvad liig-kriitiseerijaiks, kuna nende täiskasvanud juht on ise tõeline kunstiarbastaja, mitte ainult koolmeister-spetsialist, kes iga teose liiga ära maigutab.

Lõppeks võime ju kõigis neis asjus ikkagi ainult algatada ja teele juhtida. Lõpetama tuleb elu ja enesekasvatus.

Neis aastais peab juba noor inimene asuma seisukohale, et tuleb lugeda mitte ainult põnevat, tundmusi köitvat ja et ilukirjandusele saab pühendada vahest mõne ilusa tunni. Valitud erialasse kuuluv **teaduslik kirjandus** peab üha enam võitma tähelepanu ja aega noore inimese elus!

„Esteetilised ja eetilised tundmused harmoonilises ühenduses intellektiga ja tahtega peavad soodustama inimkonna tõusu.“ (Forell). Terve, täiejoulise noore inimese hingeelu ei tohi iialgi saada mingiks raamatute kompilatsiooniks. „Mis ütleb viimase raamatu leht, see on ta hingeski pealmine kiht“. (N. Nekravov). Goethe vana tark sõna — „üks pilk raamatusse, kaks ellu!“ jäägu maksma ka suurimate raamatusõprade keskele. Ainult siis suudame arenevale hingele anda õige kuju.

Kõik kõrge kultuurilise inimese suhted raamatuga peaksid olema omandatud, lihha ja verre kasvanud koolist väljuvale noorsoole, puudutagu see siis lektüüri valikut, lugemist, raamatute hoidmist, korraldamist, käitlemist kui ka ausust võõraste raamatute vastu. Kui meie veel ikka kohtame koolidiploome omavaid inimesi, kes barbaarselt käitlevad raamatuid, siis ei saa me kooliinimesed seda näha silmi maha löömata. Käsitsedes õpperaamatuid

— „kapsaid“ pikkade aastate kestel unustame kooli suurima ning kultuurilisima ülesande kasvatada austust raamatu vastu.

Meie isiklik raamatukogu, — olgu see siis suur, väärtuslik, sisaldades tuhandeid nahkköiteid, või väike-inimese kapike, kuhu on kogunenud aastate jooksul leiva kõrvalt näpistatud sentidega ostetud lemmikteoseid — peaks olema meie meelest kallimaid aardeid meie kodus, kus ilmutub meie töö ja hing, kuhu kõlbab vahest tulla end soojendama „vanul sütel“ hiljem kui side muu maailmaga hakkab ehk juba jääma lõdvaks.

Nii põimub raamat meie eluraamatusse, edendades või jälle häirides mõjuva tegurina meie hinge loomulikku arenemiskäiku.

Temast võib saada sõber või vaenlane. Oleneb sellest, mil kujul ta satub meie kätte, missugusesse hingepeeglisse ta kajastub.

Olgu oma kohal valvepostid kasvava inimese teel, kes teda juhivad õiget rada sõbra-raamatu leidmisel ja tarvitamisel.

Kooli tervishoiulisi küsimusi.

Dr. M. Piiüman.

Kui meie koolimajalt nõuame, et ta oleks küllalt ruumikas, valguse-rikas, eeskujulik puhas, hästi õhutatud ja paras soe, siis teeme seda selleks, et kooliealine laps koolimajas viibides oma tervisele kuidagi kahju ei tee ja et õppetöö toimuks võimalikult tervishoiu nõuetele vastavais tingimuses.

Kuid sellest on vähe: et kooliskäija laps kehaliselt normaalselt areneks ja terve oleks, siis peame tema kohta üles seadma ka teatavad tervishoiulised nõuded ja selle üle valvama, et need nõuded lapse poolt täitmist leiaksid nii koolis kui ka koduses elus. Need nõuded puudutavad koolilapse nn. isiklikku tervishoidu ja on järgmised.

Puhtus. Kõigepealt peab igapähe, eriti aga koolilastelt nõudma, et keha puhas oleks: klassitubade halb õhk ei olene mitte ainult süsihappu gaasi rohkusest ja tolmust, vaid ka laste mustast ja higisest ihust, mustast peast ja juustest, mustast aluspesust, kauakantud mustadest higiga läbiimbunud sokkidest ja sukkadest ja mustadest pealmisrüetetest. Oleks loomulik, et me kõik peale päevaseid töid ja askeldusi enne magamaminemist ennast puhtaks peseksime, puhta pesu selga paneksime ja siis magama heidaksime. Kuid niisugust nõuet ei saa veel mitte üles seada: see võiks vaid siis teostamist leida, kui igal perekonnal oleks omaette elukorter ühes vannitoaga; praegu on seda võimalik vaid üksikuil teostada, kuna aga suurem osa meie rahvast sellest tervishoiulisest hüvest ilma peab jääma.

Seda silmas pidades olen arvamisel, et kõik minuga ühinevad, kui seame üles nõude, et lapsed peavad endid vähemalt ükskord nädalas kogu keha pesema, kas saunas või kodus ja siis ka pesu vahetaksid. Meil kooli-artistidel tuleb eriti tihti kokku puutuda koolilastega, kes oma isiklikus puhuses jätvavad väga palju soovida: on olnud juhtumeid, kus last on 2 päeva järgemööda duši all pestud, enne kui ta keha täiesti puhtaks läks. Naha peale ei saa vaadata ainult kui katte peale: ta on tähtis organ, mille kaudu toimub vee eristumine higi näol ja ka osaline hingamine, seepärast on vaja-

lik, et ta alati puhas oleks, mis võimaldab kõiki looduse poolt tema peale pandud ülesandeid korralikult täita.

Mis puutub eriti jalgade puhtusse, siis oleme sellele võrdlemisi ükskõikselt suhtunud, mis on täiesti ebaõige: jalad saavad ühe päeva jooksul peaaegu niisama mustaks nagu meie keha ühe nädala jooksul, ja seepärast peame nõudma nii tütarlastelt kui poistelt, et nad oma jalgu igal õhtul enne magamainemist puhtaks peseksid sooja vee ja seebiga; sellest nõudest ei saa taganeda: sooja vett ja seepi leidub ka kõige vaesemas perekonnas, ainult peab head tahet olema.

Laps, kes heidab puhtalt voodisse magama, magab palju paremini ning sügavamini ja hommikul tõustes on ta värske ning puhanud ja võib oma tööd rahuliku meeleoluga alata.

Lapsed, kes mustalt ja pesemata magama heidavad, magavad kergelt, rahutult ja hommikul ärgates on nad roidunud, tihtipeale kaebavad peavalu üle, on apaatsed, mis nende töövõimet märksa vähendab.

Siinjuures tuleb tähendada, et ka sukki ja sokke vaja sagedamini pesta ja neid võimalikult iga päev vahetada, aga mitte kaks korda kuus, nagu see poeglaste juures tihti juhtub.

Erilist rõhku peab panema laste käte puhtusele: lapsi peab õpetama ja harjutama sageli oma käsi pesema, küüsi lühikeseks lõikama ja küünealuseid puhtad hoidma; käsi peab tingimata pesema enne sööma asumist ja pärast WC-s käimist.

Et laste käte pesemist paremale järjele seada ja seda vajaduse järele kontrollida, selleks on vaja, et iga klassituba oleks varustatud kätepesemise abinõudega, mis võimaldab ka tunni jooksul lastel käsi pesta, kui õpetaja seda tarvilikuks peab. On iseenesest mõistetav, et sealt ei tohi puududa ka puhas käterätt.

Mustad käed ja küünealused soodustavad nakkushaiguste levimist ja mõnedest haigustest (näit. ussihaigused) on võimatu lahti saada siis, kui me mitte oma käte ja küüntealuste puhtuse eest ei hoolitse.

Peale muu puhtuse tuleb ka selle järele valvata, et laste kael kõrva-augud ja pea oleksid puhtad.

Pea ja juuste puhtuse eest hoolitsemine nõuab suurt vaeva; pikad juuksed, nii tütarlastel kui ka poistel ei soodusta mitte ainult peanaha mustust, vaid sinna sigineb väga jõudsasti ka palju parasiite, eriti tütarlastel; aga ka poisid ei ole nendest puhtad. Peab kahjuks tähendama, et ka meie pealinna algkoolide üksikuis tütarlaste-klassides leidub kuni 10% tütarlapsi, kellel on tingud peas; ka kesk- ja kutsekoolide tütarlapsed ei ole neist täiesti vabad (0,4%).

Tingud ja täid, mis koolilastel olemas, annab neist tervishoiu seisukohalt väga halva tunnistuse ja meie peame katsuma siin kõik abinõud tarvitusele võtta, et seda seisukorda parandada.

Kuidas seda teha? Et kergem oleks küsimust lahendada, siis peaks sunduslikuks tegema, et poisid kuni 14-nda eluaastani kannaksid suvel, kevadel ja sügisel lühikesi juukseid ja talvel pool-pikki; viimaste kandmist võib pikendada novembri kuust kuni aprilli kuuni; poolpikkade juuste all tuleb mõista 3—4 sentimeetri pikkusi juukseid; niisugustes juustes tingud ja täid harilikult ei sigine; pead on kerge puhastada ja juuksed ei saa langetada salku silmadele, nii nagu see pikkade juustega harilikult juhtub, eriti võimlemise tundidel. Osa vanemaid ja ka pedagooge on arvamisel,

et poistel peavad pikad juuksed olema; see olevat ilusam. Siin vaidlema hakata on asjata. Et must pea ja pikad salgus juuksed, mille latvadel tingud „turnivad“, ilus oleks, seda ei saa vist keegi tõendama tulla. Kui poistel on lühikesed ja poolpikad juuksed, mis tingudele ja täidele ei paku mingisugust siginemise võimalust, siis võime kõik oma tähelepanu pöörata tütarlaste peadele ja hoolitseda nii kodus kui koolis nende pea ja juuste puhtuse eest; siin me ei saa nõudmisega esineda, et juuksed vaja lühikeseks lõigata, olgugi et seda on mõnel tütarlapsel hädavajalik teha. Nendelt tütarlastelt, kellel parasiidid juustes olemas, peame nõudma, et nad pead iga päev peseksid rohelise seebi ja sooja veega ja sabadilla äädikaga ja iga päev kammiksid pead tiheda kammiga kuni parasiitide kadumiseni. Neid tütarlapsi, kellel tingusid palju ja kes selle tõttu kaasõpilastele hädaohlikuks lähevad, tuleb ajutiselt koolist kõrvaldada, kuni kodus pea puhtaks tehakse. Juuste äralõikamine tütarlastele oleks äärmiseks abinõuks.

Üldiselt peab tähendama, et esimese ja teise klassi tütarlapsed on puhtamad ja korralikumad, kui kolmanda ja neljanda klassi õpilased. See oleneb arvatavasti sellest, et kahes esimeses klassis on noored tütarlapsed, kellede eest emad rohkem hoolitsevad, kuna kolmanda ja neljanda klassi õpilasi lastakse juba ise enda eest hoolitseda, mis aga häid tagajärgi ei anna; viienda ja kuuenda klassi õpilased, kui vanemad, hakkavad juba ise enese eest hoolitsema, mis võrdlemisi häid tagajärgi annab. Sellest hoolimata tuleb klassijuhataja kui ka kooliarstil seda neile alati meelde tuletada.

Meie peame jõudma nii kaugele, et meie õpilase terviselt võime lahtri, kuhu täid ja tingud märgitakse, maha kustutada; poiste suhtes peab see kohe sündima ja tütarlaste suhtes lähemas tulevikus; need abinõud, mis ülal ette toodud, peaksid selleks küllaldased olema.

Tihti leidub poistel täisid ka aluspesus ja kõigile üllatuseks just puhtas pesus. Asi on lihtne — ka täi armastab teataval määral puhtust: kui keha on liiga must ja higine ja ka aluspesu must, siis põgeneb täi, kellele mustus ka liiaks läheb, pealmistesse riietesse ja elab seal kuni keha pesemiseni ja puhta pesu selga panemiseni. Kui see tehtud, ronib ta tunni-paari pärast riietest pesusse tagasi. Siin süüdistatakse harilikult sauna, kuid peasüü langeb omile riietele. Parimaks abinõuks niisuguste juhtumite vastu on sagedane riiete, eriti riiete õmbluste pressimine kuuma triikrauaga seespoolt: on ju villast riiet võimatu pesta ja kuumutada, nii et parasiidid sureksid.

Olen puudutanud ühte valusat kohta laste tervishoius, millest harilikult ei räägita ja millest katsutakse mööda minna. Kuid olgugi, et see on valus, tuleb teda siiski lõigata, ja mida kiiremini me seda teeme, seda rutemini ta ka paraneb. Igal pool, kus lastevanemad koos on, tuleb sellest rääkida ja tõsiselt rääkida ning nõuga abiks olla, kuni lapsed kõik puhtaks ja parasiitidest vabaks saavad.

Hambad. Peatudes puhtusel ei saa mööda minna laste suu, kurgu ja hammaste puhtuse tähtsusest. Et viimastel tervishoius üldiselt ja laste tervishoius on eriti suur tähtsus, selle vastu ei saa keegi vaielda. Mis eriti hammastesse puutub, siis peab nõudma, et igal lapsel oleks oma isiklik hambahari, millega ta igakord peale söömist oma hambad puhtaks peseks.

Pesemiseks võib tarvitada leiget vett ja hambapulbrit või pastat. Kui viimased puuduvad, võib piirduda ainult veega-pesemisega; pesema peab igal juhul, et kõrvaldada toidujätised, mis hammaste vahele võivad peatuma jääda.

Peale hammaste puhtuse on vajalik ka seda silmas pidada, et hambad terved oleksid. Kahjuks pöörame meie vigastele hammastele vähe tähelepanu, olles arvamusel, et vigased hambad sünnitavad vaid valu ja et kõik sellega piirdubki. See vaade ei ole õige: hammastel on seedimise protsessis väga suur tähtsus: mida paremini me toiduaineid suus peeneks närimise, seda paremini ja kergemini toimub toidu seedimine maos ja sooltes ja seda rohkem saab organism toidust kasu.

Kui seda ei sünni, kui toit suus vähe või puudulikult läbi näritakse ja me poolnäritud toitu alla neelame, siis toimub ka maos ja sooltes toidu seedimine puudulikult ja organism ei saa toidust kõike seda, mida ta vajab selleks, et kõik protsessid normaalselt toimuksid. Alatoitus ei teki mitte ainult siis, kui me toiduaineid küllaldaselt ei saa, vaid ka siis, kui me toitu küllalt peeneks ei näri. Peeneks ei närita aga toitu peamiselt sellepärast, et hambad on vigased ja valutavad ja et hambaigemed haiged on.

Kui me vähenäritud toitu alla neelame, siis tekib sellest veel teine suur pahe: niisugune poolnäritud toit põhjustab mao ja soolte haiguste (katarride) tekkimist, mis pikaldaseks võib muutuda ja millele võivad järgneda väga tõsised ja rasked maosoolte haigused, millele parandamine ja arstimine küsitavaks muutub. Seepärast on meie kõikide kohus selle järele valvata ja selle eest hoolitseda, et hambad puhtad ja terved oleksid; mida varem me hakkame seda tegema, seda tervemad me oleme.

Kooliastide aruannete järele on meil kooliealisi lapsi vigaste hammastega 60—70%. Isiklikult olen arvamusel, et vigast hammastega laste % on veelgi suurem ja võib tõusta kuni 75—80%, sellepärast et kõiki hammaste vigastusi ei ole palja silmaga võimalik näha. Et saada täpseid arvusid vigaste hammastega koolilaste kohta, siis peaksid laste järelevaatusest koolides ka hambaarstid osa võtma, mis puhul võimalus avaneb hambaid ka vastavate abinõudega järele vaadata.

Vigaste hammaste pahe ei piirdu mitte ainult sellega, et meie seedimine selle all kannatab ja seedimisorganid võivad haigestuda: nagu viimaste aastate uurimused näitavad, võivad vigaste hammaste kaudu igasugused bakterid-pisikud inimorganismi sattuda ja seal üht või teist haigust tekitada. Ka jooksva haiguse pisilane võib vigaste hammaste kaudu organismi sattuda ja seal haigust tekitada, millele võivad seltsida ka südame- ja neeruhaigused. Üheks põhjuseks, mis meie rahva seas niipalju jooksvahaigus on levinud, on kahtlemata vigaste hammaste rohkus.

Vigased hambad on oma tähtsuse pärast ka rahvusvahelistel arstide-kongressidel käsitlemist leidnud. Muuseas võeti kolmandal rahvusvahelisel arstide kongressil Pariisis järgmine otsus vastu: kõigi arstide kohus on juhtida rahva tähelepanu sellele suurele hädaohule, mida vigased hambad tekitavad, ja tuleb kõik abinõud tarvitusele võtta, et seda hädaohtu vähendada.

Kui me ei ravi haava, mis meil ühele või teisele kehosale õnnetujuhtumi läbi on saanud, võib see mädanema minna ja me võime raskesti haigestuda. Samasugune olukord võib tekkida ka vigase hamba tagajärjel ja see põhjustab meid hambaravi küsimust üldiselt ja kooliealistel lastel eriti esiplaanile tõstma: on ju noor kasvav organism palju õrnem ja vastuvõtlikum kõigile haigustele, kui täiskasvanu oma.

Et siin parandust tuua, selleks peab järgmised abinõud tarvitusele võtma.

1. Hambaarstimine peab kooliealistele lastele sunduslikuks tehtama. Meil on juba teostatud sunduslik rõugepanemine ja asja tähtsuse pärast on loomulik, kui ka hambaravi sunduslik oleks.

2. Omavalitsused on kohustatud selle eest hoolitsema, et hamba-ravi koolilastele kättesaadav oleks.

3. Maakondadesse peaks ametisse seatama rändavad hambaarstid, kellede hooleks on koolilaste hammaste järelevalve ja tarviduse korral ravimine.

Kui me hakkame hammaste puhtusele ja ravimisele senisest suuremat rõhku panema, siis aitab see märksa kaasa meie kooliealise noorsoo üldise tervishoiulise taseme tõstmiseks.

Kui vigased hambad on kohaks, mille kaudu igasugused pisikud võivad inimese organismi tungida ja seal üht või teist haigust tekitada, siis samasugusteks kohtadeks võivad olla ka suu ja kurgu haige ilanahk. Seepärast peame selle eest hoolitsema, et lapsed sageli oma suud loputaksid ja kurku kuristaksid, mis suukoopa ilanaha terve hoiab. Eriti vaja seda nõuda talvel külmal ajal; sagedane õhu temperatuuri muutumine ning tubase ja välise õhu temperatuuri suur vahe soodustab suu ja kurgu ilanaha haigestumist. Loputamiseks ja kuristamiseks võib tarvitada kummeliteed, boorhappe lahu (1 teelusika täis 1 klaasi vee peale). Jsegi loputamine ja kuristamine veega, kuhu natuke lauasoola on lisatud, mõjub suu ja kurgu ilanahale hästi ja hoiab nad terved.

Küsimusi Eesti asustusajaloo alalt.¹⁾

P. Johansen.

 ähe teadusalasid seisavad nüüdisajal nii suurel määral päeva-huvide tulipunktis kui asustusajalugu. Peame ju tänapäev seda lugema rõõmustavate ajamärkide hulka, et üha enam maad võtmas on arusaamine, et eurooplane tuleb uuesti paigustada, s.t. paigal püsivaks teha, jah, teatud piirini isegi koha külge kõita. Meil ei tohiks mitte saada eluõigust sellised nähtused, nagu need valitsevad paljudes kohtades Põhja-Ameerika Ühendriikides. Seal vahetavad farmid lühikese aja jooksul korduvalt peremehi. Neist püüab igaüks maast ja majapidamisest välja pigistada, mis iganes suudab, ja läheb siis, raha taskus, oma teed. Ei tohiks ka kunagi nii kujuneda, nagu seda võib näha mitmel pool Prantsusmaal: terved külad on jäänud tühjaks, sest elanikud on asunud elama linna. Tuleb leida vahendid, kuidas oleks võimalik maarahvast aineliselt ja vaimselt tugevasti siduda oma kodukohaga. Rahva tulevik on ainult siis kindlustatud, kui ta omab seesmiselt maaga lähedalt seotud, lasterikka ja oma seisuse tähtsusest teadliku talupoegkonna.

See asjaolu asetab just õpetajaskonnale kui noorsoo kõigekülgele kasvatajale õige suured ning tähtsad ülesanded. Õpetajail tuleb õpilaste huvi

¹⁾ Tallinnas 28. dets. 1935. a. IV Üleriiklikul ajalooõpetajate kongressil peetud ettekanne.

kõigilt pealiskaudseilt lõbustustelt, tungilt linna, kõiksugustelt liialdatud tehnikasaavutustelt ja vähetõotavalt akadeemiliselt hariduselt suunata rahvusliku tuleviku suhtes tähtsamaile aladele. Maaõpilastes tuleb äratada talupojahukust, traditsioonide teadvust, huvi oma maakoha ja maalapikese, põllumajanduse, omakultuuri ja kodukoha ajaloo vastu.

Kui me ei suuda noorsugu selles mõttes küllalt tagajärjekalt mõjustada, siis seisame varsti tõsiasja ees, et ühes vana põlve viimse esindaja haudavarisemisega täiesti kustub ka kohalik traditsioon — kõik väärtuslikud mineviku pärimused. Näeme ju juba tänapäev teatava määrani paradoksina paistvat seisukorda, kuidas, just nagu kõigi kunstlike omakultuuri säilitamiskatsete kiuste, maal ajakirjanduse lugemise mõjul ja linnastumise tagajärjel välja surevad mitte ainult kohalikud keelemurrakud, vaid unustuse hõlma langevad ka vanad kombed ja tarvitusest kaovad rahvariided. Viimaseid kantakse veel üsna harva ja sedagi enamasti nagu maskeraadi otstarbel. Iseäranis halb lugu on vanade kohanimedega. Need kas unustatakse, väänatakse, või, mis veel pahem — kustutatakse mõnikord põhjuseta ning juhuslike ümbernimetuste teel ajaloost sootuks.

Siin on asustusajalool täita tähtsad ülesanded. Ta peab noorsoole selgitama maa igivana talupoeglikku traditsiooni, temas elavat huvi äratama oma kodukoha vastu ja sellega uut toitu andma kodumaa armastusele ja sidele oma vanemate koduga.

Asustusajalugu on selleks väga kohane, sest ta ühendab omavahel mitme teaduse piirialad. Temas leiavad oma loomuliku ühenduse maateadus ja ajalugu, aga ka geoloogia, botaanika, klimatoloogia, keeleteadus, arheoloogia ja genealoogia. Kõik need teaduseharud peavad üksteist toetades andma orgaanilise pildi kodukoha maastikust, aga ka linnast või mõnest muust asulast, mis on tarvilik ajaloo protsessi sügavamaks mõistmiseks.

Asustusajalugu on veel üsna noor teadus. Tema rajajaks oli August Meitzen oma a. 1895 ilmunud põhjapaneeva tööga „Läänegermaanlaste ja idagermaanlaste, keltide, roomlaste, soomlaste ja slaavlaste asustus ja põllundus“. Siiski on asustusajalugu nii lühikese aja jooksul arenenud hiiglasammudega. Just oma põhjapaneevalt rahvuslikult tähtsuselt seisab see teadus tänapäev huvide tulipunktis nii nagu kõik asustusküsimused üldse. Eriti maksab see Kesk-Euroopa ruumi kohta, kus poolakad, sakslased, itaallased ja prantslased visa võitlust peavad iga jalatäie maa pärast. Ka meil on küllalt põhjusi oleviku ja mineviku asustusküsimusi jälgida suurima tähelepanelikkusega.

Seepärast olen pidanud parimaks tänases ettekandes asustusajaloo puht-metoodilise külje esitamisel täielikult loobuda ja piirduda ainult mõningate peaprobleemide käsitlemisega, tuues nende selgitamiseks näiteid nii kodu- kui ka välismaa asustusajaloo alalt.

Praegu on meil domineerivaks asustuskujuks üksiktalu. Nagu teada, oli eesti talupojal osaliselt juba keskajal püüe eralduda külast ja luua endale üksikult metsa uus talu, kus ta end tundis mõisahärrale vähem kättesaadavana kui külas. Mõõdunud sajandil jaotati endine külamaa majanduslikel põhjusil suuremaiks tükkideks, või nagu rahvas ise ütles „kruntideks“. Seega kaotati vana lapi- ja nõõrimaade süsteem põldudel. Kuid peale selle valisid ka talud enestele sageli ise uue asukoha.

Niiviisi tekkis põhjapaneev muutus asustus põhikujudes eesti maastikul. Ainult üksikuis kohtades, eriti Saare-, Järva- ja Virumaal võib veel leida küli, Lõuna-Eestis aga üldse vaevalt enam. Seega hävitati olevikus mitte enam

ajakohane, minevikus aga väga tähtsat osa mänginud organisatsioon — küla. See oli õigupoolest lõplüli sajandeid väldanud võitluste ahelas mõisa ja küla vahel, millest võitjana välja tuli esimene, s.t. mõis. Maahärra läänikirja alusel loodud mõis oma piiridega muutis igivanad küladevahelised piirid esiotse teise järgu tähtsusega administratiivpiirideks ja võttis neilt viimaks peaaegu igasuguse tähtsuse. Tänapäev on isegi ajaloolasel raske, kohati täiesti võimatu, kindlaks määrata noid vanu külakondade piire, mis kunagi evisid ülima tähtsuse, sest moodustas ju muistne eesti küla omaette suletud administratiivse ühiku, mille elanikud allusid külavanemale. Seepärast ongi vanad rootsiaegsed kaardid meile nõnda tähtsad, et nad sageli märgivad mitte ainult külade välispiirid, vaid ka erakruntide piirid külas eneses. Ükski õppevahend ei annaks noorsoole paremat pilti, miski asi ei ärataks suuremat huvi kui see, kui õpilastele näidata nende vanade rootsi kaartide päevapiltlikke reproduktsioone ja neile selgeks teha praeguse asustuse erinevused rootsiaegses asustusest. Selliseid kaarte leidub Tartus Riigi Keskarhiivis peaaegu kogu Eesti kohta ja neist võib fotostaadiga võetud koopiaid saada üsna odava hinnaga ja kerge vaevaga. Eriti külaväljade jagunemine pisitillukesteks tükikesteks nii, et mõnel talul oli üle 100 maalapikese, näitlikustaks kõige paremini praeguse kultuuri edusamme. Ühtlasi tuleks seejuures õpilastele jutustada kõigi külaelanike ühise põlluharimise ja lõikuse kogumise kohustusest ehk nõndanimetatud põldsunnist, mis oli tingitud sellisest keerulisest väljadejaotuse süsteemist.

Kuivõrd tähtsaks mõni igivana, vahepeal peaaegu täiesti ununenud piir veel meiega päevil võib muutuda, selleks on meil parim näide piirilinnast Valgast. Praegune linna poolitav riigipiir kurikuulsal Konnaojal on tõenäoliselt tükike muistsete Eesti maakondade Sakala ja Ugandi ehk Oandi vahelist piiri. 700 a. eest jäi see ordualade ja Tartu piiskopkonna piiriks, nii et juba keskajal oli toleaegeel Valga alevil kaks poolt: piiskopi pool, mis poola ajal a. 1584 sai linnaõigused, ja ordupool, mis õigusteta alevina jäi lähedase Luke mõisa alla kuni vene tsaarivalitsuse languseni 1917. Pole siis niiviisi mitte paljas pime juhus, et iseseisvumisel palju pahandusi tekitanud riigipiir linnavahel inglasest vahekohtuniku poolt määrati Konnaoja mõöda. Selleks oli ju põline traditsioon. Juba orduajal peeti sageli Vana-Liivimaa maapäevi Valgas piiskopipoolele, kuid kirikus neil puhkudel käidi Ordule kuuluval Luke poolele, mis juba sellal evis kihelkonnakiriku.

Et jälle tagasi tulla üksiktalude küsimuse juurde, selleks pean toonitama, et ka sellise asustusviisi sissetung meile ei olnud sugugi tingitud juhusest või ainult puht-majanduslikest põhjustest, vaid, maha arvatud psühholoogilised tegurid, selleks mõjusid kaasa ka naabrid-lätlased ja vallutajad ning peremehed sakslased — oma eeskujuga. Nagu teada, elasid lätlased juba 13. sajandil üksiktaludes, mis maaletunginud sakslastele exiti silma torкас. Ka Võru ümbruses võis sellal peamiselt kohata üksiktalusid, mitte küli. Viimastest teab Läti Henrik jutustada eriti Põhja-Eestis, kus külad mõnikord (nagu näiteks Rakvere ligidal Tormas ja Järvamaal Karedas) oma tänavailt ja suuruselt juba teatava määrani linna meelde tuletavad. Lõuna poolt tules tungis uus asustuskuju, üksiktalude, üha enam põhja poole ja levis üle maa. Tema järelmõju on tulnud ilmsiks isegi kõige uuemal ajal, kuna endiste mõisade asemel Eestis loodi üksiktalud, mitte külad, nagu need leiduvad naabruses.

Läti üksiktalude tekkimisprobleemi vastu on huvi tunnud nii mõnigi uurija. Märkimisväärne on, et üksiktaludes elasid 13. sajandil ainult nn. „kõrg-

lätlased“ Pebalga, Gulbene ja Lubani ümbruses. Nende naabrid — liivlased, kuralased ja isegi semgallased eelistasid aga asuda külade kaupa, nii nagu see nähtub vanust ürikuist. Läti Henrik annab lätlaste asustusviisi kirjeldamisel täiesti usaldusväärse seletuse, mispärast just kõrglätlased asusid üksiktaludes. Tol ajal oli praeguse Lätimaa kirdeosa vähemalt sajandi jooksul poliitiliseks läbimarssimisalaks leedulastele, venelastele ja eestlastele, kes siit talvel lugematuid kordi läbi ratsutasid, et sooritada sõjaretki oma poliitiliste vastaste aladele lõunas, põhjas ja idas. Põhja-Läti muistne eesti rahvastik, kelle olemasolu on tõestatud arheoloogiliste leidudega, tõrjuti lakkamatute võitluste tõttu oma elukohtadest välja. Asemele tulid kagust lätlased, kes aga alalise sõjaohu pärast ei julgenud mujal elada kui peidukohtades, sügavas metsas ja üksiktaludes. Alles pikkamööda ja vihastes võitlustes eestlastega levis siin väga arvukate muinaslinnade varjus läti asustus. Uuesti asustatud ala jaotati linnuste järgi ringkondadesse, mida keskajal siin tarvitavas alam-saksa keeles nimetati „borchsokinge“, s. t. „linnuskonnad“. Pole imestada, et nende nii lähedaste suhete kaudu üksiktalude asustuskuju kandus üle ka eesti maa-alale, tungides aegamööda põhja poole. Pealegi olid siin olud täpselt samasugused kui lätlastele loovutatud piirkonnaski: kestvad sõja- ja röövretked olid hävitanud endised külad ja ülejäänud hõre elanikkond viibis alatises vaenulise kallaletungi hirmus.

Kuid nagu juba öeldud, oli lugu nii ainult Läti piiriäärsel alal eriti Võru ümbruskonnas. Ülejäänud Eesti ja kogu Baltikumi jaoks oli palju olulisem tähtsusega saksa mõisnikkude eeskuju, kes asusid elama oma valdusalale rajatud üksikmõisadesse. Nagu teada, oli enamik sisserännanud sakslasi pärit Alamsaksamaalt, eriti Vestfaaliast. Just Vestfaalias on vastandina muul Saksamaale ülekaalus üksiktaluasustusvorm. Seega pole mitte juhus, vaid kindel seos nende kahe tõsiasi vahel siin ja seal. Uuriija Meitzen tegi omal ajal kindlaks, et üksiktalu-asustuskuju on iseäranis levinud keltide juures Iiri ja Šotimaal, ja arvas seepärast, et Vestfaalia üksiktalude-asustus põhjeneb muinaskelti mõjul. Siiski osutus see hiljem eksituseks. Üksiktaluasustus on intensiivse karjamajanduse puhul, nagu näiteks Alpides, täiesti loomulikult teel tekkinud asustusvormiks, mis on tihedalt seotud kliima ja maapinna tingimustega. Nüüdsel ajal on loobutud pidamast teatavaid asustusvorme tüübilisteks ühele või teisele rahvale või koguni tervele rassile. Siin mängivad alati tähtsat osa ka maateaduslikud ja puht-ajaloolised põhjused.

Et aga veel peatuda Vestfaalia üksiktalul ja selle suhetel mõisaga Eestis, selleks on tarvis peale muu veel viidata otse silmatorkavale seosele: see oli Karl Suur, kes oma juba poolromaniseeritud frankidega pidas verist võitlust vabade saksilaste, meie aadlike eeslaste vastu ja nad tule ja mõõgaga sundis ristiisku vastu võtma. Täiesti samal viisil kui hiljem saksilased meil, asustasid frankid sellal, s.o. 9. sajandil rooma mustri järgi Saksimaale oma mõisad ja kastellid (linnused), et nende abil vaos hoida allaheidetud rahvastikku.

Kas ei ole tähelepanav ega anna mõelda, et just veriselt allaheidetud saksid pidid olema need, kes 4 sajandit hiljem toimisid idarahvastega samuti, nagu Karl Suur, toetudes oma frankidele, oli talitanud nendega ja et just nemad pidid saama frangi-rooma mõisade edasilevitajaiks kuni Eestini. Need on asustusajaloo sügavad perspektiivid, mida võiks tunduvalt laiendada uute paralleelnähtustega sama küsimuse valdkonnast. Teile arvatavasti on juba teada, et saksid alistamisele frankide poolt vaadatakse praegusel Saksamaal väga sarnaste tunnetega, kui me ise seda teeme eestlaste vabadusvõitluse

suhtes 13. sajandil. Selles nähakse germaani rahvajõu ja omakultuuri hävitamist ning lämmatamist võõra vallutuse poolt. Kuid selle vastu toonitatakse teistest ringkondadest õigusega, et Saksimaa ilma Karl Suure sõdadeta iialgi poleks saanud Saksimaa osaks, vaid oma loomulikult olemuselt oleks liitunud Skandinaaviaga, millele ta kultuuriliselt ja keeleliselt seisib palju lähemal. Nii oleks tänapäev arvatavasti olnud Balti merd ümbritsev põhjagermaani riik, kuna Lõuna-Saksimaa frankide mõjul vist täiesti oleks romani-seerunud.

Ent sellised mõtiskelud viivad meid teemast liiga kaugele. Et sellele tagasi tulla, selleks tuletan meelde, et sama Meitzen, kellest meil kui asustusajaloo rajajast juba juttu on olnud, pidas germaanlaste jaoks tüübiliseks nn. „sumbküla“, s. t. suurt küla ilma korrapärase plaanita, kus talud asetsevad tihedalt üksteise lähedal. Kuid varsti võidi kinnitada, et sama laadi tüübid esinevad ka puht-romaani pinnal, samuti idapoolseis maades, nagu näiteks meilgi Eestis Saaremaal ja osaliselt ka Läänemaal. Ka siin ei ole meil niivõrd tegemist mõne asustusviisi rahvusliku tüübiga kui võrd geograafilisist, ajaloolisist ja sotsiaalseist tingimustest tekkinud nähtusega. Sellest hoolimata on veel hiljuti üks asustusmaateadlane, kes oli valinud endale teemaks Leedu, end lasknud seeläbi juhtida valeradadele, et ta sealse erilise sumbküla-taolise asustusviisi arvab põhjendavat kunagisel muistsel germaani kolonisatsioonil. Nimelt on seal tegemist endise Leedu suurhertsogkonna alale tüübiliste aadlikülade nn. „okolica'dega“. Need on külad, mis asuvad enamasti jõgede ääres ja millede elanikeks on vabad talupojad. Vaatamata nende eluviisile, peetakse neid aadlikeks, kellel on omad vapid ja kes põllutööd teevad valged kindad käes. Vanas Poolas võisid nad kuninga teenistuses tõusta sageli kõrgeile kohtadele. Päritolult kuuluvad nad selliste vanade leedu aadli perekondade hulka, kes oma mõisa aja jooksul perekonnaliigete vahel nii on ära jaotanud, et sellest sai külataoline asula. Üniooni tagajärjel Poolaga toimus Leedu põlisaadli väga kaugeleulatuv ühtesulamine poola aadliga, kes leedu aadlikele andsid omad vapid ja lasksid end üles võtta ühisesse matriklisse. Sellest tulebki, et peaaegu kõik leedu okolica'de elanikud peavad end poola-kaiks, kuigi nad vere pooldest on leedulased.

Tõin siin selle näite, et vihjata sakslaste ja poolakate koloniseerimismeetodite erinevusele. Siinne aadel, peab ütleva, oli liig kitsarinnaline selleks, et teostada muistse eesti ja läti rahvusliku aadli nii kaugeleminevat germaniseerimist, kuigi see oleks olnud sakslastele, vähemalt hiljem, väga kasulik. Niihästi nn. „kura kuningate“ — vabatalupoegade — külad ühes Kuldiga (Goldingeni) ja teised Bauske ligidal kui ka vabatalupoegade külad Eestis, eriti näiteks Kadrina kihelkonnas, säilitasid oma puht-talupoegaliku iseloomu ja emakeele. Ainult nn. „liivi kuningate“ järeltulijad Riia ligidal näivad täiesti olevat saksastunud.

Muide tunneme enamasti vaid idasaksa koloniseerimise üht külge — puhtsaksa asustust ennast —, mitte aga ta palju kaugemale ulatuvaid ja väga huvitavaid mõjusid naabermais. Iseäranis õpetlik näide on poola-leedu-vene tänavküla. On teada, et vene külad, ka need, mis asuvad Eestis, asetsevad enamasti kahel pool tänavat ja jätvad oma üldplaani suhtes väga korrapärase mulje. Samuti nagu vene küla, nn. „mir'i“ põhikord ei ole mingi ürgkommunismi jäänus, vaid põhjendab hilisemate aegade maksureformidel, nii on ka vene tänavkülad oma skemaatilise põhikujuga uuema aja nähtus. On vähe tuntud, et see tüüp, samuti nagu ida-saksa skemaatiline linna tüüpki, on tek-

kinud saksa idakolonisatsiooni alal maa plaanikindla asustamise tagajärjel saksa vürstide, aadlike, kloostrite ja teiste ettevõtjate, nn. „locatori”te“ poolt. Käsikäes välise skeemiga kujunes ka seesmine õigustik. Talupoegade kohaleasumine algas nn. „saksa õiguse“ alusel, mis oli vabam kui see, mida tunti slaavi aladel ja mille järgi talupojad olid mõisaga seotud palju tugevamal kujul. Kuna asustustegevus oli majanduslikult tulutoov ja kõigil osavõtjail sellest kasu, siis jätkasid ettevõtjad ehk „locatores“ ka mittesaksa pinnal ja seda siin juba, mis eriti tähendusrikas, mittesaksa päritoluga asunikkude abil. Niiviisi tekkinud poola küli „saksa õigusega“ leidis 13. ja 14. sajandist alates väga palju. On mõistetav, et Poola kuningad ka Leedus püüdsid asutada selliseid tänavküli. Kuningas Sigismund II Augusti suurelt plaanitud nn. Valakkide reform a. 1557 tõi ka Leedus maa uuestijagamise ja avas algsel juhul peamiselt saksa päritoluga tänavkülatüübile laiad levimisvõimalused kuni Ukrainani. Seal näib ta 17. ja 18. sajandil olevat tunginud Venemaale nii, et meil nüüd väga omapärasel viisil Narva jõe taga ja Petserimaal kokkupõrkavad tänavküla näol idast tulnud saksa idakolonisatsiooni üksik eraldunud element ja lääne poolt viimseid vähesed saksa rahvusliku kolonisatsiooni äärmised avaldused. Viimatitoodud näited selgitavad, milliseid kaugeid poliitilisi ja kultuurilisi perspektiive võib avada asustusaloo uurimine.

Tahaksin veel toonitada, et mitte ainult sakslased ei ole idakolonisatsiooni alal saavutanud suuri tulemusi. Meil on küllalt põhjust uhked olla ka Eesti rahva koloniseerimistegevuse üle. Eestlased ei tohiks unustada, et nende esisaad olid need, kes asustasid hiiglamaa alad põhjas. Mõtlen siin eriti arheoloogide väitele, et Soome on Eesti poolt koloniseeritud. Veel ajaloolisel ajal toimus Põhja-Soome karjasrahva laplaste väljatõrjumine põldu- ja karjanduse soomlaste poolt. Kohanimed nagu Lappeenranta, s.t. laplaste rand, rootsi keeli Vilmanstrand, metsmehe rand, näitavad, kui sügavale Soome südamesse ulatusid endised võõrast rassi nomaad-rahvaste asupaigad. Soomlastelt on laplased omandanud ka oma keele, olgugi õige muudetud kujul. Peaaegu kõikjal Soome kolonisatsiooni alal on enamasti läbi löönud ka eesti ridaküla, vastandina rootsi sumbkülale mererannikul.

Samuti väga tunnustatava saavutuse moodustab meie maa sisemine koloniseerimine eesti talupoja poolt raskeil sotsiaalse rõhumise aegadel. Igatahes aga on lätlased ses suhtes eestlasi ületanud, sest nad on suutnud maa-ala, millest 13. sajandil ainult umbes pool kandis puht-läti iseloomu, praeguseni täielikult ümber rahvustada.

Iseäranis õpetlik on uurida, kuidas viimatimainitud protsess on toimunud. Nagu meil teada, asusid liivlased 700 a. eest mõlemal Väina kaldal kuni Kokneseni, põhjapool Koiva jõe mööda kuni Võnnuni ja Salatsi jõel puutusid nad kokku eesti rahvuslaga. Tähelepanavalt ruttu, juba 14. sajandi keskpaiku, leiame lätlasi Salatsi jõel ja Riia ümbruskonnas. 16. sajandil on liivlasi järel veel ainult Turaida-Sigulda (Segevoldi) juures ja kohati Salatsi jõel, kus nad lõpuks möödunud sajandi keskel täiesti välja surid. Millega seletada lätlaste kiiret edasitungi? Ei ole õige mõnikord avaldatud arvamine, et saksa mõisnikud tänuks lätlaste poolt maa vallutamisel ülesnäidatud teenete eest neid olevat süstemaatiliselt Liivi- ja Kuramaale koloniseerinud. Ajalugu ei tunne tänu. Tõeliselt moodustab aga mainitud läti kolonisatsioon erilise tüübi, mida võiks ehk nimetada „allasustamiseks“. Tänu rahvaarvu suuremale juurdekasvule rändas osa läti rahvast sulastena ja naisteenijaina liivi alale välja, astus mõisadesse ja taludesse teenistusse, omandas seal pikkamööda

maavalduse ja jäigi lõpuks kohale alatiselt elama. Paljud asutasid enestele metsa uued talud. Esimestele järgnes varsti teisi, ja nii osutusidki vanad liivi talupojad varsti üksteisest isoleerituiks ja läti keelt rääkivaist sulastest ümberpiiratuiks. Ei kestnud kaua, kui liivi keel oligi unustatud. Loomulikult andis ka Riia linna kiire lätistamine otsustava löögi ümbruskonna liivlusele.

Ajalooost on teada palju sarnaseid juhtumeid. Kui nn. Siebenbürgeni saksid oma nüüdseisse asukohtadesse välja rändasid, olid nad kohal peaaegu äinsad elanikud, sest et maa üldiselt veel asustamata oli. Türgi sõdade ajal olid nad sunnitud koonduma suurtesse peaaegu linnataolistesse asuladesse, millede keskuse moodustas kirik-kindlus. See oli tarvilik edukamaks kaitseks. Nad ei osanud aga järgneval rahuajal ümbritsevat maad tihedalt asustada uute küladega. Nende asemel tuli sinna rumeenlasi sulastena ja karjastena, kõigepealt aga teenijaina, et siis aegamööda alatiseks paigale jääda. Mis oli selle tagajärg? Tänapäev on saksa külad Siebenbürgenis peaaegu vaid keelesaarekesed, mis on üksteisest eraldatud. Maa anti elanikkonna enamuse järgi pärast Maailmasõda Rumeeniale.

Idagermaanlaste maa-ala ulatus rooma ajal Elbe jõest Veikselini. Gootide, heruulide, vandaalide jt. suguharude väljarändamise tagajärjel jäi see väga tühjaks. 4. sajandist pärast Kristust alates hakkas Karpaatidest sinna sisse valguma slaavilasi, kes aegamööda võtsid eneste alla kogu mainitud maa ja järelejäänud germaanlased enesesse sulatasid. Nii sündis ka siin laial rindel rahuliku „allasustuse“ teel ühe rahva asendamine teisega, kusjuures slaavlased algul arvatavasti jällegi tulid töölistena või koguni orjadena, millele võib olla vihjab nende nimetus „slave“, — s. t. „ori“. Samasugust protsessi võib märgata ka Lõuna-Aafrika asustamisel valgete poolt. Seal avastasid väljarännanud valged peaaegu tühja, elanikkudeta ala. Siis algas neegrite-tööliste ja karjaste katkestamatu juurdevool. Nende hulka suurendas tunduvalt ka loomulik juurdekasv. Nõnda tekkis järjest tihenev ning laienev „allasustus“ ja on veel vaid ajaküsimuseks, millal ka see Aafrika kondinendi osa siirdub täiesti musta rassi valdusesse. Sama iseloomu kannab ka balti linnade rahvusliku koostise kiire muutumine möödunud sajandi teisel poolel ja käesoleva sajandi algul. Siis otse „ujutati üle“ seni arvuliselt, veel enam aga majanduslikult ja hariduslikult linnades valitsenud saksa koorekiht maalt linna siirdunud eestlaste ja lätlaste „allasustuse“ poolt. Sellele järgnes paratamatult ka omavalitsuse üleminek nende kätte.

Selles mõttes peab iga riik ja rahvas olema valvel. Niisugused muudatused toimuvad sageli tähelepanematult, üllatavad aga siis korraga oma tulemuste ja tõsiasjadega. Kindlasti annab meil Petserimaa suur ülejääk pika-peale end Eesti piiriäärseis kohtades tunda. Juba praegu ei ole enam harulduseks, et Lõuna-Eesti suured talud lähevad petserimaalaste kätte. Kas petserlased, ka setud kaasa arvatud, kunagi ja alati igas suhtes täiesti eestituvad, on veel küsimus. Sama lugu on Lätis katoliku usku letgallastega, kes rändtöolistena on levinud üle kogu maa, samuti leedulastega Kuramaal. Loomulikult ei ole siin allasustuse oht suur, sest on tegemist lähedalt sugulaste rahvastega.

Mis puutub eriti Petserimaasse, siis pöördub tänapäev teadus vana päritud arvamise vastu, nagu oleksid sealsed setud eesti rahva jäanus, mis venelaste poolt on tõrjutud oma asustusala äärele. Just vastupidine nähtus paistab olevat õige. Keel ja traditsioonid viitavad selgesti sellele, et nn. „setud“ on väljarännanud Võrumaa eestlased, kes alles ajaloolisel ajal, arvatavasti

16. sajandist alates, on koloniseerinud metsapiirkonna Petseri kloostri juures. Asutati ju klooster 15. sajandi lõpul kõige sügavamasse metsa, nagu seda kinnitavad teated ja legendid. Ka juba see asjaolu, et kõik vanad ja suured külad on asustatud ainult venelastega, räägib selle poolt. Järelikult ei ole Eesti selles suunas kaotanud mingit maa-ala Venele, kuna soome-ugri ürgrahva nimi ja hõim, kes on kunagi asunud Pihkva ümbruses Veliikaja ääres, jääb veel lahendamata küsimuseks.

Ajalugu mängib rahvastega nagu tormine meri laevadega. Igal rahval on oma tõusu- ja mõõnaajad, mis kestavad sagedasti aastasadu. Kas ei paista meile natuke omapärasena mõelda sellele, et ka soome-ugri hõimud on kunagi etendanud harrasrahvaste osa. Ma pean siin silmas üht täiesti erijuhtumi Kuramaal. Läti ajaloo uurimine on küll enamasti soome-ugri mineviku mälestusmärgid Lätis jätnud hooletusse, aga ka tema ei saa salata, et Kuramaa veel 13. sajandil evis liivi hajaasustuse, mis ulatus kaugele sisemaalegi. Kuldiga (Goldingeni) komtuurkonna elanikenimistule avaldamine 1355. aastast avab meile selle kohta silmad ja näitab, kui palju Kuramaa talupoegi kandis sellal veel liivi nimesid. Kuna võib pidada tõestatuks asjaolu, et Kuramaa ürgne elanikkond on kuulunud läti-leedu rahvaste hulka, nagu näitab enamik kohtanimisid, siis võib arvesse tulla ainult liivlaste hilisem sisserändamine. Et nad 13. sajandil olid maale vajutanud oma pitseri, pannes seal maksma halduslikud mõisted „kiligunde“ ja „vakkuse“ maksuühikud, adramaa ja vikati, külapõldude jaotuse „peenra“ abil, sõjalise põhikorra, mida ka Kuramaal iseloomustati väljendusega „maleva“, siis ei või olla enam mingit kahtlust, et liivi vähemusrahvus seal oli mitte alistatud, vaid päris valitsevas seisundis. Selle kohta on tüübiline, et liivi asundused Kuramaal ei asetsevad vanimal kultuurpinnal, vaid enam maastiku äärel, samuti nagu hiljem sakslased oma mõisu esitsa ei rajanud vanale külamaale enesele, vaid külapõldude kõrvale. Kuramaa ajaloo lähemal vaatlemisel näivad 13. sajandi 30-ndad aastad liivlaste saatusele seal olevat saanud otsustavaks. Suure näljahäda tulekul alistus Kuramaa vabatahtlikult Riia sakslastele. Pärast Saule lahingut 1236 Lõuna-Kuramaa raputas eneselt uuesti sakslaste ülemyõimu ja liitus leedulastega. Siin näibki olevat sündinud murrang: liivimeelselt orienteeritud ülemkiht luges oma saatust soetuks rahvuskaslaste omaga Saare- ja Liivimaal, kuna Lõuna-Kuramaa ja semgallased kaldusid oma hõimlaste — leedulaste poole. Et liivlaste ja lätlaste vahel rahvuslikul alusel juhtus sisemisi võitlusi, seda näitab vendide lugu. Läti Henriku järgi aeti nad esiteks Vindavi jõelt minema, siis asusid nad elama Riiga ja sealt hiljem praegusesse Võndu (Cesisesse).

Nii on võimalik, et Kuramaa kunagi vallutati ning alistati liivlaste ja saarlaste poolt ja seejuures maale asutati valitseva liivi sõduritekasti kolooniad. Alles sakslaste tulekuga varises see soome-ugri koloniaalriik kokku. Kannan selle arvamise siin ette reservatsiooniga seda eriküsimust kusagil mujal lähemalt valgustada ja seda põhjendada ka keeleteaduslikust küljest.

Mul ei olnud kavatsust anda mingisugust süstemaatilist ülevaadet Läänemere-ruumi kirdeosa asustusküsimustest. Tahtsin vaid puudutada mõnd üksikut küsimust, et lugejais huvi äratada kogu asustusajaloo kompleksi vastu. Asustusajaloo eriülesannete kohta Eestis olen juba varem, nimelt 1930. a. „Ajaloolises Ajakirjas“ nr. 1/2 avaldanud lähema kirjutuse. Sel alal on veel teha nii palju eritööd ja sooritada lokaalajaloolisi uurimusi, et peab olema tänulik iga väikesegi lisanduse eest ka siis, kui see tuleb mittespetsialistilt või asjaarmastajalt. Kutsun Teid seepärast üles kodumaa ajaloo raamides

rohkem kui seni rõhku panema ka asustusajaloole ja meie noorsoos rohkem huvi tõstma selle külje vastu rahvuslikus ajaloos. Kui meil sel teel osaliseltki õnnestub kõvendada isamaa-armastust ja süvendada sidemeid oma kodukohaga, siis arvan, on jälle kord tõestunud ajaloo kõrge kasvatuslik väärtus ja aktuaalsus.

Alg- ja keskkoolid 1934/35 õ/a.

Statistiline ülevaade.

A. Lepp.

Algkoolid.

Koolide arv. Avalikke algkooli oli üle riigi 1934/35 õ/a. samapalju kui eelmisel õ/a. — 1218, neist maal 1106 ja linnus 112. Eraalgkoolide arv on kasvanud maa arvel 3 võrra — 25-lt 1933/34 õ/a. (maal 5, linnus 20) 28-le 1934/35 õ/a. (maal 8, linnus 20). Maal töötavad ainult ühiskoolid, linnakoolide hulgas oli 1934/35 õ/a. ühiskooli 99, lahuskooli 33 (17 poeglastele, 16 tütarlastele).

Klasside arv. Klasside üldarv on aasta jooksul veidi — 12 võrra — suurenenud: maal tõusnud 5776-lt 5796-le (+20), linnus langenud 888-lt 880-le (—8). Üldse oli 1934/35 õ/a. üle riigi klasse (õ/a.) 6676: I — 1192, II — 1209, III — 1201, IV — 1185, V — 962, VI — 927.

Klassikomplektid. Kuigi klassikomplektide arv on vaadeldaval õ/a. peaaegu muutusetu (linnus vähenenud 9, maal 5 võrra), on õpilaste arvu võrdlemise tugeva kahanemise tõttu (—5,6%) klassikomplekti keskm. koormus üle riigi langenud tervelt 2 punkti võrra: 34-lt õpilasel 1933/34 õ/a. 32-le 1934/35 õ/a. (linnus 36-lt 35-le, maal 33-lt 31-le).

Üksikuis linnus kõigub keskm. klassikoormus 1934/35 õ/a. 30 (Valga, Paldiski) — 43 (Petersi) ja maades 29 (Järva) — 34 (Võru, Petersi) piires. Linnus koosneb klassikomplekt tavaliselt ühe õppeaasta õpilast (1934/35 õ/a. 88,4%), maal aga töötab õpetaja enamjaolt 2—3 õppeaastaga (1934/35 õ/a. 75%, eelmisel 74%). Kõigis maades leidub veel ka neljast õppeaastast koosnevat klassikomplekti.

Klassikomplektide koostis linnus ja maal kahel viimasel õ/a. (%):

	Linnus		Maal		Kokku	
	1934/35	1933/34	1934/35	1933/34	1934/35	1933/34
1 õ/a.	88,4	88,4	19,0	20,0	34,6	35,5
2 „	7,8	8,2	47,3	46,6	38,4	37,9
3 „	3,4	3,0	27,7	27,4	22,2	21,9
4 „	0,4	0,3	5,7	5,6	4,5	4,4
5 „	—	0,1	0,3	0,3	0,3	0,3
6 „	—	—	—	0,1	—	0,0
Kokku { %	100	100	100	100	100	100
{ arv	760	769	2623	2628	3383	3397

Õpilaste arv. Õpilasi oli 1934/35 õ/a. algkoolis üldse 108841, neist maakoolis 75,6% (1933/34 õ/a. 76%), linnakoolis 24,4% (24%). Eelmise õ/a. võrreldes on õpilaste arv üleriiklikult langenud 6450 (—5,6%) võrra. Langus esineb kõigis klassides, eriti silmapaistvalt aga V (—16,7%), mis tingitud peamiselt sellest, et lastel, kes lõpetanud algkooli 4 klassi, avanes 1934/35 õ/a. alates võimalus jätkata edasiõppimist mitte ainult algkoolis, vaid ka uue keskkooli I klassis (5 õ/a.). Algkooli viimaste klasside — V, VI — õpilaste arvu tagasiminekut mõjutas ka koolikohustuse vanuspiiri alandamine 16 a. pealt 14-le.

Õpilaste arv klasside järgi kahel viimasel õ/a.:

	1934/35	1933/34	Vähenedmine	
			arv	%
I kl.	20 652	21 101	449	2,1
II „	20 831	21 075	244	1,2
III „	20 741	21 621	880	4,1
IV „	20 064	21 132	1 068	5,1
V „	14 968	17 971	3 003	16,7
VI „	11 585	12 391	806	6,5
Kokku	108 841	115 291	6 450	5,6

Ühe klassi (õppeaasta) peale tuli 1934/35 õ/a. õpilasi: linnus 30, (eelmisel õ/a. 31), maal 14 (15), üle riigi 16 (17).

Õpilaste sugu. Vähesel määral on, võrreldes eelmise õ/a., kasvanud õpilaste koostises tütarlaste osatähtsus nii maal kui linnus:

	1934/35		1933/34	
	P.	T.	P.	T.
Maal	51,3%	48,7%	51,5%	48,5%
Linnus	50,7%	49,3%	50,8%	49,2%
Üle riigi	51,2%	48,8%	51,3%	48,7%

Õpilaste vanus. 8—14 a. vanusrühma kuulus 1934/35 õ/a. 97,1% õpilastist (eelml. õ/a. 94,4%) — linnus 95,1% (eelml. õ/a. 93,6%), maal 97,8% (94,7%). Viimase 3 a. jooksul on 8—14 a. normaalvanusrühm kasvanud 4,1% võrra. Ühenduses sellega on samal ajavahe- mikul langenud 6—7 a. õpilaste osatähtsus 1,9%-lt, 1,4%-le ja 15 a. ja van. — 5,1%-lt 1,5%-le.

Koolikohustus. Õpetuseta jäänud koolikohuslike laste arvu pole 1934/35 õ/a. üleriiklikult selgitatud. Eelmisel õ/a. jäi koolikohustuse alla kuuluvaist lapsist õpetuseta: linnus 0,8%, maal 2,6% (ilma Petserimaata 1,8%).

Vaadeldavast õ/a. alates vabaneb õpilane koolikohustusest 14-aastaselt, kuna eelmisel õ/a. oli õppimine algkoolis sundslik õpilasele koolikursuse mitteloõpetamise puhul kuni 16 a. vanuseni.

Õpilaste rahvus ja kodakondsus. 1934/35 õ/a. seisib algkooli õpilaste nimekirjas üle riigi üldse 109 679 õpilast (aasta läbikäigu arv), neist Eesti kodanikke 108 917, välis- maalasi 762. Eesti kodanike hulgas oli rahvuselt eestlasi 88,2% (eelmisel õ/a. 87,9%), muu- lasi 11,8%. Välismaalaste arv on algkoolis, võrreldes eelmise õ/a., tunduvalt — $\frac{1}{3}$ võrra — langenud: 1136-lt 1933/34 õ/a. 762-le 1934/35 õ/a.

Vähenedmise põhjuseks on asjaolu, et kodakondsuseta isikute kuni 18-aastased lapsed, kui nad on sündinud Eestis, on alates 12. nov. 1934 a. Kodakondsuse seaduse muutmise tõttu (RT 93 — 1934, art. 743) automaatselt omanud Eesti Vabariigi kodaniku õigused. Vene rahvusest kodakondsuseta lapsed moodustavad endiselt enamuse välismaalast õpilaste koostises. Õpivad välismaalased peamiselt linnakoolis, andes seal 2,1% (1933/34 õ/a. 3,1%) õpilaste üldarvust.

Õppekeel. Algkooli õpilastist õppis 1934/35 õ/a. (aasta läbikäigu arvud) eesti õppe- keelega koolis — 95 641 (87,2%), eesti-vene — 2103 (1,9%), eesti-rootsi — 436, eesti-läti — 40, eesti-soome — 102, vene — 8705 (8%), vene-läti — 96, saksa — 1534 (1,4%), rootsi — 585 (0,5%), läti — 172, soome — 15, heebrea-juudi — 250.

Eesti õppekeelega koolis moodustavad eestlased 1934/35 õ/a. 98,7% (eelmisel 98,8%), vene õppekeelega koolis — 3,8% (1,3%), saksa — 0,8% (1%). Eestlaste arvu suhteline tõus vene õppekeelega koolis vaadeldaval õ/a. on tingitud sellest, et 1934/35 õ/a. keskel astus jõusse „Rahvuse kuuluvuse aluste määramise seadus“ (RT 93 — 1934, art. 745), mille kohaselt vanemate kahte rahvuse kuuluvusel loetakse lapsed kuuluvaks eesti rahvuse, kui isa on eesti rahvusest. Eelmisel õ/a. määras lapse rahvuse vanemate kahte rahvuse kuuluvusel vanemate kokkuleppel kas isa või ema rahvus.

Õpilaste päritolu. Linnas algkoolis moodustas 1934/35 õ/a. oma linna laste arv 93,8% (eelmisel õ/a. 94%), laste arv omast maakonnast 4,7% (4,5%) ja päritoluga mujalt 1,5% (1,5%) õpilaste üldarvust.

Maal algkoolis oli oma valla lapsi suhteliselt peaaegu sama palju kui linnakoolis oma linna lapsi, nimelt 92,2% (1933/34 õ/a. 92,4%), lapsi võõrast vallast 6,5% (6,4%) ja pärit- oluga mujalt 1,3% (1,2%).

Alevikoolis oli 1934/35 õ/a. õpilasi päritoluga omast alevist 82,8% (eelmisel õ/a. 85,3%), omast maakonnast 17,1% (14,3%), mujalt 0,1% (0,4%).

Õpilaste koostise moodustumine. Eelmisest aastast pärit õpilased moodusta- vad 1934/35 õ/a. algkoolide õpilaste koostises 77,5%, neist klassist klassi üleviiduid 65,6% (eelmisel õ/a. 64,7%) ja samasse klassi istumajäänuid 11,9% (12,9%).

Uute, õ/a. jooksul kooli astunud õpilaste arv pole suhteliselt, võrreldes eelmise õ/a., muutunud: vaadeldaval õ/a. oli neid 22,5%, eelmisel 22,4%.

Kirjaoskamata kooliastujad. Analfabeete — ei oska lugeda ega kirjutada — oli algkooli I klassi astujate hulgas 1934/35 õ/a. üle riigi 46,2% (maal 45,6%, linnus 48,4%), eelmisel õ/a. 45,8%. Kirjaoskamata poisse on rohkem kui tüdrukuid.

Õppetöö korralikkus. 1934/35 õ/a. on õppetöö korralikkus, võrreldes eelmise aastaga, paranenud nii maal kui linnus: õppetegevuse alul hiljem kooli ilmunute % on langenud üle riigi 10,3-lt 8,8-le ja enne õppetegevuse lõppu ärajäänute % 7,7-lt 6-le.

1934/35 õ/a. väga muutlikud ilmastikuolud soodustasid suuresti nakkushaiguste (punitishaiigus, leetrid jne.) tekkimist ja levikut õpilaskonnas ja selle tõttu oli erakordselt suur ka õpilaste koolist puudumine: 1934/35 õ/a. kaotas puudumiste tõttu iga õpilane 17,6 päeva (linnakooles 18,6 p., maakooles 17,1 p.), eelmisel õ/a. — 13,5 päeva (linnas 12,4 p., maal 13,9 p.).

Puudumist põhjustas vaadeldaval õ/a. (% puudumisepäevade üldarvust):

	Linnakooles	Maakooles	Üle riigi
Haigus	90,3%	73,1%	77,5%
Kodused olud	4,5%	12,0%	10,1%
Teenistus	3,0%	3,8%	3,6%
Vacsus	1,0%	3,3%	2,7%
Halvad ilmad ja teed	1,1%	7,7%	6,0%
Muud põhjused	0,1%	0,1%	0,1%
Kokku	100	100	100

Õpilaste edasijõudmine. Õpilaste edasijõudmine on vaadeldaval õ/a., lõpetanute kevadist arvu aluseks võttes, umbes samal tasemel kui eelmisel õ/a.: 1934/35 õ/a. oli klassikursuse lõpetanuid 80,1%, 1933/34 õ/a. 79,5%.

Vähenenud on I punkti võrra — 15,9%-lt 14,9%-le — sama klassi teiseks aastaks jäänute arv, veidi tõusnud — 4,6-elt 5%-le — järelkatsete saajate arv. Järelkatsete saajaid oli algkooles 1935 a. kevadel üldse üle riigi 5297. 1935 a. oktoobris kogutud andmeid neist ei ilmunud sügisel järelkatsetele 24,5%, osutus nõrgaks 12,7% ja õiendas rahuldavalt järelkatseted 62,8%. Arvestades ka järelkatsete tulemusi, lõpetas klassikursuse 1934/35 õ/a. üldse 83,3% õpilasist, sellest: I kl. 84,1% (kevadelt 83,6%), II kl. 85,4% (84,7%), III kl. 83,5% (82,7%), IV kl. 79,8% (73,5%), V kl. 78,1% (70,2%), VI kl. 94,2% (85,3%).

Algkooli kulud. Algkooli kulud püsivad linnades endisel tasemel (−0,1%), maakoolides näitavad väikest tõusu (+0,9%).

Kulud:	1934/35	1933/34	+ või −	
	Kr.	Kr.	Kr.	%
Maakooles	4.099,455	4.061.708	+37.747	+0,9
Linnakooles	1.821,894	1,824,146	−2.252	−0,1
Kokku:	5.921,349	5.885,854	+35,495	+0,6

Õpilaste arvu vähenemine (−5,6%), millele seltsis väike kulude tõus (+0,6%), on tõstnud keskm. kulutuse 1. õpilasele üle riigi 51,6 kroonilt 1933/34 õ/a. 55 kroonile 1934/35 õ/a. (+3,4 kr. = 6,6%).

	1934/35	1933/34	Suurenemine	
	Kr.	Kr.	Kr.	%
Maakooles	50,0	46,6	3,4	7,3
Linnakooles	71,0	68,2	2,8	4,1
Kokku:	55,0	51,6	3,4	6,6

Algkooli õpetajad. Õpetajaid oli 1934/35 õ/a. alul algkooles kooli nimekirjade järgi üldse 3956 ehk 37 võrra rohkem kui eelmisel õ/a.: maakooles 2757 (eelmisel õ/a. 2723), linnakooles 1199 (1196). Kvaliteedilt paraneb õpetajaskond järjekindlalt nii maa- kui linnakooles. Oli kutsesega õpetajaid:

	1934/35	1933/34	1932/33
Maakooles	98,4%	96,8%	96,4%
Linnakooles	92,1%	91,1%	89,8%
Kokku:	96,5%	95,0%	94,4%

3956 õpetajast töötas 1934/35 õ/a. ainult ühes koolis: maal 97,1% (eelms. õ/a. 97%), linnus 70,1% (68,2%). Mitmes koolis töötajad (linnus 29,9%, maal 2,9%) esinevad korduvalt ka mitme kooli nimekirjas, suurendades seega õpetajate tõelist arvu. Õpetajate tegelik arv on toodud õpetajate arvust vähem ligikaudu 20% linnus ja 1—1,5% maal.

Keskkoolid.

Teatavasti likvideeritakse senine, 1922 a. seaduse alusel töötav keskkool järk-järgult 1. VIII. 1938. Vaadeldaval 1934/35 õ/a. töötas vana keskkool juba ilma I klassita, 1935/36 õ/a. puudub keskkoolil I ja II kl. (7. ja 8. õ/a.) jne.

Suletava keskkooli asemel on loodud 1934. a. uus keskkool ja gümnaasium. Vana keskkooli kursuse kestis, nagu teada, 5—6 õppeaastat ja keskkooli I klassi võeti vastu algkooli kursuse (VI kl.) lõpetanu. Uue 1934. a. avatud keskkooli kursuse kestab ka 5 õppeaastat, kuid alates mitte pärast algkooli VI vaid IV klassi lõpetamist, nii et tegelikult uus keskkool asendab vana keskkooli esimesed kolm klassi (7.—9. õ/a.). Vana keskkooli ülemastme ülesanded lähevad aga uutele gümnaasiumidele (alates 1937/38 õ/a.). Gümnaasiumi kursuse kestab kolm aastat (klassid I, II, III = 10. 11. 12. õ/a.) ja gümnaasiumi I klassi (10. õ/a.) võetakse vastu vaid uue keskkooli lõpetanu. sellekohase valiku põhjal.

Uus keskkool algas oma tööd 1934/35 õ/a. esialgu kahe klassiga — I-se (5. õ/a.) ja III-ga (7. õ/a.). I klass oli määratud algkooli IV klassi ja III klass algkooli kursuse (VI kl.) lõpetanuile. 1935/36 õ/a. töötab uus keskkool juba nelja klassiga (I, II, III, IV).

Uued keskkoolid on tegelikult ühendatud end. keskkoolidega (gümnaasiumidega), kellega neil ühised juhatajad ja peale kahe erakooli, ka ühine majandus.

*

Järgnevalt vaatleme lahus uue, 1934. a. seaduse alusel töötava ja endise keskkooli tegevust 1934/35 õ/a.

Uued keskkoolid.

(1934. a. seaduse alusel).

Koolide arv. 1934/35 õ/a. töötas üle riigi 54 uut keskkooli, neist linnus 50 ja maal 4. 54 koolist oli koolivõrku kuuluvaid avalikke ja õigustega erakoole linnus 35 ja maal 3, õigusteta erakoole — linnus 15, maal 1. Linnakoolide hulgas oli ühiskoole 29, lahuskoole 21 (poeglastele 10, tütarlastele 11). Maal töötavad ainult ühiskoolid.

Klasside ja õpilaste arv. 1934/35 õ/a. algas uus keskkool tööd, nagu eelpool juba märkisime, ainult kahe klassiga I-se (5. õ/a.) ja III-ga (7. õ/a.). Klasside üldarvust — 109 — I-le langeb 40 (linnus 36, maal 4) ja III-le 69 (linnus 65, maal 4).

Õpilasi oli uues keskkoolis esimesel õ/a. üle riigi:

	Linnus	Maal	Kokku	%
I kl.	1315	90	1405	32,0
III „	2824	155	2979	68,0
	Kokku: 4139	245	4384	100
	% 94,4	5,6	100	—

Ühe klassi kohta tuli õpilasi keskm.: I kl. 35 (linnus 37, maal 23), III kl. 43 (linnus 43, maal 39), üle riigi 40 (1.41, m. 31).

Õpilaste sugu ja vanus. Poeglasi on uues keskkoolis rohkem kui tütarlapsi: poegl. 2233 (50,9%), tütarl. 2151 (49,1%).

Kuna uuel keskkoolil puuduvad vaadeldaval õ/a. vanemad klassid, kuulub õpilaskond enamuses 12—14 a. vanusrühma: alla 12 a. 8,8%, 12—14 a. 67,8%, 15 ja üle — 23,4%.

Õpilaste rahvus ja kodakondsus. Uue keskkooli nimekirjus seis esimesel õ/a. üldse 4532 õpilast (aasta läbikäigu arv), neist Eesti kodanikke 4454. Õpilasi-välismaalasi oli samal ajal 78, nende hulgas venelasi 26, sakslasi 24, juute 8 ja muid 20. Eesti kodanike hulgas (4454) oli rahvuselt eestlasi 88,4%, venelasi 5,4%, sakslasi 3,9%, juute 1,6%, muid 0,7%.

Õppekeel. Eesti õppekeelega kooles õppis 1934/35 õ/a. 3916 õpilast (86,4%) eestivene õppekeelega kooles 98 (2,2%) vene — 254 (5,6%), saksa 223 (4,9%), läti 9 (0,2%) ja heebrea-juudi 32 (0,7%). Eestlasi oli eesti õppekeelega kooles 1934/35 õ/a. 98,2%, vene kooles 4,3%, saksa — 0,4%.

Õpilaste päritolu. Vanemate alatise elukoha järgi jagunevad uue keskkooli õpilased järgmiselt: a) linna kooles — omast linnast 66,6%, omast maakohast 23,2%, mujalt 10,2%; alevikooles — omast alevist 36,6%, omast maakonnast 51,2%, mujalt 12,2%; maakooles — omast vallast 45,0%, võõrast vallast 45,0%, mujalt 10,0%.

Õpilaste koostise moodustumine ja õppetöö korralikkus. Vaadeldaval õ/a. moodustavad uue keskkooli I kl. (5. õ/a.) õpilaskonna peamiselt eelmisel õ/a. algkooli 4. klassi lõpetanud lapsed (92,2%), kuna III kl. (7. õ/a.) koostisse kuuluvad peamiselt äsja algkooli kursuse lõpetanud õpilased.

Õppetegevuse alul ei ilmunud kooli 3,4% õpilast (poisse 4%, tüdr. 2,7%), enne õppetegevuse lõppu jäid ära koolist 6,4% (p. 7%, tüdr. 5,9%).

Puudumiste tõttu kaotas 1934/35 õ/a. iga õpilane keskm. 61,3 tundi. Puudumist põhjustas peamiselt haigus (90,4% puudumistundide üldarvust).

Õpilaste edasijõudmine. Klassi kursuse lõpetas kevadel, õppetöö lõpul 61,7% õpilast (p. 54,6%, tüdr. 69%), teiseks aastaks sama klassi jäeti 13,7% (p. 17,3%, t. 10,1%) ja järelkatsed sügiseks sai 24,6% (p. 28,1%, t. 20,9%).

I klassis oli klassikursuse lõpetanute arv kevadel tunduvalt suurem kui III:

	Poegl.	Tütarl.	Kokku
I kl.	63,3%	76,9%	69,4%
III „	49,9%	65,7%	58,0%

Järelkatsete saajaid oli klasside järgi: I kl. 289, neist õiendas järelkatsed sügisel 86,5% ja III kl. 748, neist õiendas järelkatsed 75,7%. Arvestades ka järelkatsete tulemusi sügisel, lõpetas 1934/35 õ/a. klassikursuse I kl. 87,5%, III kl. 77,9% õpilast õppetöö lõpul.

Õpetajate koostis. Uutes keskkooles oli tegeliku õppetöö alul kooli nimekirjade järgi õpetajaid üldse 798, neist mehi 463 (58%), naisi 335 (42%). Uue keskkooli õppepersonaal koosneb peamiselt end. keskkooli (gümnaasiumi) õpetajaist ja töötab seega mitmes koolis. Ainult ühes koolis — uues keskkoolis — töötajaid oli vaadeldaval õ/a. vaid 6%. Kutseta õpetajaid on uues keskkoolis võrdlemisi vähe — 8,1%.

Endised keskkoolid.

(1922. a. seaduse alusel).

Koolide arv. 1934/35 õ/a. lõpul töötas üle riigi 64 end. keskkooli, arvatud hulka ka 2 õpetajate seminari (seminariklassid pedagoogiumide juures). Linnus asus 64 koolist 60 (avalikke 34, õigustega erakooli 6 ja õigusteta erakooli 20), maal 4 (avalikke 2, õigusteta erakooli 2). Linnakoolide hulgas oli ühiskooli 38, lahuskooli 22 (poeglaste 9, tütarlaste 13). Maal töötavad ainult ühiskoolid (4).

Klasside ja õpilaste arv. Klasse oli 1934/35 õ/a. keskkooles üle riigi 311, neist: II — 76, III — 75, IV — 77, V — 79, VI — 4. Klasside arv on vähenenud aasta jooksul 89 võrra (eelmisel õ/a. oli 400 klassi) peamiselt keskkooli I klassi likvideerimise tõttu (—76 kl.).

Võrreldes eelmise õ/a. on õpilaste arv üle riigi langenud 26,4% võrra, mis tingitud, samuti nagu klasside arvu väheneminegi, peamiselt I klassi sulgemisest.

	1934/35	1933/34	+ arv	või %
I kl.	—	2787	—2787	—100
II „	2536	2250	+ 286	+ 12,7
III „	2149	2322	— 173	— 7,5
IV „	1859	2083	— 224	— 10,8
V „	2098	2339	— 241	— 10,3
VI „	114	114	—	—
Kokku:	8756	11895	—3139	— 26,4

Linnus tuli I klassi kohta keskm. õpilasi 1934/35 õ/a. 29, maal 19, üle riigi 28 (eelmisel õ/a. 30).

Õpilaste vanus ja sugu. Kuna vaadeldaval õ/a. keskkoolil puudub I klass, on nooremate — 14 a. ja alla — õpilaste rühm vähenenud 19,6%-lt 1933/34 õ/a. 8,9%-le 1934/35 õ/a. (—10,7%).

Vastavalt on tõusnud 15—20 a. vanusrühma osatähtsus 72,6%-lt 81,9%-le. Õpilasi vanuses üle 20 a. oli 1934/35 õ/a. 9,2%. Naissoost õpilasi on keskkooles 1934/35 õ/a. 50,5% (eelml. õ a. 51,1%), meessoost 49,5% (48,9%).

Õpilaste rahvus ja kodakondsus. Keskkooli õpilaste nimekirjus seisib 1934/35 õ/a. üldse 8393 õpilast (aasta läbikäigu arv), neist Eesti kodanikke 8182. Õpilasi-välismaalasi oli keskkooles 1934/35 õ/a. 211 (2,5%), nende hulgas venelasi 103 (neist kodakondsuseta 99), sakslasi 48, juute 13, muid 47.

Õpilased — Eesti kodanikud (8182) jaotusid rahvuselt järgmiselt: eestlasi 82,5%, sakslasi 7,9%, venelasi 5,9%, juute 2%, muid 1,7%.

Õppekeel. Eesti õppekeelega kooles õppis 1934/35 õ/a. (õpilaste aasta läbikäigu arvud) 6732 õpilast (80,2%), eesti-vene õppekeelega kooles 193 (2,3%), vene — 530 (6,3%), saksa — 791 (9,4%), rootsi — 33 (0,4%), läti — 31 (0,4%), heebrea-vene — 83 (1%). Eest-

lasi on eesti õppekeelega kooles 1934/35 õ/a. 98,0% (eelml. õ/a. 98,1%). Saksa kooles tuli iga 100 õpilase kohta eestlasi 1,8 (1,0), vene kooles — 4,1 (1,5).

Eestlaste arvu suhteline tõus vene ja saksa õppekeelega kooles vaadeldaval õ/a. on tingitud sellest, et 1934/35 õ/a. keskel (1934. a. novembris) astus jõusse „Rahvusse kuuluvuse aluste määramise seadus“ (RT 93 — 1934, art. 745), mille kohaselt vanemate kahte rahvusse kuuluvusel loeti lapsed kuuluvaks eesti rahvusse, kui isa oli eesti rahvusest. Eelmsel õ/a. kuulus segarahvusest abieluliste laps kas isa või ema rahvusse vanemate omavahelisel kokkuleppel.

Õpilaste päritolu. Vanemate alatise elukoha järgi jagunevad keskkooli õpilased järgmiselt (% õpil. üldarvust): linnakooles — omast linnast 65,4%, omast maakonnast-22,9%, mujalt 11,7%; alevikooles — omast alevist 20,9%, omast maakonnast 55,8%, mujalt 23,3%; maakooles — omast vallast 41,0%, võõrast vallast 36,7%, mujalt 22,3%.

Õpilaste koostise moodustumine ja õppetöö korralikkus. Keskkooli I klassi sulgemise tagajärjel on uute õpilaste rühm võrreldes 1933/34 õ/a. langenud 27,4%-lt 6,1%-le ja vastavalt tõusnud eelmisest õ/a. pärit õpilaste osatähtsus 72,6%-lt 93,9%-le, neist klassist klassi üleviidud 86,2% ja sama klassi jäänuid 7,7%.

Sügisene hilinemine õppetöö alul (3,8%) ja kevadine koolist varem ärajäämine (6,1%) on eelmise aastaga võrreldes peaaegu muutuseta. Tunduvalt on aga suurenenud puudumistundide arv ja seda just haiguste arvel (massilise iseloomuga rubeola, morbilli jne.). Puudumiste tõttu kaotas iga õpilane 1934/35 õ/a. kesm. 77 tundi, eelmsel õ/a. 52 t.

Puudumist põhjustas (% puudumistundide üldarvust):

	Haigus	Kodused olud	Teenistus	Muud põhjused
Linnakooles	84,3	8,0	3,7	4,0
Maakooles	83,7	9,4	0,2	6,7

Õpilaste edasijõudmine. Õpilaste edasijõudmine on eelmise aasta tasemel.

	1934/35	1933/34
Klassikursuse lõpetas kevadel	62,1%	61,9%
Jäeti teiseks aastaks	10,2%	10,9%
Määrati järelkatsed sügiseks	27,7%	27,2%

Järelkatsete saajaid oli arvult 2187. 1935. a. oktoobris kogurud andmeil neist ei ilmunud sügisel üldse järelkatsetele 4,9%, osutus nõrgaks 13,1% ja õiendas järelkatsed rahuldavalt 82,0%. Arvestades ka järelkatsete tulemusi, lõpetas klassikursuse 1934/35 õ/a. üldse 84,6% õpilasist õ/a. lõpul, sellest: II kl. 83,5% (kevadel 58,5%), III kl. 80% (55,5%), IV kl. 84,6% (57,1%), V — 91,2% (77,1%), VI — 100% (99,1%).

1934/35 õ/a. lõpul (1935. a. kevadel) lõpetas keskkooli kursuse üle riigi 1432 isikut (ilma Tallinna kolledžita). Järelkatsete saajaid oli lõppklassis (V, VI) üle riigi 300, neist õiendas eksamid sügisel 242. Seega lõpetas keskkooli (ilma Tallinna kolledžita) vaadeldaval õ/a. üldse 1674 isikut (kevadel 1432, sügisel 242), või 90,3% lõppklassi õpilasist.

Keskkooli kulud: 1934/35 õ/a. on kulutarud keskkoolide (endised + uued) ülalpidamiseks üle riigi 1.796.860 kr., või 53.806 kr. (+3,1%) rohkem kui eelmsel õ/a.

Kulu:	1934/35	1933/34	Suurenemine	
	Kr.	Kr.	Kr.	%
Linnakoolid	1.730.214	1.686.581	43.633	2,6
Maakoolid	66.646	56.473	10.173	18,0
Kokku:	1.796.860	1.743.054	53.806	3,1

Kulude suurenemine on tingitud uute klasside juureavamisest: 1933/34 õ/a. oli keskkooles klasse üle riigi 400, 1934/35 õ/a. — 420 (end. keskkoolis 311, uues 109).

Ka õpilaste arv on kasvanud keskkooles 1245 või 10,5% võrra — 11.895-lt 13140-le (end. keskkoolis 8756 + uues 4384):

	1933/34	1934/35	+, —
Endised keskkoolid	klasse 400 õpilasi 11895	311 8756	— 89
			— 109
Uued	klasse — õpilasi —	109 4384	+ 109 +4384
Kokku:	klasse 400 õpilasi 11895	420 13140	+ 20(+ 5%) +1245(+10,5%)

Kuna kulude üldine tõus (+3,1%) ei küüni suhteliselt klasside (+5%) ja õpilaste arvu (+10,5%) kasvule, on klassi ja õpilase maksumus vaadeldaval õ/a. langenud: kulutati 1934/35 õ/a. keskm. üle riigi 1 klassile Kr. 4357,6, 1 õpilasele — Kr. 131,4, 1933/34 õ/a. — Kr. 4278 ja Kr. 124,8.

Õpetajate koostis. End. keskkoolis oli 1934/35 õ/a. tegeliku õppetöö alul kooli-nimekirjade järgi õpetajaid 1113 (mehi 672, naisi 441), eelmisel õ/a. 1106. Kvaliteeditil on õpetajaskond aasta jooksul tunduvalt paranenud: kutseta õpetajaid oli eelmisel aastal 21,6%, vaadeldaval 11,6%. Mitmes koolis töötas viimastel aastatel umbes 60% keskkooli õpetajast. Kuna uute, 1934. a. sügisel avatud keskkoolide õppepersonal moodustub peamiselt endise keskkooli õpetajast, tõusis 1934/35 õ/a. mitmes koolis töötajate % veelgi märksa:

	1933/34	1934/35
töötas mitmes koolis . . .	59,9%	80,5%
„ ainult ühes koolis . . .	40,1%	19,5%

Üldandmed algkoolide kohta 1934/35 õ/a.

	Koolide arv	Klasside arv	Klassi-kompl. arv	Õpilaste arv			Õpetajate arv	Kulutatud koollide ülalpidamiseks (kr.)	Keskmiselt kulutatud 1 õpilasele (kr.)
				P.	T.	Kokku			
Linnad	132	880	760	13 450	13 058	26 508	1 199	1 821 894	71,0
Tallinn	40	298	267	4 847	4 763	9 610	438	717 367	78,9
Haapsalu	3	18	13	206	226	432	22	26 877	62,2
Kuressaare	5	22	14	242	193	435	30	24 369	56,0
Narva	14	100	77	1 309	1 204	2 513	106	167 738	66,8
Nõmme	5	37	34	676	631	1 307	45	74 336	56,9
Paide	2	15	11	139	144	283	22	29 008	102,5
Paldiski	1	6	5	71	80	151	9	10 065	66,7
Petseri	2	12	12	258	253	511	14	27 077	53,0
Pärnu	11	62	52	904	945	1 849	74	112 138	60,7
Põltsamaa	2	8	7	149	136	285	18	15 628	54,8
Rakvere	6	34	27	470	451	921	44	54 713	62,8
Tapa	1	11	11	212	175	387	14	21 681	56,0
Tartu	21	142	136	2 306	2 312	4 618	221	341 823	78,6
Tõrva	2	12	11	213	181	394	13	19 639	49,9
Türi	1	6	6	135	117	252	7	13 001	51,6
Valga	7	46	35	526	527	1 053	50	68 919	65,5
Viljandi	6	33	28	551	502	1 053	49	62 699	59,5
Võru	3	18	14	236	218	454	23	34 816	76,7
Maad	1 114	5 796	2 623	42 245	40 088	82 333	2 757	4 099 455	50,0
Viru	176	843	384	5 926	5 611	11 537	405	592 474	51,7
Järva	71	362	166	2 536	2 318	4 854	179	266 537	54,7
Harju	120	607	282	4 480	4 345	8 825	311	443 943	51,4
Lääne	105	533	224	3 453	3 348	6 801	237	337 442	49,6
Saare	78	416	185	2 976	2 848	5 824	188	259 693	44,8
Pärnu	98	526	242	3 845	3 744	7 589	253	384 108	51,0
Viljandi	75	389	164	2 783	2 581	5 364	168	299 074	56,0
Tartu	171	875	414	6 565	6 209	12 774	443	685 805	53,7
Valga	30	167	80	1 294	1 264	2 558	81	117 561	46,0
Võru	101	557	252	4 376	4 117	8 493	258	389 657	45,9
Petseri	89	521	230	4 011	3 703	7 714	234	323 161	41,7
Üldse 1934/35	1 246	6 676	3 383	55 695	53 146	108 841	3 956	5 921 349	55,0
„ 1933/34	1 243	6 664	3 397	59 173	56 118	115 291	3 919	5 885 854	51,6

Üldandmed keskkoolide kohta 1934/35 õ/a.

	Koolide arv		Klasside arv		Õ p i l a s t e a r v						Keskmiselt Kuluarhi I õpi- lasele (Kf.)	
	Uued (1934 a.)	Endised (1922 a.)	Kokku	Uutes	Uutes			Endistes				K.
					P.	T.	K.	P.	T.	K.		
Linnad	50	60	110	101	2 115	2 024	4 139	4 196	4 281	8 477	12 616	1 730 214
Tallinn	18	22	40	38	776	742	1 518	1 786	1 686	3 472	4 990	724 213
Haapsalu	1	2	3	2	10	46	93	74	83	157	250	39 135
Kuressaare	3	2	5	4	8	56	115	74	88	162	277	38 795
Narva	2	3	5	4	15	19	176	164	193	357	533	65 519
Nõmme	1	1	2	2	6	38	91	43	65	108	199	19 312
Paide	1	1	2	2	6	34	41	42	75	117	192	23 379
Paldiski	—	1	1	—	3	—	—	28	19	47	47	7 993
Petseri	1	1	2	3	60	37	97	107	86	193	290	42 515
Pärnu	3	3	6	6	123	121	244	182	156	338	582	76 238
Põltsamaa	1	1	2	2	46	36	82	41	53	94	176	20 115
Rakvere	2	4	6	4	17	21	181	161	192	353	534	60 097
Tapa	1	1	2	2	54	36	90	67	62	129	219	18 812
Tartu	9	10	19	18	373	390	763	872	909	1 781	2 544	385 955
Tõrva	1	1	2	1	5	26	48	54	49	103	151	16 340
Türi	1	1	2	2	6	44	85	47	43	90	175	19 325
Valga	2	2	4	4	85	84	169	146	167	313	482	49 017
Viljandi	2	3	5	4	104	81	185	177	249	426	611	82 260
Võru	1	1	2	3	70	57	127	131	106	237	364	37 994
Maad	4	4	8	8	118	127	245	139	140	279	524	66 646
Viru (Jõhvi	1	1	2	2	34	38	72	25	25	50	122	13 687
V.-Maarja	1	1	2	2	28	36	64	42	49	91	155	22 614
Pärnu-Vändra	1	1	2	2	6	36	69	53	43	96	165	22 196
Tartu-Otepää	1	1	2	2	36	20	40	19	23	42	82	8 149
Üldse 1934/35.	54	64	118	109	2 233	2 151	4 384	4 335	4 421	8 756	13 140	1 796 860
Ühiskoolid	33	42	75	61	1 188	1 130	2 318	2 668	2 245	4 913	7 231	987 805
Lahuskoolid { poeglaste	10	9	19	25	1 045	1 021	1 045	1 667	—	1 667	2 712	366 836
{ tütarlaste	11	13	24	23	—	—	—	—	2 176	2 176	3 197	442 219
Üldse 1933/34	—	67	67	—	—	—	—	5 822	6 073	11 895	11 895	1 743 054

Märkus: End. keskkoolide hulgas on ka õpetajate seminarid (seminarikklassid Tallinna ja Tartu pedagoogiumide juures): 1933/34 õ/a. 2.—6 klassi ja 185 õpilasega, 1934/35 õ/a. 2.—3 klassi ja 96 õpilasega.

Soome kodumajandusliku hariduse korraldusest.

Alma Martin.

Möödunud aasta oktoobrikuul viibisin nädalapäevad Soomes tutvumisel sealsete kodumajanduskoolide seadeldistega ning õppe- ja kasvatustööga.

Soomes kodumajanduslikud kui ka kodutööstuslikud, aia- ja põllumajanduslikud kutsekoolid alluvad põllutööstusministeeriumile, kuna haridusministeeriumi hoole all töötavad täiendus-, ameti- ja üksikud majapidamiskoolid. Naiskutseharidust põllutööstusministeeriumis juhivad kaks kodumajanduse, üks kodukäsitöö ja üks aianduse eriteadlane.

Kodumajanduslikke kutsekoole on Soomes 42. Neist: 2 õpetajate seminari, üks soome-, teine rootsikeelne (haridusministeeriumi alluvuses on veel kolmas seminar Helsingis kesk- ja täienduskoolide majapidamise õpetajate ettevalmistamiseks);

3 kodumajandusinstituuti kahe-aastase õpinguga nõuandjate-instruktorite ettevalmistamiseks;

10 perenaiste kooli üheaastase õpinguga;

21 kodumajanduskooli, millede kursus kestab 5—7 suvekuud ja mis asuvad harilikult kooliruumides, kus talvel töötab põllutöökool, või on ühenduses perenaiste-kooliga;

1 rändav kodumajanduskool;

5 majapidamiskooli — 5-kuise õpinguga, mis asuvad peamiselt linnades.

Peale selle korraldatakse ülnimetatud koolide juures mitmesuguseid lühemaajalisi kursusi.

Kodumajanduslikes kooles ei ole kindlaid tunni- ega õppekavu, vaid need on jäetud õppenõukogu määrata. Õppetööst ülevaate annavad kooli igaaastased aruanded.

Ka õpetajate töötundide määr ei ole fikseeritud. Õpetajad on määratud kohtadele täie tööjõuna ja nad on kohustatud hoolt kandma oma ala eduka õppetöö eest. Kui õpetajal ei ole mõnel sesongil küllalt õppetegevust, siis tegeleb ta kooli asjaajamisega.

Meesõppejõude naiskutsekoolides ei ole.

Kahe-aastastes kodumajandusinstituutides on 7 määralist õppejõudu: 2 kodumajapidamise-, 2 aianduse-, 1 agronoomiliste ainete ja 1 käsitööõpetaja.

Ühe-aastastes perenaistekoolides on vähemalt 4 õpetajat: toitlustamise-, aianduse-, agronoomiliste ainete ja käsitööõpetaja. Kui õpilaste arv tõuseb kõrgele, siis määratakse lisaõppejõud.

Majapidamiskoolides, mis asuvad linnades ja tegelevad peamiselt toitlustamisega, on iga õppekõõgi kohta üks toitlustamise-õpetaja ning tunniandjad käsitöö ja teoreetiliste ainete tarvis. Õpilaste normaalarvuks õppekõõgis loetakse 16—20.

Kodumajanduskoolides, mis tegelevad ainult suvekuudel, on 2—4 õpetajat, olene des õpilaste arvust.

Kõõgis kodumajanduskoolides määratakse üks õpetajaist juhatajaks kolmeks aastaks, nii et iga kolme aasta tagant toimub uus määramine. Seega on hõlbustatud mitte-sobivast juhatajast vabanemine.

Kodumajandusliku hariduse edukust tagavad hästiettevalmistatud õppejõud, korralikud kooliruumid ja otstarbekohane sisustus. Eriti viimaseil aastail püstitatud ja sisustatud koolimaju (Keski-Suomen Emäntökoulu, Vaasan talouskoulu, Järvenpään kotitalous opettajaopisto, Helsingin ammatikoulu jne.) võiks võtta üldise eeskujuna nende ehituse ja sisustuse otstarbekohasuse mõttes.

Uuemad linna kodumajandus- ja täienduskoolid on varustatud laboratoorium-kõõkidega, kus iga õpilase tarvis on omaette väike elektripliit, keedunõud ja muud abinõud. Seesugune laboratoorium-kõõk võimaldab individuaalse õppemeetodi käsitlemist, kus iga õpilane saab iseseisvalt läbi teha kõõk põhitoõidud ja end harjutada kõõgis tähtsamais toiminguis.

Kui kõik peavõtted ja põhitoidud on väikeses maastaabis läbi tehtud, mis kestab keskmiselt 2—4 kuud, siis asutakse „perekonna“-meetodi käsitlemisele, kusjuures rühmas valmistatakse toitusid perekonna söömaagadeks. Käsikäes „perekonna“-meetodiga käib täielikult varustatud koolides iseseisev perenaiepraktika. Viimaseks otstarbeks on uuemad maa-koolid varustatud õppetaludega, mis oma majapidamise, ehituste ja sisustusega on ühtlasi heaks eeskujuks õpilastele ja ümbruskonnale. Õpilased käivad kordamööda talus perenaie-, perenaieabi- ja karjatalitaja-praktikal. Õppetalude valitsejaks ja neis õppepraktika juhtijaks on naisorganisatsioonid.

Säärane kolmejärguline õpetamine laboratooriumis või klassis, õppeköögis ja harjutuskodus või õppetalus annab kindlasti mitu korda paremaid tulemusi kui õpetus ainult klassis või harilikus, mitte õppe-otstarbeks ehitatud ja sisustatud köögis. Nii saab valmistada ette perenaissi, kes on varustatud heade tehniliste oskustega kui ka majapidamisvõimetega.

Eriti torkab Soomes silma hästiehitatud ja sisustatud koolide kasvatuslik mõju. Kus ruumid avarad, sisustus otstarbekohane, kus kõik vajalik käepärast, seal juhtub korrarikkumisi, hoolimatust ja lõhkumist hoopis vähem kui puudulikult sisustatud koolides, kuna korralik ruum ise juba sisendab aukartust korra ja distsipliini vastu. Mõistagi on õpetajal säärase olukorras ka palju kergem töötada ning edu on täielikum.

Soome tähtsaimaks kodumajandusliku hariduse templiks on Järvenpää kodumajandus-õpetajate seminar, mis asub kauni Tuusula järve kaldal, ühe tunni omnibusetee kaugusel Helsingist.

Siin on kodumajanduse ja aianduse osakonnad. Õppekursus kestab kummaski kaks aastat. Seminari juures tegutseb harjutuskoolina üheaastase kursusega perenaistekool ja väike õppetalu.

Seminari sisseastujailt nõutakse, et nad oleksid vähemalt 20 aastat vanad, keskkooli-haridusega, lõpetanud üheaastase kursusega perenaistekooli ja praktiseerinud üks aasta põllutöoministeeriumi poolt heakskiidetud harjutuskodus. Aianduse osakonda astujailt nõutakse kahe suve praktikat aiamaajanduses. Lepaa aianduskooli lõpetajaile korraldatakse siin lühiajaline pedagoogiline kursus ühes harjutustundidega. Õppekursuse lõpetamise järele saadetakse õpilased pooleks aastaks õpetajapraktikale mõnesse kutsekooli, mille järele nad võivad anda proovitunnid ja saada õpetaja kutsetunnistuse.

Nii kestab õpetajate ettevalmistus pärast keskkooli lõpetamist kodumajanduse alal vähemalt 4,5 ja aianduse alal 5 aastat.

Õppejõudena on Järvenpää mõlema kooli kohta kokku 5 lektorit ja 6 õpetajat. Lektorid on kasvatusteaduse, loodusteaduse-toitmisõpetuse, kodumajanduse, aianduse ja majandus-ühiskonnateaduste õppealadel. Õpetajaist on 3 kodumajapidamise, 2 aianduse ja üks kodukäsitöö alal. Kõigilt õppejõududelt nõutakse vilumust ja head kutseharidust, lektoritelt on nõutav kõrgem haridus.

Kooli juhatajaks on kasvatusteadlane mag. Aino Voipio.

Heaks praktika võimaluseks ja teaduslike uuringute tegemiseks on seminari õpilastele katseköök, mida juhatab mag. E. Kitunen. Siin keedab üks õpilane ühtejärke üks nädal 5-liikmelisele perekonnale kõik toidud, arvestades hinda, kalooriate määra ja toitolluste hulka. Kauaaegsete arvestamiste ja katsete järele püütakse jõuda selgusele, kuidas väikese sissetulekuga perekonnad võiksid odavasti ja hästi saada toidetud. Katseköögi tarvis on ka oma keeduviljaaed.

Koolimaja ja sisseade maksab 7 milj. Smk, arvestamata vanu ehitusi, mis olid kohal enne kooli asutamist.

Väliselt paistab, nagu valitseks Järvenpää kõrva ja kindel kord. Kõik on alati korras ja puhas, töö läheb ladusasti, õpilaste käitumine on laitmatu jne. Ent distsipliini ja puhtuse alalhoidjaks ei ole siin ettekirjutatud reeglid ega kodukorrad, vaid kõik tuleb nagu iseenesest. See on sisemine distsipliin, mille alalhoidjaks kooliruumide ja sisustuse korralikkus, õpetajate

heatahtlikkuse ja korralikkuse eeskjuju, õpilaste kodune kasvatus ning soomlaste rahulik temperament. Olgugi et Järvenpää õpilastel on õppetööst vaba aeg täitsa enese määrata, ja olgugi et mees-põllutöö- ja karjakasvatuskoolid asuvad naabruses, et ühendus suuremate rahvakeskustega on hõlbus, ei tunta seal siiski käitumisvääratusi.

Kuna seminari astujailt ja nõuandjakutse taotlejailt nõutakse aastast praktikat, siis on harjutuskodud ja harjutus aiamaajapidamised korraldatud põllutööministeeriumi kooliosakonna poolt. Praktikante soovijad perenaised teatavad endid kooliosakonnale või lähemasse kodumajanduslikku kooli. Kogu maa on jaotatud koolipiirkondadesse ja ühele õpetajale on tehtud ülesandeks tutvuda harjutuskodudega omas piirkonnas, teha ettepanekuid kooliosakonnale nende tunnustamiseks, valvata harjutaja töö ja aruannete järele. Harjutajad hinnatakse oma praktika aja lõpul niihästi harjutuskodu perenaise kui ka järelevalveõpetaja poolt.

Harjutuskohtade ja praktikantide üldine järelevalve kuulub kodumajanduse abiinspektorile.

Vabaharidusetöö on Soomes kodumajanduse alal samuti hoogus. Seda korraldavad kaks organisatsiooni: Marttaliit ja Föllumeeste-seltside naisosakonnad, kelledel mõlemal on umbes 40 000 liiget.

Nende töö ulatusest annab tunnistust juba see, et Marttaliidul on ametis 244 ja maanaiste-seltsidel 183 konsulenti ja nõuandjat. Seega üle neljasaja naise tegelevad rahva keskel kodukultuuri levitamisega (Eestis maanaiste seltsides talvisel hooajal 40, alaliselt ainult 12). See töö sünnib vakakindlalt ja võrdlemisi põhjalikult, püüdes tungida igasse kodusse.

Marttaliidus on käimas ka toitlusuuringus, milleks perenaistele saadetakse kätte tabelid toitainete kulutuste ülesmärkimiseks. Saadud andmed töötatakse keskasutuses ümber ning saadakse nii väärtuslik teaduslik materjal Soome rahva toitlusolude kohta.

Ka tegutseb Soomes valitsuse toetusel eriteadlaste komisjon rahva toitlusolude uurimiseks ja uute juhtnõrde väljatöötamiseks.

Tahaksin veel märkida, et minister dr. K. T. Jutila seletuse järgi on Soomes käimas eel tööd kodumajanduse õpetamiseks ja teaduslike uuringute tegemiseks Helsinki ülikoolis. Kavatsuste järgi tahetakse esialgu ülikoolis panna ametisse kaks jõudu — üks füsioloog-toitlusteadlane ja teine kodumajandusteadlane.

Kooli käsitöö Rootsis.

Anni Varma.

Koolikäsitöö üldhariduslikes kooles Rootsis on viimaseil aastail jõudsalt arenenud, mis pakub õppimiseks ja eeskujuks mõndagi. Mõõdunud suvel 6.—9. augustini oli nende ridade kirjutajal võimalus tutvuneda kooli käsitöö väljapanekutega üldkoolide näitusel Stockholmis. Rootsi koolikäsitöö korraldamises väärib märkimist kindel süsteem, võrdlemisi suur tundide arv (2—4 tundi nädalas), eeskujulikud seadeldised ja ajakohane koolikäsitöö õpetajate ettevalmistus.

Kooli käsitööle Rootsi kooles antakse niisama suur kui mitte suurem tähtsus kui teiste õppeainetele, kusjuures ka õpetaja peab olema hästi ettevalmistatud. 2—4 nädala tunni juures töötab ühe õpetajaga 20—24 õpilast. Suurema õpilaste arvu juures on ühes ja samas klassis ühel ajal kaks õpetajat; mõlemad kutselised ja täie palgaga ametis. Õpilased saavad töömaterjali kooli ülalpidajalt harilikus korras. Seesugune materjal on enamalt harjutuslaadsete tööde jaoks, kuna nende kõrval valmistatakse ka muid töid, milleks mater-

jali soetab õpilane omal kulul. Selline korraldus võimaldab kõigile õpilastele ühesuguse materjali saamise, ilma et õpilase töö oleks takistatud vanemate hoolimatusest või raha puudusest. Ühesugune materjal võimaldab paremat kontrolli, mida Rootsi kooles soodustab väike õpilaste arv ühe õpetaja juhatusel.

Esimeste õppeaastate õpilaste tööd kannavad harjutustööde laadi, mille otstarvet rõhutatakse vaid nii palju kui see vajalik üldhuvi äratamiseks õpilasis. Tööd on võtteilt lihtsad, aga nende kõrval ei puudu ka rohkem aega nõudvaid töid, nagu näit. niplis. Sellekohased katsed olid ülalnimetatud näitusel 6—7-aastastelt lastelt, kõnelemata vanemaist.

Paber-papptööl kui ka voolimisel pole kohta Rootsi kooles rohkem, kui see vajalik ühenduses joonistamisega (paberi lõikamine ja kleepimine). Et anda kujutlus üldhariuslike koolide käsitööst, loetleme kavatööd õppeaastate järgi, nagu need olid esitatud üldkoolide näitusel Stockholmis.

- I õppeaasta. 1. Õmblemine — pistete-harjutused (tarbepisted, eel-, järel-, tikkpisted).
2. Punumine — nõõrid.
- II „ 1. Õmblemine — pistete-harjutused — eelmiste kordamine — palistus-katte-liivapisted.
2. Heegeldamine ja punumine — nõõrid, silmused.
- III „ 1. Õmblemine — pistete-harjutused — sämp-nõõpaugu-üleloom. pisted.
2. Heegeldamine — kitsas pits — sämbud.
- IV „ 1. Õmblemine — pistete harjutused — madal- ja ristpiste — lihtpilu.
2. Varrastamine — parem-pahempidi-silmused — lapid.
- V „ 1. Õmblemine — pistete harjutused — pinnapisted — pilu ja ažuur.
2. Tikkimine — pesuesemed — põlled, võiml. kostüüm.
3. Varrastamine — kindad, sallid, mütsid (ka ažuur).
- VI „ 1. Õmblemine — töökleit ühes lõigete joonistamisega.
2. Tikkimine — madal- ja ristpistikand.
3. Varrastamine — imikutarbed.
- VII „ 1. Õmblemine — voodipesu.
2. Tikkimine — rahvuslikud pilud.
3. Pits — niplis — harjutused.
- VIII „ 1. Õmblemine — värvil. materjalist pesu komplekt.
2. Tikkimine — ažuurtikand (rahv.).
3. Pits — niplis — kitsas paelaline ja sämpline.
- IX „ 1. Õmblemine — värvil. materjalist õopesu.
2. Tikkimine — pistetikand — ääreilustused (rahvusl.).
3. Pitsid — võrk ja niplis (rahvuslikud).
- X „ 1. Õmblemine — valge pesu komplekt — kleit.
2. Tikkimine — rahvuslik tikand värvilisest materjalist.
3. Pitsid — võrk ja niplis (rahvuslik).
- XI „ 1. Õmblemine — imiku pesu ja muud tarbed.
2. Tikkimine — valge augu- ja ažuurtikand.
3. Pitsid — võrk-, tüll- ja niplispits (rahvusl.).

Kooli käsitöö kavast nähtub, et tööd tehakse palju, kusjuures õpitakse mitmesuguseid tehnikaid. Üldjoonelt sarnleb kooli käsitöö kava Rootsis meie koolide käsitöökavale ja on koostatud uue, reformeeritud kooli jaoks keskkooli ja gümnaasiumi ulatuses, välja arvatud niplis; viimane puudub meie kooli kavas. Kuigi kooli käsitööd olid mitmekesised ja keerulised ning aeganõudvad, olid need läbi viidud laitmatult. Puhtus ja korralikkus paistis silma, äratas imestust ning osutas head metoodilist käsitelu. Kavatoist nähtub, et need valmistatakse käsitsi, aga ka masinal. Masinaid on klassis iga 4—5 õpilase rühma jaoks üks.

Koolikäsitöö esimeseks ja peamiseks nõudeks on õigete võtete tarvitamine ja töö puhtuse ning ilu taotlemine. Ei ole loomulik kooli käsitöö määrimine valmistamise ajal. Määrumist ei saa vabandada muuga kui lohakuse ja hoolimatusega. Õpetaja peab nägema palju vaeva, kui kodune kasvatus on puudulik, mis on jätnud tagaplaanile puhtuse- ja korra-nõuded. Rootsi kooli õpilane tuleb kõrgele kultuuri tasemele kujunenud kodust ja õpetajal jääb teda edasi viia ja arendada samas nõutavas suunas. Kooli käsitöö on oma võteteis ja liikumises selline, mis võimaldab — õigemini sunnib iga õpilast töötama minimaalnõude kohaselt, ilma et arvestada kalduvust sel määral, nagu liialdatakse mõnikord. Rootsi kooli käsitöö tulemused oma ühtluses kinnitavad eespool öeldut. Puhtus ja korralikkus on nõutav kõigilt õpilasilt, samuti ka huvi töö vastu sel määral, nagu kool ja kodu seda tingivad. Käsitöö ja kodutööstusega tegelemine kodus pakub õpilasele eeskujut ja virgutab õpilast sel alal tööle, eriti veel siis, kui tegeldakse kodu sisustamise ja kaunistamise probleemidega nõnda laialdaselt, nagu see sünnib Rootsis aastakümneid. Sel puhul ei ole koolikäsitöö millegagi erinev kodutööst, mis ongi loomulik, kui tahetakse luua sidet kodu ja kooli vahel. Kuidas toimub koolikäsitöö õpetajate ettevalmistamine Rootsis, sellele küsimusele pole raske vastust leida. Õpetajate ettevalmistamiseks Rootsis, seminarid, kus hästikorraldatud õpingute kaudu valmistatakse eraldi kooli käsitöö õpetajaid. Esimeses järjekorras õpitakse käsitöö õpetajate seminarides kavatöid üldharidusliku kooli ulatuses. Neile liituvad mitmesugused täiendustööd igalt erialalt. Kavatöö kohaselt valmistatud mudeltööd on heast materjalist, eeskujulikult ja täpselt valmistatud ning üldmuljelt maitsekad. Mudeltööd ei tundu harjutustöödena — lappidena, vaid otstarvet sisaldava töödena, mida võimalik oleks demonstreerida klassis ka huvi äratamise otstarbel. Õmblemistöödele ja pistete harjutuste lisanduvad heegel- ja varrastööd lihtsate ja kergete võtetega, millele aeg-ajalt liituvad keerulisemad võtted. Harjutustöödele siirdumine päristöödele peab sündima raskusteta. Koolikäsitöö õpetajate seminari õpilaste tööde väljapanekuis nägime maitsekaid ja huvitavaid töid ka pesu- ja rõivastusesemete alalt ning suurepäraseid stiilseid tikandtöid rahvuslikel ainetel. Sellest näeme, et Rootsi on viimastel aegadel hakanud rõhutama rahvuslikke töid koolides. Rahvariiete valmistamine maakondade järgi, kuigi aeganõudev töö, on käsitöö-õpetajate seminari töökavas. Rahvariiete valmistamisega viiakse õpilane lähedale rahvakunstile, millest Rootsi eriti rikas.

Seminariõpilased koostavad ise rahva riiete ja tikandite kirjad muuseumi ainetel. Harjunud ise koostama kirja ja tundes nende kirjade tarvitamise tähtsust üldhariduslikes kooles, nõuavad õpetajad kirjade koostamist oma õpilasilt. Viimaseil aastail on Rootsi kooles katsetatud kontakti loomisega joonistuse ja käsitöö õpetajate vahel. Õpilaste omad joonised pakuvad suurepäraselt võimalust tikandtöödeks, mis õpilast virgutab rohkem tööle kui õpetaja sund. Õpilane tunneb siinjuures loova töö rõõmu praktilise töö kõrval, nagu see toimub meie tööstuslikes naiskutsekooles juba aastaid.

Praktilise ehk oskustöö kõrval saavad õpetajate kandidaadid juhiseid aine käsitlemiseks, nagu oskusala omas mitmekesisuses tingib. Meetodiliselt, samuti kui oskuslikult ettevalmistatud õpetaja siirdub valitud mudelkoguga koolipõllule, kus ta pole vähem nõudlik oma alal kui tema õpetaja-kasvataja. Hea ja kindla ettevalmistuse saanud õpetaja oma kõrgete nõuetega tagab parimad töö tulemused, mida vääriselt hindab õpilane, mida hindab kool ja hindab kodu.

Koolikäsitöö õpetajate osakonna kõrval töötavad kudumise õpetajate osakonnad seminarides — samuti 2—3-aastase kursusega. Neist koolet ja kursustelt esitatud kudumistööd näitusel olid suurepäraseid. Kudumine näib olevat Rootsi naise lemmikalaks, kus ta meile enam-vähem tuntud tehnikate kõrval valmistab põhjamaisi „ryä“ ja flaamlikke gobelääni-tehnikas patju ja vaipu. Nende muuseumilike vaipade, patjade ja rahvariiete kõrval valmistavad õpetajate seminarid ja tööstuslikud naiskutsekoolid uhkeid vaipu, dekoratiiv-linakesi ning meeldivaid rahvariideid sisustusvahendite (kardinate, mööbliriiete) kõrval. Mis puutub

tööstuslike naiskutsekoolide pesu- ja riideõblemise aladesse, siis on need 2—3-aastase kursusega erakoolid, mis pakuvad vähem huvitavat kui mõni hästiarenenud naiskutsekool Eestis. Kutsekooles puudub spetsialiseerumise võimalus tellimiste täitmise näol. Muidu on töö korraldatud neis koolis kindla kava järgi, mis annab tugeva aluse neile õpilasile, kes tööst eriti huvitatud ning kes pärast kooli lõpetamist pideva töö abil endid täiendada püüavad.

On kahju, et Rootsi koolinäitusest osa võtsid vähesed meie õpetajad, kõnelemata teistis koolitegelasist. Reformeeritud kooli käsitöökava kohaselt peab meie üldhariduslike koolide käsitöö korraldamata nõuete ja aja kohaselt, milleks vajalik on õpetajaid ette valmistada. Tööstuslikud kutsekoolid ei anna õpetajaid üldhariduslikele koolidele, kuna nemad on liiga spetsialiseerunud ühel erialal. Mitmel erialal saadud teadmised ja omandatud oskused lühikesel ajavahemikul on pinnalised, seda enam et nüisuguses õppimises puudub kindel süsteem, nagu seda tingib üldhariduslik koolikäsitöö õpetamine (2 aastal — 2—3 ala). Kooli käsitöö sundõppeaineks muutmise, peab lahendust leidma ka meil vastavate õpetajate ettevalmistamise küsimus, samuti kui tihe ja pidev ning asjatundlik kontroll, kui tahame kooli käsitöö õpetamisest kahju asemel kasu. Kooli käsitöö oma mitmekesisusega — ilu, puhtuse ja korra taotlemisega, võib olla vägagi huvitav ja õpilasi kõitev, kui aine käsitlemine on õigel alusel. Nii sama hästi võib see olla igav ja tüütu, kui õpetamine on pinnaline ja isegi nõrk, või kui selle kui õppeaine tähtsus kasvatustöös on madaldatud nullini, milleks kaasa aitab nõrk õppejõud. Uus kool nõuab uusi, aja- ja nõudekõrgusel olevaid õpetajaid, eriti nõuab neid uus kool kooli käsitöös.

ARVUSTUSI

Joh. Käis: Isetegevus ja individuaalne tööviis. Ped. Ühingu „Võru seminar“ väljaanne, Võrus 1935. 243 lk., hind 3 kr.

Tähelepanuväärse ja huvitava teosega on märkinud Joh. Käis oma viljaka elu 50. aastat. Selles raamatus leiab põhjalikku käsitlust individuaalne tööviis, mille eest autor on juba palju aastaid võidelnud.

Raamatu kuuest peatükist 1. käsitleb individuaalsuse põhimõtet kasvatusteaduses, 2. — selle põhimõtte didaktilist külge, 3. kõrvutab vana ja uut kooli, 4., kõige ulatuslikum, kirjeldab individuaalset tööd lähemalt ja juhatab kätte mitmesuguseid sobivaid ja proovitud töövorme, 5. annab konkreetseid näiteid tööjuhatastest ja õpilaste tööddest; viimne peatükk on pühendatud dalton-plaanile.

Esimene peatükk on lugejale kõige kõvemaks pähklik ja raamatu kõige nõrgemaks osaks: siin lugeja koos autoriga rabeleb metafüüsilises tihnikus, kus edasipääsu takistavad indiviid - isik - isiksus - individuaalsus segamini põimunud liaanidena. Kui oled end läbi töötanud esimesest peatükist, on kohe kergem hingata ja silmad puhkavad väsitavast hämarusest: kui puuduks üks tont, siis raamatu II peatükk oleks palju nauditavam. Selleks tondiks osutub meile kahjuks kodakondsuse omandanud saksa või vene päritoluga õnnetu termin „isetegevus“. Nende ridade kirjutaja ei ole suutnud senini selgitada endale, mida see termin õigupoolest tähendab. Tähendab ta tegevust, millest näit. õpilane ise võtab osa (analoogia — iseseisvus), või tähendab ta tegevust, kus iga tegija võib teha midagi, mis

teine ei tee (analoogia — iseasi, iselaad)? Ka Käisi leiab kõnealusel raamatus (lk. 16), et „isetegevuse-mõiste vajab ligemat selgitust“, ja pühendabki sellele mitu lehekülge. Näidates, et õpilaste isetegevus on töökooli oluliseks tunnuseks, et „töö on tegevus, mille eesmärgiks ja tulemuseks on lõpetatud ja väärtust omav saadus“, väidab autor, et „isetegevus on iseseisev, individuaalsete võimete ja huvidega kohandatud töö“. Kahjuks seegi määrang ei hülga selgusega. Käis eraldab isetegevuses kolm astet — aktiivsust, individuaalsust ja spontaansust. Näib siiski, et „isetegevus“ ei ole produktiivne termin: poleks mitte midagi katki, kui ta hoopis puuduks (ka Käisi raamat võidakas sellest!), kui piirduks sõnadega: tegevus, töö, töötamine, õppimine. Saavad ju inglased ja prantslased suurepäraselt läbi ilma „isetegevuseta“ ja ütlevad kõik oma *activity* ja *activité*-ga. Käis ise on küll kokku kasvanud selle mõistega ja näeb temas erilist omalaadi mõistet, kuid paljude suus on ta tühjaks lõõksõnaks või retooriliseks kõlksuks.

Lugeja, keda isetegevuse-mõiste selgusetus ei häiri, leiab raamatu 2. peatükist mitme didaktikalise ja psühholoogilise akuutse küsimuse asjalikku ja kokkuvõtlikku käsitlust, näiteks tegevus ja töö, sugestiooni mõju, õpilase küsimus, iseseisev mõtlemine, õppimise olemus.

Kolmandas peatükis autor kõrvutab vana ja uut kooli, mõistes esimese all passiivset kooli, mida me kõik nii hästi tunneme, ja viimase all aktiivse õpilase kooli ilma esimese puudusteta. Siin autor paljastab dotseerivate õppeviiside puudusi, kainelt analüüsib küsimis-kostmisviisi, arvustab kurikuulsaid formaalastmeid, näitab teid õpilaste aktiveerimisele, selgitab õppejutu olemust ning metoodilist külge ja otsib teid õige suhte saavutamiseks klassikollektiivi ja üksikõpilase vahel ning õpetaja ja õpilase vahel, piitsutab kavade paindumatust ja „keskmisele“ õpilasele rajatud õpetust. Mõni etteheide vanale koolile pareerub seega, et tänapäeva kool pole Sokratese-aegne vaba tempel, vaid avalik asutus, kus mitte ainult ei õpetata, vaid ka midagi normitakse ja „õigusi“ jagatakse. Ei saa nõustuda autori vaatega „keskmisele“ õpilasele: viimane on niisama vähe abstraktsioon kui keskmine kasv, keskmised kehamedõddud. Kaupmees arvestab keskmisi mõõte, kui ta täidab oma ladu rõivaste, saabaste, mütsidega; samuti võib (koguni peab) ka kool arvestama keskmisi õpilasi. Ja kavade paindumatus, kas see ongi nii eluvõõras nähe? Eks terve ühiskonnaelu korraldus ole paindumatu, rongide liikumine, töötamine büroodes ja töökodades, äride lahtiolek, teatrietendused — kõik toimub paindumata kava järgi. Kuid väga paljuga, mida autor heidab ette vanale koolile, tuleb olla nõus. Imelik asi: ükski neist pahedest, mida autor nii südilt ründab, ei leia kaitsmist ei kirjanduses ega koolielu reguleerivais korraldusis; ja siiski... need pahed püsivad! Kas see ei tule sellest, et mitte ainult vana kool, vaid ka õpetaja on passiivne?

Käisi kõnealuse sisurikka raamatu hiilgeosaks on tema 4. ja suurim peatükk „Individuaalne tööviis“. Siin autor on päriselt oma sõiduvees ja teeb suure positiivse töö, andes hulgaliselt metoodilisi juhatusi ning näpunäiteid individuaalse töökorralduse, tööjuhatuste koostamise ja testide käsitlemise kohta. Kõik, mida siin pakutakse, ei ole mitte teoretiseerimine, vaid toetub vilunud koolimehe rikkalikule kogemusele. Igaüks, kes tunneb huvi individuaalse tööviisi vastu — olgu see rakendamise või arvustamise eesmärgiga, peaks lugema selle peatüki: mõlemal juhtumil aitab see peatükk kokku hoida jõudu, andes ühele praktilisi juhatusi ja sulgedes suu teisele, kes tuleb põhjendamata etteheidetega. Eriti huvitav on see, kuidas autor rakendab individuaalset tööviisi sotsiaalsele kasvatusel.

Täienduseks annab autor 5. peatükis pika rea näiteid tööjuhatustest, mis ta aastate jooksul on ise koostanud ja virgalt korjanud kodumaa pinnal koolides, näitustel ja pedagoogilistel nädalatel. Need tööjuhatuste näited on heaks eeskujuks neile, kes neid tahavad koostada, aga samal ajal ka hoiatuseks: hea tööjuhatuse koostamine on raske ja vastutusrikas töö. Lahkuminevalt autoriga arvan, et kodutehtud tööjuhatustele tuleb eelistada valmis-trükituid, mis on läbi käinud mitmest arvustus- ja proovituulest.

Raamatu lõpus lugeja leiab dalton-plaani ülevaatliku kirjelduse ja raamatu sisuga seotud kirjanduse loetelu.

Käisi raamat on huvitav ja kõrgeväärtuseline raamat, ta ei tohiks puududa ühegi eesti õpetaja ega koolitegelase töölaualt; ka tõsise lektüüriiga harjunud lapsevanemale pakub ta palju.

Autori arvates „kool on alati uuendusseisundis“, kuid siiski raske on koolielus viia läbi uuendusi ta sisemises töös, kuna välised vormid „uuenduvad“ palju kergemini. Tahaks loota, et kõnealune Käisi raamat on eesti kooli sisemisel uuendamisel kaaluvaks tõuketeguriks. Soovime meistrile, et ta oma elu teisel poolsajandil heas tervises näeks nende ideede võidulepääsmist, mille kasuks ta niipalju on töötanud.

J. Grüntal.

E. Asson : Vana-aeg. Keskkooli I klassi kursus (V õppeaasta). „Noor-Eesti“ kirjastus Tartus, 1935. Hind kr. 1.60.

Käesoleva õppeaasta algul ilmus E. Asson'i sulest „Noor-Eesti“ kirjastusel ajaloo õpperaamat, mis on määratud keskkooli I klassile ja on koostatud „vastavalt ametliku kava nõudeile“.

Lähemal lehitsemisel selgub, et meil ei ole tegemist uue raamatuga, vaid vana tuttavaga uute kaante vahel: 75% E. Assoni keskkooli I klassi õpperaamatust „Vana-aeg“ on muutmata kujul sõna-sõnalt ümber trükitud cand. hist. E. Asson'i õpperaamatust „Vana-aeg“, mis ilmus samalt kirjastuselt 1931. a. ja oli määratud VII õppeaastale. Väikesed muutused — umbes 25% raamatu sisust — seisnevad selles, et mõni üksik lühike katkend on vahele jäetud (lk. 19 jt.) või asendatud uuega (lk. 10—11, 26 jt.) ja mõned endised nn. lugemispalad — katkendid algallikaist ja ajalookirjandusest — on autori sõnadega ümber jutustatud (lk. 19, 29, 42 jt.) ning petiikirja asemel sõredalt trükitud, olles seega muutunud lugemispaladest õppimispaladeks.

Niiviisi toimides autor on astunud julge sammu kooliuuenduses, sattudes aga vastollu kogu maailma meetodikute ja kasvatusteadlastega, eesotsas dr. W. Rein'iga, dr. W. M. Dienstbach'iga, Werner Lippert'iga jt., Ideaalseks ajalooõpetamiseks oleks viis jutustada selles stiilis, millist kirjandust laps loeb teatavas eas. Seni arvati, et 14.—15. aastais küpsemiseas ärkab lapses *mina*-teadvus, oma arvamine, selle kaitse, kriitika, mispärast peeti kohaseks kausaalsuhete selgitamist ja isiku sisemiste omaduste hinnangut ajalooõpetamisel. 10.—12. eluaastad on naivsete elamuste aste, kus elav ja liikuv laps soovib näha ja kuulda ka ajaloos elavat elu ja liikumist, võimalust „sekka lüüa“, kaasa runda. E. Asson aga leiab, et 14.—15-aastastele lastele määratud õpperaamat niisama hästi kõljab ka 10—12-aastastele lastele, iseäranis kui lehekülgede ja vigade arv õpperaamatus on kasvanud suuremaks. Lehekülgi on käesolevas õpperaamatus 184, endises „Vana-ajas“ aga 176.

Vigade rohkus õpperaamatus on suur pahe (vt. „Eesti Kool“ 1935, lk. 282 ja 471). Sellest pahest ei ole vaba E. A. „Vana-aeg“ (vt. lk. 60, 61, 78, 79, 84, 85, 87, 88, 91, 94, 98, 100, 103, 108, 110, 122, 123, 125, 126, 129, 130, 135, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 162, 184). Õigekirja- ja keelevigadega käesolevas õpperaamatus seltsivad veel viimistlemata stiili vead (vt. lk. 16, 27, 52, 64, 73, 78, 79, 84, 85, 87, 94, 95, 106, 107, 111, 119, 128, 130, 134, 141, 143, 144, 149, 152). Kõigest halvem on aga see, et E. A. uus õpperaamat oma sisult on mitmeti halvem kui endine „Vana-aeg“ (1931. a. väljaanne).

Juba kiviaja jaotuses lonkab terminoloogia: 1 „ajastu“ ja 2 „ajajärku“ (lk. 13—14), kuna endises õpperaamatus järjekindlalt on jutt kolmest ajajärgust. Uue kiviaja esemete ornament on uues õpperaamatus uue terminoloogia kohaselt muutunud mingisuguseks sõnavärdjaks — „ornamentkaunistis“ (lk. 14). Põlvnemispuu on vanas raamatus õigel kohal ja kooskõlas seletava tekstiga, aga uues raamatus sõnad „allseisev põlvnemispuu“ tähenda-

vad eelseisnud põlvnemispuud (lk. 10). Vanemas raamatus on ühendatud Egiptuse riigi algus järjekindlalt dateeritud aastaga 3400 (lk. 27 ja 30), aga uues raamatus — lahkuminevalt: kord 3400 a. e. Kr., kord 3300. a. e. Kr. (lk. 29 ja 32). Õigemad aastaarvud esinevad vanemas õpperaamatus ka Assüüria riigi alguse ja Uus-Babüloonia riigi lõpu suhtes (lk. 41). Ei leidu vanemas õpperaamatus ka säärast jämedat viga nagu uues õpperaamatus: küünra pikkus = 496,16 cm (lk. 44)! Neist näiteist esimese 40 lehekülje piirides jätkub tõestuseks, et mõnes suhtes uus raamat, mis on määratud aastatelt nooremale õpilastele, on puudulikumat koostatud kui samasisuline raamat vanemaile õpilastele, mis ilmus 1931. a. sama autori sulest.

Et Eesti koolinoorte huve rohkem silmas pidada ja edukamalt võistelda teiste ajaloo-õpperaamatute autoritega, tuleks E. A. „Vanas-ajas“ peale keele- ja stiilivigade kõrvaldada veel mõned sisulised vead, puudused ja ebatäpsused.

E. A. „Vana-aeg“ algab vasturääkivusega. Sissejuhatuses autor rõhutab, et „igal rahval on oma ajalugu“ (lk. 5), kuid sealsamas, mõni rida alamal, teeb vahet ajalooliste ja ajaloota rahvaste vahel ja lk. 27 väidab koguni, et „maakeral on elanud palju rahvaid, kuid vähesed on saanud ajaloolisteks rahvasteks“. Muinasaja varasemat ajastut nimetatakse ürgajaks (lk. 5), aga kuidas nimetada muinasaja hilisemat ajastut, sellele vastust ei anta. Piibllilooline seisukoht elu tekkimisest ei tunnista inimese maailma „sündimist“ (kellest? lk. 9), vaid loomist: „Jumal lõi inimese oma näo järele; Jumala näo järele lõi ta tema; meheks ja naiseks lõi tema nad“ (I Moosese raamat, I, 26).

Euroopas õpetlaste arvates on olnud üldse 3 jäätumisaega ja kaks jäätumise vahe-aega (vt. H. Kruus'i ja H. Moora toimetusel 1935. a. ilmunud „Eesti ajalugu“ I, lk. 2), seepärast on ekslik väita, nagu oleks elanud aurignactõug „neljandal jäävaheajal“ (lk. 10).

Paralleelide tõmbamine üld- ja kodumaa ajaloo nähtuste vahel on väga soovitatav ja kiiduväärne, kui aga seda tehakse ainult üks kord, juhuslikult (lk. 16), siis on see pigemini õpperaamatu puuduseks kui vooruseks. Pealegi uusimate teaduslike uurimuste põhjal dateeritakse pronksiaja algus meie kodumaal 1300. a. e. Kr., aga mitte 1500. a. (lk. 16; vrd. H. Kruus'i ja H. Moora „Eesti ajalugu“ I, lk. 63 jt.).

Vähe usutav on, et pronksiajal mehed kandsid mõõka „kinnitatult vöö külge“ ja naised „katsid juuksed korralikkuse saavutamiseks villase võrguga“ (lk. 19).

Oli küll aeg, kus aarialasi nimetati indogermaanlasteks (lk. 27 ja 51), aga nüüd nimetatakse neid üsna kaaluvail motiividel indoeurooplasteks.

Talupojad Egiptuses ei olnud „suurmaapidajate orjad“ (lk. 32), vaid — pärisorjad. Orja ja pärisorja mõisted ei ole identsed ega sünonüümid. Leidus Egiptuses küllalt ka vabu ja poolvabu talupoegi (vrd. Propyl. Weltgesch. I, 284).

Eestis on tarvitusel meetrimõõdustik, ka muistses Hellases ei tarvitatud süllapuud, aga E. A. laseb ajalooisa Herodotost mõõta püramiidi kõrgust „süllapuuga“ (lk. 36). Pealegi ei olnud autori poolt mõeldud püramiid 40 silda kõrge, vaid palju madalam (kr. k. tesserakontorgyios).

Ka ei olnud Egiptuse obeliskid 50 m kõrged (lk. 36), vaid kõrgeim neist oli 30 m.

Kuigi autor tõlgib (või laseb tõlkida) Herodotost saksakeelse lugemiku järele (Quellenbuch von H. Flach u. G. Guggenbühl), siiski moonutatakse ära algallika mõte: Herodotos oma ajaloois ei ütle, et igäühe kivi „kõrgus küünib kolmekümne jalani“ (lk. 37; keiner (Stein) ist kleiner als 30 Fuss; *udeis ton lihon triakonta podon elasson*). Kui iga kivi oleks 30 jalga kõrge, siis ükski turistidest ei suudaks ronida Cheopsi püramiidi tippu.

Pronks ei kuulu nende metallide hulka, mida „saadakse mägedest“ (lk. 42), nagu vask jt.

Nõrgalt on põhjendatud järgmine väide: „Kanalid täitusid mõne aasta jooksul mudaga, sellepärast tuli alalõpmata ehitada uusi kraave ja kanaleid“ (lk. 43). Babüloonsed

oskasid ikka ummistunud kraave puhastada ka (vrd. lk. 49), ilma et oleks tarvitsenud „alalõpmata ehitada uusi kraave ja kanaleid“.

Nebukadnetsar, nagu selgub tema kirjast, oskas väga hästi vahet teha templi ja torni vahel ja nimetas asju nende õigete nimedega, kuid õpperaamatu autor tahab olla targem Nebukadnetsarist ja kommenteerib viimase kirja nii, et sõna „torn“ tähendavat „astmeline tempel“ (lk. 51). E. A. arvatav „Babüloni tempel“ (lk. 50) on ainult templi juures asetsev astmeline torn, aga mitte tempel ise, nagu seda aitab selgitada ms. autorile hästi tuntud käsiraamat Propyläen-Weltgeschichte I, 477, 513, 520, 541 jt. Spammers Illustrierte Weltgeschichte I, mis on olnud autorile autoriteetseks käsiraamatuks, on juba mõnes osas aegunud (trükitud 1893. a.).

Autor eksib üteldes, et „Astyagese poeg saab kord üle Aasia kuningaks“ (lk. 52). Jutt ei ole Astyagese „pojast“, vaid Astyagese tütrepojast.

Trükivigu oma raamatus autor ei ole leidnud ega tarvilikuks pidanud õiendada isegi silmnähtavat trükiladuja eksimust: õueülem Harpagos on korduvalt nimetatud „Harpagas“ (lk. 52).

Kolme ilmakaare järele tõmmatakse piir Pärsia riigile (lk. 52), aga lõunapiir puudub.

Kuna praegu on teoksil eestikeelse piibli parandatud väljaanne, siis on ka E. A. katsetanud piibli paranduse alal, paisates teissugusesse järjekorda I Kuningate raamatu 6. peatüki salmid ja kattes Jahve koda seestpoolt seedripuust laudade asemel „kummipuudega“ (lk. 55) ...

Mitte sõnnik ei mahutanud endasse 3000 veist, vaid laudad, seepärast tarvis teisiti konstrueerida lause: „ta puhastanud üheainsa päevaga hiiglalauda sõnnikust, mis mahutanud endasse 3000 veist“ (lk. 64).

Seda küll kreeklased ei uskunud, et „Homerose“ nimeline luuletaja on kirjutanud „Iliase“ ja „Odüsseia“ (lk. 67), sest lugulaulude tekkeajal kreeklased ei tarvitanud kirja, pealegi oli Homeros mõnede arvates pime laulik. Küll peeti Homerost mainitud lugulaulude loojaks, aga mitte „kirjutajaks“.

„Külma haua leidmiseks“ harilikult nimetatakse uppumist, kuid Achilles ei uppunud (lk. 68), vaid teda tabas kannast (Achilleuse kand!) Apollost juhitud terav nool.

Polyphemosel (mitte „Polyfemosel“) oli üksainus silm ... Kuidas sai Odysseus torgata „terava tulise kepiga ta silmad peast“ (lk. 68)?!

Orje Spartas ei nimetatud „kelootideks“ (lk. 78), vaid helootideks.

Sparta noorukeid ei peksetud „piitsaga paljale ihule Artemise templis“ (lk. 79), vaid Artemise templi juures.

Jutustus Soloni reformidest nõuab autorilt suuremat viimistlemist kordamiste, üldistuste ja ebatäpsuste vältimiseks: kahel korral on jutt areopaagi koosseisust, mitte kõiki talupoegi ei vabastanud Solon orjusest, vaid ainult maksujõuetuid võlgnikke (vrd. lk. 81), ja rahvakoosolek ei muutunud „alaliseks asutiseks“, vaid jäi ikkagi perioodiliselt, kuigi tihedamini kokkukutsutavaks asutuseks (lk. 81—82).

Kleisthenese riigikorralduses on valesti käsitletud ostrakismi: „Kui kellegi nimi oli kirjutatud 6000 tahvlikillule, siis saadeti ta Ateena piirest välja 10 aastaks“ (lk. 84). Sugugi ei nõutud, et teatava isiku riigi piirest väljasaatmise poolt antakse 6000 häält, vaid isiku (resp. isikute) üle kohtumõistmiseks kokkukutsutud rahvakoosolek loeti otsusevõimeliseks ainult siis, kui sellest osavõtjaid oli vähemalt 6000 hääleõiguslikku kodanikku, teiste sõnadega — kui urnidesse lastud kivikilde oli 6000. Antud hääled isikute suhtes võisid tunduvalt lahku minna, kuid siiski pidi maalt lahkuma see, kelle nimi sai kivikildudel enamuse.

Kreeka-Pärsia sõjad lõppesid 449. a. e. Kr. E. A. eksib, kui ta korduvalt ja sõredalt kirjutab: „See oli aastal 450“ (lk. 84 ja 89).

Ei ole õige, et „pärslane uhkustanud, et nende vibude hulk pimestab päikese“ (lk. 87), mispeale vastanud spartlane lakooniliselt: „Siis võitleme pimeduses“. Vibu hoi-

takse ju käes ja sellega ei saa päikest ära varjata, kui neid vibusid oleks ka musttuhat; iseasi on noolte hulk. Ka ei kõnelnud spartlane „võitlemisest pimeduses“, sest pimedus ei soodusta, vaid takistab lahingutegevust; küll aga nooltest varjatud päikese valgusel on hõlpsam võidelda kui heleda päikese paistel (ja see ongi spartlase vastuse mõte).

Ateenlased on sattunud õpperaamatus Kreekamaa lõunariikide hulka: „Siin olid spartlased, ateenlased ja teiste lõunariikide väeosad“ (lk. 87).

IV peatüki pealkiri „Hellase hiilgeaeg ja langus“ (lk. 90) peaks kõlama „Ateena hiilgeaeg ja langus“, sest juba joonega ümbritsetud daatumid viitavad Ateenale (Perikles Ateenas 460—429. a. e. Kr., Ateena langus 404. a.) ja tekstis kuuleme peamiselt Ateena tõusust ja mõõnast, aga mitte kogu Hellase hiilgeajast ja langusest: „Kuna samal ajal Ateena astus õitseaajajärku, langes Sparta oma endiselt tasemel teise järgu riigiks“ (lk. 91 jt.).

Kirjutatakse, et „suur vabadussõda äratas helleenides tungi rahvalitsuse järele“ (lk. 90), kuid see tung oli „äratatud“ ammu enne „suurt vabadussõda“ (vrd. lk. 81—84).

Vannutatud kohtunikke Ateenas ei olnud „mitusada“ (lk. 90) vaid mitu-setu tuhat, sest iga füüli poolt valiti 600 kohtunikku, niisiis kokku 6000; arhondid valisid loosiga vannutatud kohtunikke, aga mitte „rahvakoosolek“ ei valinud neid (vt. W. W. Latõschev — Očerker greeskikh drevnostei I, lk. 253). Ka ei asunud kohtunikud ühes „suures majas turuplatsil“ (lk. 90), vaid mitmes majas turu ääres.

Kreeka maja plaan on võetud ülalmainitud Spamer'i „Üldajaloost“. Reprodutseerimisel on mõni märk („1“) jäänud trükkimata, aga joonise all seletavas tekstis on see märk ette nähtud; ümberpöörduvalt joonises tähistatud kohad („1“ ja „6“) on jäetud tekstis seletamata. „Pereisanda“, „peretütarde“ ja „teenijate“ ruumid on joonisel näha, ainult „pereemanda“ jaoks puuduvad vastavad ruumid kui mitte nendeks pidada „kõrvalruume“, talle või aeda.

Korintose sammad on pea peale kukkunud, kapiteel all ja baas ülal (lk. 102).

Ei ole selge, keda mõtleb autor „võidujumal“ all (lk. 103), sest sellekohast jumalust ei ole leida peatükis kreeklaste „usust ja jumalatest“ ega kusagil mujal „Vana-aja“ veerududel. Kreeklased nimetasid küll Pallas Athenat võidujumalannaks (Nike), aga ei saa uskuda, et E. A. sedasama teeb, sest autor järjekindlalt nimetab naisjumalusi „jumalatariteks“ (vt. lk. 64), siin aga „võidujumal“ (meesjumalus?). Või tahab autor ütelda, et Erechteion oli pühendatud „võidujumalale“ Poseidonile? Või on ehk autor unustanud, et Erechteion ei olnudki pühendatud ühele jumalusele, vaid mitmele, ja koosnes kahest-kolmest ühendatud templist (vrd. Anton Springer, Handbuch der Kunstgeschichte I, lk. 285 jj.; Fr. Lübker, Reallexicon, jt.)?

Ebaõigeid seletusi jagatakse õpilastele Panathenaia-pühadest: 1) neid ei peetud juulikuus“, vaid meie augustikuus, 2) nad ei kordunud „kolme aasta tagant“ (lk. 104). Kreeklaste hekatombaion kestab küll poolest juulikuust poole augustini, aga et Panathenaia'sid pühitseti 24.—29. hekatomb., siis nende pühitsemine langes ikka meie augustikusse, aga mitte juulisse. Muiste peeti neid pühi iga aasta, aga Peisistratose ajast alates peeti iga-aastasi Panathenaia'sid (*ta mikra*) lihtsamalt, kuna suurejoonelisemalt pühitseti neid (*ta Panathenaia ta megala*) iga nelja aasta tagant.

Perejumalaid nimetatakse vahettegemata „penaatideks“ ja „geeniusteks“ (lk. 122).

Rooma linn asub kord Tiberi „suudme läheduses“, kord „25 km kauguses“ (lk. 125). Kas jõe laius on tähtis laevatamisel või sügavus: „Tiber on alamjooksul niivõrd lai, et seal laevad vabalt võivad liikuda“ (lk. 125)?

Ei vasta tõele, et „senati liikmeiks olid ainult patriitsid“ (lk. 126). Juba esimesed konsulid kutsusid senatisse ka silmapaistvamaid isikuid plebeide hulgast; sealt ka pöördumine senati poole sõnadega: *patres (et) conscripti!*

Ega plebeid üksi ei moodustanud riigikaitsest: „Moodustades riigikaitse pidid plebeid sõtta minnes ise endid varustama“ (lk. 127).

Rahvatribuuni amet seati sisse 494. a. e. Kr., aga mitte 493. a. (lk. 127).

Seadustiku koostamine usaldati 10 mehe kätte 451. a., aga mitte 450. a. (lk. 128).

Kui pakkuda keskkooli I kl. õpilastele ladinakeelset teksti, siis igatahes õiges, aga mitte vigases ladina keeles: „*decemviri legibus scribundi*“ (lk. 128).

Pyrrhos ei langenud sõjas roomlaste vastu (lk. 131), vaid hoopis teisel, teissugustel asjaoludel.

Trükiviga on teinud Manius Curius'est „Manus Curius“ (lk. 132).

Nobiliteedi definitsiooniga autor on lausa hädas: küll nimetatakse seda „uueks aadliks“, küll „uueks aristokraatiaks“, küll „uueks valitsevaks klassiks“, küll „nobiilide seisuseks“, — ja seda kõike poolle leheküljel. Kas „klass“ ja „seisus“ on üks ja sama“?

Enam ei mõõdeta maad „penikoorimatega“ (lk. 136) ega mõõdetud ka Roomas.

Kuna õpperaamatus on jutt kahest Scipiost, kellest kumbki oli kuulus omamoodi, siis jääb õpilasel arusaamatuks, kumma „kuulsa Scipio“ lapselapsed olid vennad Gracchus'ed (lk. 143).

Huvitav paradoks: „Caesari reformid olid demokraatlikud, kuigi ta ise polnud demokraat“ (lk. 151).

Sellase paradoksiga võiksin minagi lõpetada oma arvustuslikud märkmed: „Vana-aja“ autor on hea ajalooteadlane, aga tema koostatud ajalooõpperaamat ei ole hea ...

Iseäranis halvad on õpperaamatusse põimitud nn. lugemispalad, mis võtavad enda alla 40 lehekülge.

Nagu eespool tähendasin, on need katkendid algallikaist enamasti võetud ja tõlgitud saksakeelsest ajaloolugemikust. Juba viimase autorid on kreeka ja rooma klassikuid tunduvalt lühendanud tsiteeritud osades, aga „Vana-aja“ autor on neid palasid oma maitse järele veel enam kärpinud või järjekorras muutnud, nii et originaalist ei ole kuigi palju järele jäänud, ehkki katkendite all figureerivad Tacitus'e, Marcellinus'e, Herodotos'e jt. nimed. Kurvem on, et neis katkendeis originaali mõte on kohati täitsa ära moonutatud. Näiteks Tacitus kirjutab germaanlastest, et neil on trotslikud silmad (*truces oculi*), aga „Vanas-ajas“ — „elavad silmad“; pealetungimisel on germaanlased tugevad (*valida*), aga töös nõrgad (*Tac.*), kuid „Vana-aeg“ teeb tugevatest „julged“ germaanlased; kilbid on maalitud väljavalitud värvidega (*scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt*), aga „V. a.“ — „lugematu te värvidega“; nad võitlevad „korratuis grupes“ („Vana-aeg“), aga Tacituse järele — hästi korraldatud, tihedais ridades, nii et ükski ei näi teisest maha jäävat (*ita coniuncto orbe, ut nemo posterior sit*), ja tarvitavad kiilutaolist rivi (*acies per cuneos componitur*); nende tavaline riietus on „särk“ (V. a.), aga Tacituse järele — mantel (*sagum*); „õlad ja käsivarred on paljad“ (V. a.), aga originaalis — rind (*pectus*) ja käsivarred on paljad; kohe pärast ülestõusmist suplevad nad“ (V. a.), aga Tacituse järele — pesevad end, enamasti sooja veega, sest nende juures peaaegu alati on talv (*lavantur, saepius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat*). Siin toodud kõrvalekaldumused Tacitusest on osalt seletatavad saksa keele võõrri mõistmisest. Nii üteldakse kilpidest: „nur die Schilde zeigen auserlesenen Farbenschmuck“ (Flach u. Guggenbühl-Quellenbuch I, lhk. 267). Tõlkija teab, et „lesen“ tähendab „lugema“, küllap siis „auserlesen“ on „lugematu“. Kiilutaolisest rivist üteldakse (ib): „Die Schlachtordnung wird in Keilform gebildet“. Rutuga tõlkija on „Keilform'i“ asemel lugenud „kein Form“ ja ütleb: „nad võitlevad korratuis grupes“. Seesama viga kordub Marcellinuse tõlkimisel (lk. 178): „Metsikus segaduses (in keilförmigen Massen!) langevad nad (hunnid) peale kõigile, kes neile vastu juhtuvad“.

Peale põnevate lugemispalade elustavad „Vana-aja“ kuiva, teaduslikku sisu veel hulgalised pildid (kokku umbes 25 lehekülge), üks värvitu kaart („Vana-maailm“) ja kordamisküsimused (7 lehekülge). Halli paßeri tõttu pildid on tihti liig tumedad ja ebaselged (vt. lk. 17, 18, 61, 67, 99, 100, 120, 161, 166).

Paar teksti poetatud uut eestikeelset sõna ei ole sattunud just parajasse paika (õpetlase „aisting“ ja Hellespontose „läbimine“), kuid seevastu on ohtrasti tarvitatud võõrkeelseid sõnu, näiteks: primitiivne, instinkt, reageerima, konstateerima, maskide galerii jne.

Võõrnimede transkribeerimisel autor ei ole igakord järjekindel: Bel ja Baal, Bütsantion ja Bütsants, Mardonius ja Mardonios jmt.

Mõned puudused maha arvates saame siiski E. A. „Vanast-ajast“ õpperaamatu, kus materjal on valitud enam-vähem laste huvi- ja jõukohaselt, kus peatutakse peamiselt faktidel ja kultuuriloolistel piltidel ning abstrakteid arutlusi antakse minimaalselt vähe. Kui varem materjali valikus kiputi last uputama selle (s.o. materjali) rohkusse ja arusaamisse, siis käesolevas õpperaamatus esneb lühenduse tendents (umbes 100 lehekülge teksti, välja arvatud pildid ja lugemispalad), tuuma otsimine ja siduvus.

Kuna E. A. „Vanast-ajast“ pakutakse poeg- ja tütarlastele üht ja sama materjali, siis võib loota, et parandatud kujul käesolev õpperaamat leiab vastuvõttu nii poeg- kui tütarlaste koolides.

V. Orav.

Õpilase võõrsõnastik. Koostanud mag. A. V. Kõrv. Teine täiendatud ning parandatud trükk. „Ilo“ kirjastus Tallinnas 1935. 274 lk. Hind Kr. 1.20.

Et käesolev raamat vastab tõelisele tarbele ja et ta seda tarvet täidab hästi, seda tõendab kõige paremini see, et pärast lühikest ajavahemikku on temast võinud ilmuda teine trükk. „Õpilase võõrsõnastik“ on tõepoolest nii sisult kui välimuselt praktiline, otstarbekas ja meeldiv raamat. Alljärgnevate ridade ülesanne ei ole võtta seda raamatut üksikasjalisele eritlusele, ja see oleks vahest tarbetugi, kuna autor kahtlemata sellest teisest trükist on kõrvaldanud need mõned puudused, mida arvustus leidis ette heita esimesele. Siin tahaks vaid juhtida lühidalt tähelepanu paarile seigale, mille kõrvaldamist, vähemalt vähendamist ka sooviks meeleldi näha järgmises — kolmandas trükis. Need on:

1. *eerima*-lõppu on mõnes sõnas üleliia asendatud *ima*-lõpuga. Teatavil verbel sobib ja koguni tuleb seda teha, kuid see ei sobi kõigiga. Ja seesuguse liialdusena tunduvad kõigepäält *maskima*, *summima*, *taksima*. Siin tuleb küll jääda *maskeerima*, *summeerima*, *takseerima* juure. Vorm *summima* (=summeerima) on juba sellepoolest halb, et ta ühte satub sõnaga *summima* tähenduses „sumama, rõhmima, rühmama, võmmima, partsima, loopima (v. Muugi „Väike õigekeelsus-sõnaraamat“). Ka *aadressima*, *distsipliinima*, *dokumentima*, *neutraalima*, *normima*, *süsteemima* ei tundu kõige sobivamaina; parem siingi *-eerima*. Sel puhul tähendatagu, et kui *progressseerima* asemel lühem vorm, siis mitte *progressuma*, vaid *progressima*, sest see verb on ju iseenesest intransitiivne ega vaja u-liidet.

Päälegi ei ole autor sellest *-eerima* kõrval *-ima* andmises järjekindel, sest ta annab ainult *revanšeerima*, *remonteerima*, *hektografeerima*, *akordeerima*, *revolteerima*. Selle puhul tähendatagu, et *renonsseerima* asemel oleks parem *renuntseerima*.

2. Teine märkus käib selle kohta, et autor seletab võõrsõnu vähetuntud ja seejuures mõnikord halbade uute eesti sõnadega, tehes neile asjatut propagandat, näit. *funktsioon* — talitus (halb sõna), *kontrollima* — taatlema (halb sõna), *diskonto* — oodus (halb sõna), *kvaliteet* — omadus, mihus (halb sõna!). Muide, „omadus“ ei anna kvaliteedi mõistet hästi kätte; tuleks ütelda: omadus (väärtuse seisukohalt), eriti hää, vääruslik omadus.

3. Kolmas etteheide puudutab võõrnimede hääldamise märkimist: autor püüab seda transkribeerida niisuguse täpsusega, mis eestikõnelises hääldamises on kindlasti tarbetu ja liialine. See käib kõigepäält prantsuse ninahääliku kohta, mida autor märgib joonekesega vokaalitähe all. Eesti õpilase seisukohalt oleks siiski pedagoogilisem seda märkida lihtsalt n-i abil: *Goncourt* (gonkuur), *Danton* (danton) jne. Joonekesega osutatud ninahääldamist oskab õigesti teostada vaevalt keegi eesti õpilane, kes pole eriliselt õppinud prantsuse keelt. Päälegi on mitmel puhul see jooneke ära jäänud, nii et nimede *Comte*, *Danton*, *Goncourt*

hääldamisel transkribeeritud *kor*, *dato*, *gokuur* annavad hoopis eksliku kujutelma. Sel puhul tähendatagu, et autor nimede *Champagne*, *Luxembourg* ninahääldamisest transkriptsioonis siiski joonekesega ei osuta, vaid transkribeerib lihtsalt *m*-ga, kuigi neiski esineb sama ninahääldamine.

Geneve oleks parem transkribeerida *ženeev*; *Bretagne* lihtsalt *bretanj*; *Reims* hääldada parem lihtsalt *reims*.

Eriti liiale on mindud inglise pärisnimede hääldamise transkribeerisega: tahetakse, et eestlased peaksid inglise nimesid hääldama täpselt samade häälikute nüanssidega kui inglased ise. Seda ei tee ühedki rahvad. Emakeelses kõnes võib ja tulebki võõrnimesid, eriti inglise omi, hääldada teatava ligikaudse täpsusega hääldamises, ja seda enam, mida üldtuttavamaks on saanud võõrnimi (nagu seda on eriti mõned geograafilised pärisnimed). Ka saksa ja vene pärisnimesid ei häälda me ju eestikeelses kõnes vastavalt täpselt saksa- ja vene-pärase hääldamisega. Nii ei häälda me vene nime Tolstoi mitte kui *talstoi* (a ja vene paks l), vaid lihtsalt *tolstoi*.

Seepärast ei tarvitse ka nimesid *Bennet*, *Dickens* hääldada *bemüt*, *dikins*, vaid, nagu kirjutatakse, *bennet*, *dikens*. Samuti tuleb inglise nimede eestikeelses hääldamises alati säilitada *r*-i hääldamine; seepärast nimesid Churchil, Cooper jne. ei tule hääldada *tsöörtšil*, *kuupö(r)*, vaid *tsörtšil*, *kuuper* jne.

Ka *a*-d ja *o*-d (eriti lõppudes *-an* ja *-on*) võime hääldada, nagu kirjutatud. Seepärast mitte *riišõrdson* (Richardson), *njuut/õ/n* (Newton), *stjuüt* (Stuart), *bair/õ/n* (Byron), *miltõn* (Milton), *tenisn* ((Tennyson) jne., vaid *ritšardson*, *njuuton*, *stjuuart*, *bairon*, *tennisson*, samuti *stiiuvenson* (Stevenson), koguni *šeridan* (Sheridan) jne. Niisuguse tuntud nime kui Shakespeare'i hääldamises tuleb jääda traditsioonilise viisi *šeekspjüri* juure, aga mitte hääldada *šeikspjülr* või *šeikspjüö*. Päälegi ei kujuta seesugune transkribeerimine ometi mitte inglise hääldamise täpset kõla, sest näit. kaduv *r* annab eelnevale vokaalile teatava varjundi, mida eesti selge-kõlaline vokaal ei evi.

Mõned tuntumad geograafilised nimed tuleb kindlasti hääldada nõnda, nagu kirjutatakse, näit. *Washington* (hääldada *vašington*), *Hudson* (*hudson*), *New York* (*njuu jork*), — mitte *uošington*, *hadsõn*, *njuu jook* (ka Muuk on otsustanud oma „Õigekeelsus-sõnaraamatu“ uues trüki tagasi tulla *njuu jork* hääldamise juure); *Columbia* (*kolumbia*) — hääldamisviisi *kõlambiö* oleks lihtsalt veider. Samuti hääldame *Virginia* (linn ja osariik Ühendriiges) kui *virgiinia* (või kõige rohkem *virđžiinia*), aga mitte *võdžiiniö*, ja *San Francisco* kui *san frantsisko*, aga mitte kui *sän fränsiskou*, mis oleks pedantsus. Miks peame järele tegema inglaste ja ameeriklaste halba hääldamist!

Ka hispaaniakeelsel nimel *Nevada* ja portugali keelses *Rio de Janeiro* on hääldamised *nevadö* ja *riu de žaneiru* tarbetud, neid võime hääldada kui *nevaada* ja *rio de žaneiro*.

Juba võõrnimede hääldamise lihtsustamise seisukohalt on seesugune printsiip otsustarbekas ja soovitav.

Tagasi tulles võõrsõnade juure, tähendatagu, et vormide *angiin* ja *panoraam* kõrval sobiks anda ka üldtarvitavamad *angiina* ja *panoraama*, nagu sõnastikus ongi *valuut* = *valuuta*. Neist sõnust oleksid *a*-lõpulised vormid paremad; ka teistes keeltes on nad *a*-lõpulised.

Joh. Aavik.

Ed. Laaman: Jaan Poska. Eesti riigitegelase elukäik. Eesti Kirjanduse Selts. Tartu, 1935. 157 lk. Hind 1 kr. 50 s.

Suurmeeste elulugude seerias nr. 29 on ilmunud Ed. Laamani sulest EKS kirjastusel Eesti riigitegelase Jaan Poska elukäik.

Kuigi eessõnas toonitab autor, et olustiku kirjeldamisega on püütud olla tagasihoidlik, siiski $\frac{2}{3}$ raamatu sisust on pühendatud võitlusele Tallinna linnaomavalitsuse ja

Eesti riikliku iseseisvuse ümber. Sel võitlusväljal nagu ajaloolisel taustal figureerib J. Poska suurkuju.

Ehkki regionaalsed mõõdud on teissugused, siiski õigusega ja uhkusega võib kõrvutada Eesti riigimeest J. Poskat Prantsuse suure revolutsiooniaegse riigimehe krahv H. G. V. R. Mirabeau'ga. Nagu viimane kerkis esile oma riigi suursündmuste keerises, nii ka J. Poska. Nagu Mirabeau oli tõsnud rahvajuhi kohale, Asutava Rahvuskogu silmapaistvamaks autoriteediks tänu oma laialdasele eruditsioonile, suurele töövõimele, osavale organiseerimisannile, kiirele kohanemis- ja otsustamisvõimele ning hiilgavale kõneannile, nii ka J. Poska. J. Poska kõneand ei olnud küll särav, sütendav ja sütitav nagu Mirabeau' l, kuid selle eest rabav oma raudse loogikaga, haruldase selgusega ja kiire orienteerumisega kõige keerulisemais sündmusis.

Nagu Prantsusmaal, nii ka Eestis oli rahvajuhil vastaseid ja vaenlasi, kuid ootamatu surm oli lepitajaks nii siin kui seal. Sellaseid matuseid kui Mirabeau ja J. Poska viimisel teekonnal saab harva näha: kogu rahvas ja igauks tundis, et riiklik suurvaim oli hauda varisenud, tühik järele jäänud. Nagu Prantsusmaal 1791. a. Mirabeau matuserongist võttis osa kogu õukond, kõrgem vaimulikud, Asutav Rahvuskogu, rahvuskart ja lugematud rahvahulgad, nii oli ka meil märtsis 1920.

Eesti oma rahvameestest meenutab J. Poska ärkamisaja suurimat kuju — C. R. Jakobsoni, keda tabas äkiline surm samuti kui J. Poskat parimas meheas, oma võimete hiilgavaimal tipul, keda leinati taga sama üksmeelselt ja tunnustavalt kui J. Poskat.

Eesti sangarliku iseseisvusaja uurija ei pääse mööda J. Poska monumentaalsest kujust, kes advokaadina astus üles ühiskondliku elu võitlusväljale, kõige raskemal ajal (1913—1917) seisid Tallinna linnapea vastutusrikkal kohal, murranguajal 1917. oli esimeseks eesti rahvusest kuberneriks (kübermangu komissariks), tegi tulemusrikkaid pingutusi iseseisva Eesti riigi loomiseks, sai Tartu rahu isaks ja suri keset vaimustavat ja ülekeevat tööd — põhiseadust valmistamas. „Ei olnud meil Asutavas Kogus,“ tunnistab H. Rebane, „teist säärast isikut, kellel nii omapärane autoriteet oli, kelle hääl kostis üle igapäevastest parlamendi jõukatsumistest, kelle poole oleks pöörata võinud neil kordadel, kui keegi enam aidata ei oleks võinud!“

Seepärast iga arenenud lugeja peab endale meeldivaks kohuseks tundma õppida J. Poska suurt isikut Ed. Laamani kokkuvõtlikult ja asjalikult kirjutatud biograafia järgi. Kooli- ja rahvaraamatukogud leiavad J. Poska ululoos raamatu, mille järele nõudmine kunagi ei kao, nagu kunagi ei rohistu rajad J. Poska matusepaigale Tallinna Aleksander Nevski apostlikuusu kalmistul.

V. Orav.

IV üleriiklik ajalooõpetajate kongress.

Kongress peeti Tallinnas 28. ja 29. detsembril 1935. Kongressi avas Ajaloo Õppekorralduse Toimkonna juhataja J. Adamson.

Tervitusi ütlesid Haridus- ja sotsiaalminister N. Kann, Tallinna Linnakoolivalitsuse juhataja J. Kents, Eesti Õpetajate Liidu esimees E. Murdmaa ja Täienduskoolide Õpetajate Ühingu esindaja; telegrafi teel tervitas E. V. Tartu Ülikooli rektor J. Köpp.

Kongress tervitas Riigivanemat järgmise telegrammiga:

„IV üleriiklik ajalooõpetajate kongress tervitab Teid, härra Riigivanem, ja soovib Teile jõudu Eesti juhtimisel rahvusriikluse suunas, et Eesti rahvas suudaks täita oma ajaloolis-rahvuslikku missiooni, arendades omakultuuri väärtusliku lisandina inimkonna kultuurile.“

Kongressi juhatajad J. Adamson Tartust, A. Mölder Tallinnast ja M. Varik Viljandist. Kongressil kanti ette järgmised referaadid.

1. Dr. J. Vasar: Eesti ajaloo probleeme. Referent väitis, et meie iseseisvusaegne Eesti ajaloo uurimine on tunduvalt muutunud balti-saksa ajaloolastelt päritud meie ajaloo üldpildil. Baltisaksa ajaloolaste käsitusviisi ja seisukohtade asemele on püstitatud eesti orientatsioon, rõhutades eestlaste osa meie maa ajaloos ja erinevalt valgustades eesti rahvuslikku tõusu ja selle kaasas käivaid võitlusi. On kasvatatud rahvustunnet ja võimaluse

piirides pidevalt toodud esile üleskerkivaid küsimusi, mille kohta puudulikude eelteadmiste tõttu arvamised lähevad lahku. Uurimistega püütakse püstitada neis küsimustes ühised seisukohad. Ajaloo uurimise alal on iseseisvusajal tehtud suri edusamme, kuid teha on veel väga palju.

2. Dr. P. Johansen: Küsimusi Eesti asustamisajaloo alalt. Referaat ilmub „Eesti Kooli“ käesolevas numbris.

3. J. Adamson: Ajalugu ja rahvuslik kasvatus. Referent ütles, et rahvuskultuuri loomisel on väga oluline tahteline moment. Ajaloo õpetuse ülesandeks on igasse kodanikku istutada universaalset ja individuaalset vastutustunnet. Meie õppekavades on rahvuslikkust vähe rõhutatud: algkooli õppekavades puudub see peaaegu täiesti, keskkooli õppekavades on üksikute ainete (eesti keele ja ajaloo) käsitluses sellele pisut rohkem tähelepanu juhitud. See on seletatav ajavaimuga. Väikerahvale aga on rahvuslus hädavajalik elamiseldus. Seepärast tuleb rahvuselisele anda õppekavades vääriline koht. Meil ei ole vaja karta liialdusele minekut.

Läbirääkimistel väljendati järgmist: A. Pedussaar: Rahvustunnet ja -meelsust on koolis ikka kasvatatud. Mag. J. Aavik: Rahvuslikku kasvatust koolides on takistanud vene vaim ja selle mõju. Tunduv osa me tegelaskonda on üles kasvanud vene liberalismi õhkkonnas, kus rahvusluses nähti tagurlust. Me rahvuslus peaks muutuma sügavamaks. Prof. P. Tarvel hoiatab sattumast kasutusse fraasidesse. Tuleb kasvatada tõsiolude piirides, reaalsusega. Noori kasvatatagu nii, et nad eestlastena tunneksid end ühevääriilistena teiste rahvastega. R. Stockeby: Meil kasutatakse võrdlemisi vähe kirjanduses ja kunstis meie ajaloo teemasid, asjata ootame Vabadussõja ajalugu ja selle käsitlemiseks kaarte, samal ajal aga ilmub vägagi hea Abessiinia kaart. E. Kuusik: Meie ajaloo õpperaamatud sisaldavad väga palju üldajalugu, mis meie maasse ei puutu, kuna meie oma ajalugu on jäänud vaeslapse ossa. Ajaloo õpetamine lähtugu eesti ajaloo. F. Klement: Kuigi senistes kavades pole rahvuslik kasvatus väljendatud, on koolis siiski noori kasvatatud rahvuslikus vaimus. Meie rahvuslik on küll madalal järjel, praegu on aga selle arenemiseks soodsad võimalused. Vabadussõja ajaloo puudumine pole nii tunduv, sest enamik ajalooõpetajaid on ise sellest osa võtnud ning nende sündmuste tunnistajad.

4. A. Neumann: Kunsti ajalugu ühenduses ajalooõpetusega. Referent asus seisukohale, et ajalooõpetaja ühenduses ajaloo käsitlusega tutvustaks keskkooli ja gümnaasiumi õpilasi kunsti arenguga, õpetades neid vaatlema ja hindama kunstiteoseid ja tundma kunstivoole. Kunstiajaloo käsitlusel võetagu näiteid vana-idamaa, kreeka ja rooma kunstist, varakristliku, bütsantsi, baroki, rokokoo ja uusimast kunstivooludest ning stiilidest. Näiteid võetagu peamiselt arhitektuuri alalt ja võimalikult kunstivoolu sünnimaalt. Ehitistest valitagu peamiselt ajalooliselt tähtsaimaid. Ka algkoolis pühendatagu väärilist tähelepanu kunstiajaloole, et algkooli lõpetajal oleksid minimaalsedki teadmused kunstivooludest. Piiridatagu kolme tähtsaima vanaaja arhitektuuristiiliga: kreeka tempel, roomaani ja gooti katedral; hilisemaist peaks õpilasi eriti huvitama rokokoo. Näiteid toodagu peamiselt kodumaalt. Koolid olgu varustatud vastavate seinapiltidega, pildimappidega ja valguspiltidega. Kasutatagu ka õpperaamatute pilte.

Läbirääkimised. G. Nei: Kunstiajalugu kasutatagu õppeviisina, see elustab tööd. Kujutava kunsti kaasas võiks kõne alla tulla ka helikunst. E. Kuusik: Igal koolil olgu epidiaskoop, võimaluse puhul ajalooklass epidiaskoobiga.

5. J. Madisson: Sotsiaalajalugu ühenduses ajalooõpetusega. Referent peab sotsiaalajalugu tähtsaks ajalooõpetuses. Arvestades õpilaste vaimset arengut ja aine iseloomu langeb selle aine käsitluse pearakus gümnaasiumile, siiski tuleks ka alg- ja keskkoolis käsitleda seda õpilaste võimete kohaselt.

Prof. P. Tarvel: Sotsiaalajaloolised mõisted on rasked, kuid neid on võimalik väljendada ka lihtsalt, vastavalt õpilase eale, nii et õpilane seda mõistaks. Eriti suurt tähelepanu sotsiaalajaloole tuleb anda humanitaargümnaasiumis. J. Adamson hoiatab liialduste eest, sest tuleb arvestada õpilaste võimeid.

6. A. Kivirähk: Alg- ja keskkooli ning gümnaasiumi õppekavad. Praegu kehtiv algkooli ajaloo õppekava ja tundide arv on sobiv ega vaja mutmist, sest lapse ajalooline meel pole veel arenenud niivõrd, et suudaks tajuda sündmusi ühes kontsentris ja IV klassi ajaloo kursus annab eelmoistest ja toe ajaloo sündmuste süvendavaks õpetamiseks keskkoolis. Samuti on vastuvõetavad ka keskkooli õppekava ja tundide arv, jääb soovida õppekavas enam üldist loetelu. Kodanikuõpetusele tuleb anda V klassis üks tund nädalas. Gümnaasiumi viimases klassis olgu töö kohandatud meetodiliselt ülikooli tööle.

Läbirääkimistel avaldati järgmist. A. Mölder: Referent asus seisukohale, et algkooli ajaloo õppekava jäägu muutmata, sest IV klassi kursus annab toe ajaloo õpetamiseks keskkooli I klassis. Ei saa nõustuda, et algkool oleks ettevalmistusasutus keskkoolile, algkool olgu ja jäägu ikkagi rahvakooliks ning omaette tervikuks. Algkoolis tuleb käsitleda

oma ajalugu väärikalt, üldajalugu aga ainult niipalju, kui seda nõuab kodumaa ajaloo mõistmine. Praegune õppekava, samuti ka õpperaamatud, on üle koormatud üldajaloolise ainega, kus leidub palju sedagi, mis üldse ei puutu meie ajaloosse. Kavas on vähe aega jäetud meie rahva õilsamate momentide käsitlemiseks, kuna võõraste rahvaste tegelemisele meie maal on pühendatud võrdlemisi palju tähelepanu. Ka kulutab aega kahekeskentriline kursus, mis pealegi kahekordse aine käsitlemise puhul kaotab õpilastes huvi oma kodumaa ajaloo vastu, kui mitte üldida rohkem. Tuleks muuta algkooli ajaloo õppekava ses suunas, et rohkem tähelepanu pühendataks oma ajaloolle, nimelt nendele momentidele, kus oleme olnud ajaloo teguriks, ja meie suurmeestele ning kaotada I kontsenter, nagu otsustas selle juba III üleriiklik ajalooõpetajate kongress. J. Adamson: Ei poolda algkooli õppekava muutmist. Üldajalugu algkooli kavas ei ole palju. M. Ulk: Ei poolda I kontsentr kaotamist, sest praegustes oludes maal lahkuvad mõned õpilased nüüd IV klassist; on kahju, kui nad ei saaks ülevaadet kodumaa ajaloost. J. Luur: Algkooli ajaloo õppekava tuleb muuta. Üldajalugu tuleb vähendada, oma ajalugu käsitleda eesti rahvuslikust seisukohast. M. Välbe: Algkooli õppekava tuleb revideerida. Aleksander Suur ei sobi kavas, teisi üldajaloolisi küsimusi käsitledagu lühidalt. Esimene kontsenter algkoolis kaotada, sest „süvendatud kordamine“ teeb aine õpilasele vastikuks. Haridusõunik V. Viilup: Ajaloo tunni elustamiseks peab õpetaja lähtuma tegelikust elust ja kasutama ka ilukirjandust, aga mitte isoleeruma praktilisest elust. Kui asjaolud seda nõuavad, tuleb kava revideerida.

7. M. Ulk (algkooli seksioonis): Kuidas käsitleda algkoolis ajalugu kahe- ja mitmeklassilises komplektis. Referent väljendas järgmisi seisukohti. Tuleb pedagoogiumides pühendada rohkem tähelepanu liitklassidele kohendatud tööviisidele ja arendada vastavat pedagoogilist kirjandust. Liita komplektideks naaberklassid ja ajaloo, emakeele ja koduloo tunnid koondada ühe õpetaja kätte. Kolme (IV—V—VI) klassilises komplektis liita V ja VI klass ühiseks tööks HSM 25. X 1935 a. korralduse kohaselt. Vaja muretseda ajalookaarte ja käsi- ning saateraamatuid. Õpilaste iseseisvaks tööks kasutatagu tööjuhataste täitmist, küsimustele vastamist, tabelite, diagrammide, visandite, kaardivisandite valmistamist, joonistamist; vaikset kordamist, uue tunni materjali lugemist õpperaamatust, saateaine lugemist, kokkuvõtete ja võrdluste tegemist ja kausaalse lugemise leidmist. Teadmiste kontrollimiseks tarvitatagu küsimust-kostmist, jutustamist, referaati, testi või ektemporaali. Uue tunni ülesandmisel õpetaja jutustagu, andku täiendavaid seletusi, juhtigu tähelepanu olulisele, arutletagu õpilaste läbiloetud uut tundi. Ajameele arendamiseks kasutatagu ajajooni ja ajapunktitabeleid. Meeleolu loomiseks ja meelsuse kasvatamiseks on väga soovitatav õpetaja elav jutustus. Tähtis on arendada õpilaste jutustamisoskust. Võimalikult sagedane kordamine kindlustab õpilaste teadmisi ja soodustab ülevaate saamist tervikust. Kevadiseks kordamiseks ja kokkuvõtte tegemiseks reserveeritagu võimalikult rohkem aega.

Läbirääkimistel puudutati neid raskusi, mis esinevad töös liitklassides.

8. M. Kauri (keskkooli seksioonis): Kuidas käsitleda humanismiaega keskkoolis. Referent märkis, et humanismi- ja renessanssajajärku, kuigi huvitavamaid ajaloos, ei saa keskkoolis käsitleda süstemaatiliselt, vaid tuleb käsitleda küsimusi, milleks leidub konkreetsed materjali. Tervikuliku ülevaate andmine jäägu gymnaasiumile.

Läbirääkimistel soovitab M. Kaer rõhutada individualismi. E. Susi oleks soovinud kuulda ka saksa humanismi käsitlust. Prof. P. Tarvel: Võiks esile tõsta ka Itaalia linnakodanluse erakordset jõukust tingitud iseteadvust ja sellest johtuvat ilmlikumat elustiili, tihedamaid kokkupuuteid teiste (arabia, bütsantsi) kultuuridega. Avastuste käsitlemisel võiks rõhutada avastusretkedes keskaegse kristliku ekspansiooni jätku ja ristiusu levitamise indu, mis nüüd toimus juba hiliskeskajal kujunenud rahvusriikide omavahelise ägeda võistluse teel, mitte enam keskaegsete ühiste üritustena.

9. P. Hinnov: Ajaloo käsitlemine õppeainete kontsentratsiooni seisukohalt. Referaat ilmub „Eesti Koolis“.

Lõpuks kuulas kongress ära Ajaloo Õppekorralduse Toimkonna aruande, avaldas Toimkonnale tänu tehtud töö eest ja valis Ajaloo Õppekorralduse Toimkonna, koosseisus: M. Kessler, A. Mölder, E. Susi ja M. Välbe Tallinnast ning J. Adamson, J. Madisson, prof. P. Tarvel ja R. Viirmann Tartust.

Kongress võttis vastu järgmised resolutsioonid ja soovialvused.

IV üleriiklik ajaloo-õpetajate kongress peab vajalikuks, et

1) õppekavaliselt rõhutatakse ajaloo kui rahvuslikku meelsust kasvatava humanitaar-teadusliku õppeaine tähtsust;

2) ajaloo-õpetuse kaudu kujundatakse rahvuslikult orienteeritud maailmavaadet ja arendatakse nii universaalset kui ka individuaalset vastutustunnet rahvusliku tuleviku suhtes;

3) ühenduses ajaloo-õpetusega vääriliselt pühendatakse tähelepanu rahvuslikult tähtsatele isikuile, nähtustele ning sündmustele, jäädes sealjuures ajalooteaduse objektiivsele pinnale;

4) rakendatakse tööle õpilasarühmi lähemaks tutvumiseks kodumaa ajalooaga;

5) rahvusliku kasvatuse huvides korraldatakse ajaloolise eesmärgiga ekskursioone, õppekäike, matku, rahvusliku kultuuri ja hõimuõhtuid tihedas koostöös õpilastega.

IV üleriiklik ajaloo-õpetajate kongress leiab, et

1) kodanikuõpetuse edukaks õpetamiseks iseseisva aina keskkoolis tuleks määrata 1 nädalatund V klassis;

2) kolmeklassilise gümnaasiumi ajaloo kursus peaks moodustama süstemaatilise kursuse teise kontsentri ja et ajaloole kui humanitaarhariduse põhiainele määrataks humanitaarharus 12 ja reaalarhus 7 nädalatundi;

3) gümnaasiumis peaks võimaldatama kodanikuõpetuse ja majandusteaduse käsitlemiseks iseseisva aina kokku 3 nädalatundi nii humanitaar- kui ka reaalarhus, seega eriti rõhutades nende ainete väärikust riigiteadliku kodaniku kasvatamises;

4) ajaloo õppekavad antaks vaid ainekogu üldraamistik, mis võimaldaks ajaloo õpetamist korraldada ratsionaalsemalt ja aitaks kergendada ka õpilase töökoormat;

5) praegused ajaloo õppekavad on ainega liigselt koormatud.

IV üleriiklik ajaloo-õpetajate kongress rõhutab, et

1) õppeabinõude alal tuleb esimeses järjekorras muretseda kodumaa ajaloo seinakaardid kättesaadava hinnaga;

2) õpilaste rakendamiseks produktiivseks tööks, mida tuleb lugeda tunni kaaluvaks osaks, tuleb mitmeklassilised komplektid varustada vajalike käsi- ja abiraamatutega;

3) õpetajate ettevalmistamise asutustes tuleb rohkem tähelepanu pühendada tööviisidele mitmeklassilises komplektis;

4) Eesti iseseisvuse aeg kuni käesoleva ajani tuleb asetada tähtsuseti esikohale;

5) hõimarahvaste, eriti soomlaste ja madjarite ajaloost tuleks anda lühike ülevaade;

6) isamaaline, samuti ka kõlblas kasvatus on ajaloo õilsamaid ülesandeid.

IV üleriiklik ajaloo-õpetajate kongress tunnistab tarvilikuks

1) ajaloo-õpetuse elustamise huvides demonstreerida õpilastele arhiiviväinade külastades arhiive ja arhiivinäitusi;

2) et ajaloo-õpetajad teeksid niihästi õpilaste keskel kui ka seltskonnas selgitustööd arhiivivarade säilitamise vajalikkuse kohta ja võtaksid endale arhiivinduse-usaldusmeeste ülesannete täitmise kohtadel.

V üleriiklik ajaloo-õpetajate kongress avaldab soovi, et

I — 1) seoses ajaloo õpetamisega harjutataks õpilasi vaatlema kunstiteoseid, antaks ülevaade kunstivooludest ning selle kaudu selgitataks kultuuriajaloo üldpilti;

2) koolid ja pedagoogilised muuseumid muretsesid kunstiajaloo edukaks käsitlemiseks vastavad diapositiivide kogud;

II — 1) arvestades sotsiaalajaloo kui ajaloo kursuse tuumiku käsitlemise täiendamise ja süvendamise vajadust meie kooli kõigis astmeis ja silmas pidades õpilaste vaimset arengemist tuleks langetada peaaraskus sotsiaalajaloo käsitlemisel tulevasele gümnaasiumile;

2) silmas pidades reaalarhu ülesandeid tuleks selles piirduda sotsioloogiliselt süvendatud sotsiaalajaloo uus- ja uusimajas ja eesti ajaloos, kuna humanitaarharus aga tuleks ajaloo käsitlemisel terves ulatuses eriti peatuda antiikaja sotsiaal- ja kultuuriajaloo käsitlemisel;

III — 1) tuleks revideerimisele võtta algkooli ajaloo õppekava;

2) ajaloo käsitlus algkoolis lähtuks eesti ajaloost, kusjuures üldajalugu tuleks käsitleda niipalju, kui seda nõuab eesti ajaloo mõistmine;

IV — Ajaloo Õppekorralduse Toimkond astuks samme 1) kodanikuõpetuse-õpetajate ja 2) algkoolide ajalooõpetajate kongressi kokkukutsumiseks. A. M.

Haridus- ja sotsiaalministeeriumi pedagoogiline ajakiri „Eesti Kool“ ilmub 10 korda aastas, iga kuu üks vihik, välja arvatud juuni- ja juulikuu. Tellimishind on 3 kr. aastas, poolaastas 1 kr. 50 s., välismaale 4 kr. aastas. Tellimisraha võib maksta postil „Eesti Kooli“ jooksvale arvele nr. 433. Tellimisi võtab vastu iga postiasutus.

„Eesti Kooli üksikuid vihikuid hinnaga 40 senti eks. võib saada toimetusest, „Kooli-Koperatiivi“, „Päevalehe“, „Rahvaulikooli“ ning „Töökooli“ raamatukauplustest Tallinnas ja „Akadeemilisest Kooperatiivist“ Tartus.

Kuulutuste hind on kaantel ja erilehtedel 30 krooni lehekülj.

Toimetus: vastutav toimetaja P. Mägraken, toimetuse liikmed: J. Aavik, A. Borkvell, J. Grünthal, A. Kurvits ning V. Päts ja tegev toimetaja G. Ollik.

Toimetuse asukoht on Haridus- ja sotsiaalministeeriumis, tuba nr. 20, telef. 453-59 (Tallinn, Tõnismägi 11).

Vastutav toimetaja **P. Mägraken.**

Tegev toimetaja **G. Ollik.**

Riigi trükikoja trükk, Tallinn, Niine 11.

Raamatuaasta uudis õpilasile!

ETK koolitarvetetehas laskis neil päevil müügile mitmevärviliste kaantega koolivihud. Nende vihkude kaantel on meie vanemate kirjanike pildid, Eesti kaart ja joonlaud. Vihud on hea kirjutus- ja kustutusmaterjaliga. Need uudisvihud on leidnud senini rohkesti tarvitajaid

H. S. M-i sundusliikmete õppevahendite nimekirja järgi koostatud „TÖÖKOOLI“

ÕPPEVAHENDITE HINNAKIRI

ilmub jaanuarikuu lõpul ja saadetakse kõigile koolidele välja. Neid koole, kes juhuslikult nimet. hinnakirja ei ole saanud, palutakse see tellida

K. K./U. „TÖÖKOOLILT“

Tallinn, V. Roosikrantsi 3, tel. 462-56

Koolijuhatajad!

Õpetajad!

Kooli-, avalikkude ja isiklikkude raamatukogude täiendamisel asetage sinna

„KIRJANDUSLIKU PÕHIVARA“

äsjailmunud numbrid.

Nr. 1. E. BORNHÖHE. „**TASUJA**“. 120 lk. Hind 1 kr.
Kuues, A. VAIGLA poolt redigeeritud trükk. Lõpusanalüüs K. RAUALT.

Nr. 3. O. LUTS. „**ANDRESE ELUKAIK**“. 132 lehek.
Hind 1 kr. 20 senti.

Nr. 4. A. JAKOBSON. „**TUU ALGUS**“. 232 lehek.
Hind 2 krooni. Koolidele redigeeritud trükk.

Nr. 5. FR. TUGLAS. „**VALIMIK NOVELLE**“. 120 lk.
Hind 1 kr. (Sisaldab 5 novelli: „Hunt“, „Hingemaa“, „Vabadus ja surm“, „Popi ja Huhuu“, „Inimese vari“).

Ilmumas: E. PETERSON-SÄRGAVA. „**RAHVAVALGUSTAJA**“.
Kolmas autori poolt redigeeritud trükk.

„**Kirjanduslik põhivara**“ oma kõrge sisuväärtuse ja odava hinna tõttu peaks leiduma igas raamatukogus.

„**Kirjanduslikus põhivaras**“ ilmunud vanemad teosed on redigeeritud tänapäeva kirjakeelde.

Ilmus: Seeriast „**Keel ja kirjandus**“ kõigile hädavajalik raamat:
A. VAIGLA. **KÕNEÕPETUS**. Hind 75 senti.

K./U. „LOODUS“

POSTI JOOKSEV ARVE NR. 2055